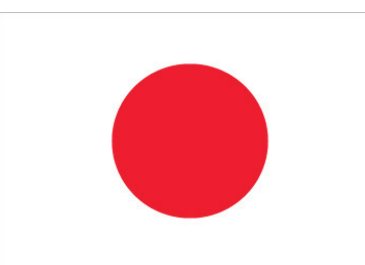


วารสาร

วารสารวิชาการ วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๑ (ตุลาคม ๒๕๕๙ - มีนาคม ๒๕๖๐)

สหวิทยาการ



Journal of Integrated Sciences, College of Interdisciplinary Studies, Thammasat University

Volume 14, Issue 1 (Oct. 2016 – Mar. 2017)

วารสารสหวิทยาการ

Journal of Integrated Sciences

ปีที่ 14 ฉบับที่ 1 (ตุลาคม 2559-มีนาคม 2560)

Volume 14, Issue 1 (Oct. 2016 - Mar. 2017)

วารสารสหวิทยาการ

Journal of Integrated Sciences

ปีที่ 14 ฉบับที่ 1 (ตุลาคม 2559-มีนาคม 2560)

Volume 14, Issue 1 (Oct. 2016 - Mar. 2017)

ISBN: 1685-2494

เจ้าของ : วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บรรณาธิการ : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โชนสี มีภักดี

กองบรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิทยา สุวคันธ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กนกวรรณ อุ่ทองทรัพย์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ธีรวัฒน์ ตันทนิส

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สิทธิพล เครือรัฐติกาล

อาจารย์ ดร.ณัฐพล แสงอรุณ

รองศาสตราจารย์ ดร.โชติกา ภาษีผล

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กานพพงศ์ อุดมศิลป์

อาจารย์ ดร.วัชรพล พุทธิรักษา

อาจารย์ ดร.ปริญทร์ นาคสิงห์

อาจารย์ ดร.อุษามาศ เสียมภักดี

อาจารย์ ดร.มาลินี คุ้มสุภา

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผู้ช่วยกองบรรณาธิการ

นางสาววลิตพร จิโนทา

นางสาวหทัยรัตน์ ศรีจันทร์ขำ

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คณะกรรมการกลั่นกรองและประกันคุณภาพ

ศาสตราจารย์เกียรติคุณสุรพล ดำริห์กุล

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.สิทธิ บุตรอินทร์

อาจารย์ ดร.ณัฐพล แสงอรุณ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์เพ็ญศิริ พันพา

อาจารย์ ดร.โกสุม โอมพรนุวัฒน์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สิทธิพล เครือรัฐติกาล

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รุ่งนภา เทพภาพ

อาจารย์ ดร.ยิ่งลักษณ์ กาญจนฤกษ์

อาจารย์ ดร.วาสนา ละอองปลิว

อาจารย์ ดร.จุฬณี ตันติกุลานันท์

รองศาสตราจารย์ ดร.ยงฉินศรี พิมลเสถียร

ผู้ช่วยศาสตราจารย์วรศักดิ์ มหัทธโนบล

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อาจารย์ศุภธนุช วิริยะพินิจ

วิทยาลัยนานาชาติเพื่อศึกษาความยั่งยืน

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

รองศาสตราจารย์สมหมาย ชินนาค

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

อาจารย์ ดร.ปานพิมพ์ เชื้อพลากิจ

วิทยาลัยนานาชาติเพื่อศึกษาความยั่งยืน

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ว่าที่ร้อยตรี ดร.โอฬาร เชี่ยวชาญ

คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

อาจารย์ ดร.พิมพ์ชนก สังข์แก้ว

คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

ศาสตราจารย์ ดร.ทรงศักดิ์ ศรีบุญจิตต์

คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

รองศาสตราจารย์ ดร.ธเนศ ศรีวิชัยลำพันธ์

คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาญณรงค์ ศรีสุวรรณ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จีราวรรณ แสงเพ็ชร

คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ออกแบบปก

อาจารย์บุษกร ฮวบเข้ม

คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ข้อมูลทางบรรณานุกรม

สหวิทยาการ : โขมสี มีรักดี, (บรรณาธิการ)

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2560

จำนวน 400 เล่ม

พิมพ์ที่ :

นิติธรรมการพิมพ์

๗๖/๒๕๑-๓ หมู่ ๑๕ ต.บางม่วง อ.บางใหญ่ จ.นนทบุรี ๑๑๑๔๐

โทร. ๐๒-๔๐๓-๔๕๖๗, ๐๒-๔๔๙-๒๕๒๕

E-mail: niti2512@hotmail.com

ติดต่อกองบรรณาธิการ

นางสาวลิตพร จิโนทา

นางสาวหฤทัยรัตน์ ศรีจันทร์ขำ

กองบรรณาธิการวารสารสหวิทยาการ

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เลขที่ 2 ถนนพระจันทร์ แขวงพระบรมมหาราชวัง

เขตพระนคร จังหวัดกรุงเทพฯ 10200

E-mail : Ci.journal@tu.ac.th

โทรศัพท์ 02-613-2841 (ท่าพระจันทร์)

โทรศัพท์ 054-268-703 ต่อ 5338 (ศูนย์ลำปาง)

บทบรรณาธิการ

วารสารสหวิทยาการ วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มาพบท่านอีกครั้งด้วยฉบับที่ 1 (ตุลาคม 2559-มีนาคม 2560) โดยฉบับนี้ มีบทความทางวิชาการที่หลากหลาย ได้แก่ ธุรกิจการท่องเที่ยวเกี่ยวกับผู้สูงอายุ เศรษฐกิจระหว่างประเทศ ประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ศิลปะ และการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะประเด็นเกี่ยวกับ Sufficiency Economy แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร รัชกาลที่ 9

บทความเหล่านี้เป็นผลงานของอาจารย์ นักวิชาการ จากสถาบันหลายแห่งทั่วประเทศ ซึ่งถือว่าวารสารสหวิทยาการนี้เป็นช่องทางหลักในการแลกเปลี่ยนผลงานวิชาการซึ่งกันและกัน ทั้งในกลุ่มสาขาเดียวกันและข้ามกลุ่มสาขาในลักษณะของสหวิทยาการ

บัดนี้ วารสารสหวิทยาการได้ก้าวสู่ปีที่ 14 อย่างมั่นคง ด้วยคุณภาพและมาตรฐานทางวิชาการ โดยจะขอทำหน้าที่เป็นแหล่งรวบรวมความรู้ในสหสาขาวิชา เพื่อเผยแพร่สู่สาธารณชนต่อไป

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โหมสื มีภักดี

บรรณาธิการ

สารบัญ

บทบรรณาธิการ	(4)
ไข่มลื มีภักดี	
บทความ	
• Sufficiency Economy as an Economic Governance Theory: A Theoretical Examination and Conceptualization	1
สุรศักดิ์ ไชยธนกิจ	
• ข้อเสนอแนวทางการพัฒนารัฐกิจที่พำนักระยะยาวสำหรับชาวญีปุ่น สูงอายุในจังหวัดเชียงใหม่	25
อัญญพัศศา จันทรชะลอ	
• 4 ทศวรรษนโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศของไทยต่อจีน	40
ในมุมมองเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศ	
เจษฎาพัญ ทอกรีนุช	
• ญีปุ่นในศิลปกรรมไทยโบราณ ภาพสะท้อนการเรียนรู้โลกของสังคมไทย	58
ในสมัยอยุธยาและต้นรัตนโกสินทร์	
วรารณ วิษณุรัฐ	
• แผนการเนเวียสกับการเปลี่ยนแปลงแนวทางจัดการศึกษา	74
ของมิชชันนารีอเมริกันเพรสไบทีเรียนในเชียงใหม่	
วิทวัส ทวีพรกิจกุล	
• ความคิดเห็นประชาชนต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมกรุงเทพมหานคร โดยมาตรการทางผังเมือง	86
วรลักษณ์ คงอ้วน	

บทความทัศนะ ข้อคิดเห็น ภาพที่ปรากฏ ในวารสารเล่มนี้
เป็นความคิดเห็นส่วนตัวของผู้เขียน
บรรณาธิการและกองบรรณาธิการไม่จำเป็นต้องเห็นพ้องด้วย
และไม่ถือเป็นความรับผิดชอบ
ลิขสิทธิ์เป็นของผู้เขียนและวิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
การตีพิมพ์ชื่อต้องได้รับอนุญาตจาก
ผู้เขียนและวิทยาลัยสหวิทยาการโดยตรง
และเป็นลายลักษณ์อักษร

Sufficiency Economy as an Economic Governance Theory: A Theoretical Examination and Conceptualization¹

Surasak Chaithanakij²

บทคัดย่อ

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงนั้นเดิม ถูกเข้าใจเพียงว่าเป็นเพียงกลวิธีของการบรรเทาผลกระทบของปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจของประเทศไทยเมื่อหลายทศวรรษก่อน เมื่อไม่นานมานี้เองที่นักวิชาการเริ่มสามารถทำความเข้าใจว่า แท้จริงแล้วมันเป็นแนวคิดของการพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งเหมาะสม ทั้งในแง่การเป็นวิถีทางและเป้าหมายได้ในตัวเองสำหรับบุคคล องค์กร ชุมชน และสังคมประเทศนำไปปฏิบัติใช้ เพื่อให้ได้รับผลประโยชน์สูงสุด แต่ด้วยองค์ประกอบในเรื่องความพอเพียงนี้เอง ชักนำไปเกิดข้อกังขาจากนักเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก ในเรื่องความน่าเชื่อถือในทางวิชาการ แต่เมื่อการศึกษาภายในองค์ประกอบสำคัญอีกประการหนึ่งคือการยับยั้งชั่งใจ ได้เปิดเผยให้เห็นหลักการสำคัญของการป้องกันการหลงไปในการแสวงหาผลประโยชน์ระยะสั้นจนเกินสมควร เพื่อให้สามารถดำเนินกิจกรรมได้อย่างยั่งยืนเพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์สูงสุด และในแง่นี้เองที่ทำให้เศรษฐกิจพอเพียงมีคุณสมบัติที่คล้ายคลึงกับแนวคิดธรรมาภิบาลเศรษฐกิจตรีมิติ และควรค่าสำหรับการศึกษาในแง่นี้ แนวคิดธรรมาภิบาลตรีมิติได้เคยถูกพิสูจน์แล้วว่าสามารถนำมาวิเคราะห์ระบบธรรมาภิบาลอย่างได้ผลน่าพอใจ เนื้อหาหลักของบทความนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะนำเอาแนวคิดธรรมาภิบาลตรีมิติ พร้อมกับเศรษฐศาสตร์ค่าธุรกรรมและทฤษฎีตัวแทนใช้เป็นกรอบเพื่อประเมินแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อตัดสินคุณสมบัติของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในฐานะของการเป็นทฤษฎีธรรมาภิบาลเศรษฐกิจ ผลการประเมินชี้ว่าเศรษฐกิจพอเพียงมีความสอดคล้องกับทฤษฎีธรรมาภิบาลเศรษฐกิจตรีมิติ มากกว่ากับเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก เศรษฐศาสตร์ค่าธุรกรรม และทฤษฎีตัวแทนทำให้ควรที่จะมีการศึกษาแนวคิดนี้ต่อเนื่องไปในแง่ของการเป็นทฤษฎีธรรมาภิบาลเศรษฐกิจ

คำหลัก: เศรษฐกิจพอเพียง ธรรมาภิบาลเศรษฐกิจ ทฤษฎีตรีมิติ

Abstract

Sufficiency Economy had been firstly thought of as a royal caveat when the Thai economy hurtled into the storm of market capitalism a few decades ago. It has just recently been more realized as an economic development philosophy with potential to serve as the means and goal for individuals, organizations, communities and countries in their pursuits of optimal real benefits. Its sufficiency ingredient may draw eyebrows from mainstream economists. The scrutiny into its core concept actually reveals an existence of restraining principle to prevent an economic

¹ The earlier draft of this paper was presented in RJG-Rangsit University International Conference on August 31st, 2007 and The 10th International Conference on Thai Studies, Thammasat University January 9-11th, 2008.

² Independent researcher, I am grateful to Asst. Prof. Dr. Thomas Hoy, Faculty of Graduate Studies, Mahidol University for his comment on my earlier draft.

actor from succumbing to short-termism, and to ensure their optimal and sustaining economic activities. In this regard, the Sufficiency Economy owns the critical property resembling the economic governance concept, and thus deserves a serious investigation from this point of view and the curiosity becomes the objective of this article. Trimiti governance theory, which has been successfully used for assessing governance systems, is employed in conjunction with transaction cost economics and transaction cost economics and agency theory to assess the relevance of the Sufficiency Economy as an economic governance theory. In this paper I attempt to show that Sufficiency Economy is more compatible with Trimiti governance theory than it is with mainstream economics, transaction cost economics or the agency theory, and deserves further study in the economic governance aspect.

Key words: Sufficiency Economy, economic governance, Trimiti theory.

1. Introduction

The definition of economic governance has not been agreed upon possibly because there is the normal tendency that its definitions are not free from the context of the studies. Economic governance in this article is defined as “*the balance of institutional influence that shapes that pattern of resource allocation and economic system.*”¹ The analysis in this article relies on the new institutional economics. The institutions are composed of interrelated but distinct components, particularly rules, beliefs, and norms, which sometimes manifest themselves as organizations. These institutional elements are exogenous to each individual whose behaviour they influence (Greif, 2005: Chapter 1).

Thailand society in early 1970s appeared to wholeheartedly accept market capitalism, industrialization and mass production as the only legitimate way for economic policy in the pursuit of fast-track economic growth for the good of all Thai people (Sirirprachai, 2007) and as an effective deterrent against the spreading communist influence in the Southeast Asia. This acceptance was subtly encouraged by the U.S. Some intellectuals might have already sensed the risks associated with the exposure to market capitalism supported by mainstream economics. But making such straight-forward remarks against capitalism could easily have incurred the grave risk of being labelled as a communist. The red labelling was a dirty but effective political weapon, widely employed for undermining the creditability of political opponents and liberal intellectuals.

Based on his royal remarks in several occasions, His Majesty King Bhumibol Adulyadej was apparently aware of the danger for Thai people of too much reliance on market capitalism. He first granted the concept of Sufficiency Economy (SE) in 1974 (Isarangkun and Pootrakool, 2001: 5; Senanarong, 2004), right after the oil shock crisis that prompted grave concern among Thai businessmen for the possibility of it causing the Thai economy to halt. It seemed the right moment

to introduce a new concept with live evidence of the risk of total dependence on market system. However, his remarks were first thought of as a warning and consolation to calm down public concern over Thailand's future under the volatility of oil price.

The concept came out at the time when the mainstream economics was peaking as the most positive and reliable economic approach². Under mainstream economics, an individual is supposed to be a *homo economicus* (Becker, 1978; Arrow, 1987), who will always seek her highest self benefit. The Western, particularly American, technology and civilization that came with the expanding international trade startled Thai elites and intellectuals. In contrast the core concept of SE appears to suggest moderation in seeking self-benefit and earnings, positioning it against mainstream economics. No wonder. Not many scholars at the time seriously picked up the true essence of His Majesty the King's concept, at least not in a theoretical sense. The growth rate of the Thai economy at the time was ranked second among East Asian countries. The Thai economy, relying on market capitalism, seemed to be going on the right track. With this growth, there probably seemed to be no reason, among Thai technocrats at the time to take heed of the dangers lying ahead and look for the alternative paths suggested by SE.

The moment of truth was yet to arrive. The Thai economy later struggled through economic storms and one of the worst periods of political instability when the U.S. withdrew the troops from South Vietnam prompting Thailand to stand as one of the liberal democratic nations surrounded by the war-ridden and communist neighbouring countries in Southeast Asia. The political instability in the Southeast Asian region, coupled with the slowdown of the U.S. economy severely affected Thai economic performance in the early 1980s. Thailand started to suffer a few real economic setbacks, which led to the first baht devaluation in 1981, and then again in 1984. The third Baht devaluation followed by the worst economic crisis in modern Thai economic history came in 1997 after the central bank of Thailand liberated the financial market (Siriprachai, 2007) in an attempt to become the regional financial center. This was done without the necessary caution, prompting the hedge funds' attack on the baht (Leightner, 2007).

The SE started to gain more attention among academics when His Majesty the King reiterated the idea on several occasions in the late 1990s after the economic crisis in 1997. The concept caught full attention in the early 2000s after some scholars who had become involved with the Royal development projects began to rely on it as a philosophical foundation. In this effort, they have been seriously trying to find SE's conformance with existing theories. Resting on its applied successes in the past, the concept has been adopted as the guiding philosophy for Thailand's 9th and 10th National Economic and Social Development Plans for the periods of 2002-2006 and 2007-2011 respectively, while the debate on its theoretical validity is going on (Piboolsravut, 2001: 17; UNDP, 2007b). Opinions of Thai economists on SE are divided into three main groups. The first group see SE as a philosophy, of which essence covers well beyond economics, particularly mainstream

economics: the second group is contending with its conformance with mainstream, based on its association with risk management concept. The second group argues that SE indicates the necessity of having an effective risk management, and so the possibility of accomplishing economic optimality (Punthasen, 2000: 15). The analysis in Section 4 will show that the second group's argument is relatively weak. The last group believes SE can be well understood through alternative economic theories such as Buddhist economics. While tremendous amount of SE application models and circumstantial studies keeps coming out, there hardly is any rigorous theoretical conceptualization as an economic discipline (NIDA Center for Sufficiency Economy, 2007) except for Punthasen's effort in establishing SE's linkage with Buddhist economics (Punthasen, 2000, 2001)

The theoretical conceptualization of SE is only in the early stages. Most academic literature, including this one, is based on reorganized content, mostly prepared by scholars, not from the King's original literature or his royal remarks. The reorganizations are naturally involved with the risks of semantic deviations. The analysis in this article has to rely on the limited evidence, which may not be totally free from imprecision and incompleteness.

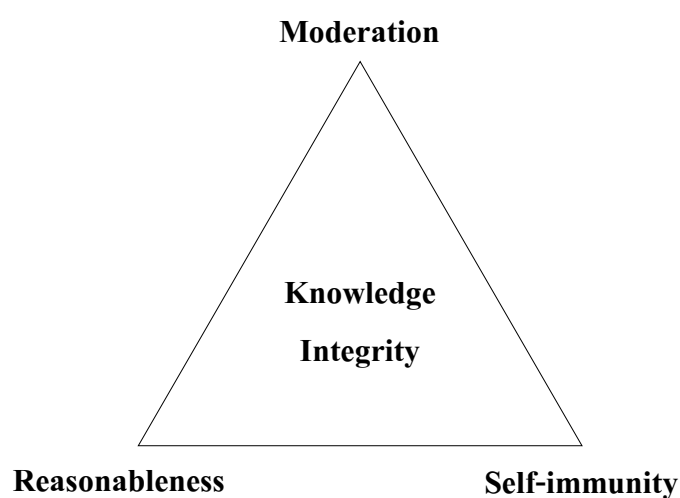
The rest of the content is presented as follows. Section 2 briefs about the concept of Sufficiency Economy though no examination on its conceptualization process is included. The content of Section 3 explains the futile attempt to establish SE as development economics. Then the examination of SE as an economic governance concept is carried out in the following three sections. Section 4 is the examination through the market form of governance under mainstream economics. Two other conventional governance concepts transaction cost economics and agency theory – are then employed for examination in Section 5. Section 6 begins by giving a brief concept of Trimiti corporate governance theory. Then it is compared to Sufficiency Economy. Section 7 is the conclusion, which rounds up all major points presented in earlier sections.

2. Sufficiency Economy

Unable to access to the possibly extant evidence of the conceptualization process, I have to limit the scope of my examination of the SE concept based on the core content as granted. In this regard, the content in UNDP (2007b), which seems to show the most complete substance and contains the least contextual interpretations, is chosen for further analysis in this paper. However, due to its origin in the Thai language, we can never be assured that it would be free from the risk of misinterpretation. SE is considered an approach to life and conduct which is applicable at every level from the individual through the family and community to the management and development of the nation. It consists of three components – moderation, reasonableness, self immunity – plus two conditions – knowledge and integrity (UNDP, 2007b: 49). Based on its substance, the concept obviously encompasses various disciplines far beyond just economics. There have been efforts to pursue the conceptualization in accordance with their different disciplines. Figure 1 shows the

concept. However this article will focus only on its economic governance perspectives. Since SE concept deals with the allocation of resources, there is no doubt that it is entitled to be treated as an economic concept. I argue that the past attempts in theoretical conceptualization of SE placed a false hope in finding theoretical linkages with development economics. Because of its restraint property, the possible theoretical connections of SE lie in the concepts of governance (Bhagat and Black, 2002: 234; Morck, Wolfenzon and Yeung, 2004: 2; Frey and Benz, 2005: F386).

Figure 1
The Concept of Sufficiency Economy



Source : UNDP (2007b:30) The “knowledge” and “Integrity” conditions are moved by the author to the center of the chart to represent the necessary conditions for success.

3. The Movement toward a Sub-discipline of Development Economics

The past literatures about SE are substantially involved with Thailand’s development. But most of them did not provide sufficient theoretical establishment of the SE in the strict sense. The effort to find the linkage of SE to development economics took place probably because the origin of concept was firstly associated with the Royal-initiated development projects in rural areas. However, the successes in field applications may indicate, at best, the effectiveness of its operational framework, but nothing else. The environments of the application may cloud the true nature of the concept. The useful word-processing application in a personal computer does not confirm its true nature as an ideal typewriter. Likewise the useful field application of SE does not necessarily validate the strength of its theoretical foundation. The mistaking of the origin of the concept’s employment for a disciplinary approach may be behind the delays in the theoretical conceptualization of SE. From its name of “sufficiency” and its major component of “moderation”, the very core concept apparently is underpinned by a notion of a certain self-restraint that enables

the achievement of a moderate but sufficient goal. With such a concept, it is very unlikely to find any connection or conformance between SE and conventional development economics, which is rooted in the self-interest maximization of mainstream economics.

Meanwhile, the development economics itself does not seem to yield much contribution either in suggesting how a country should be developed. The past attempts at applying and modifying conventional economic theories to study the development process of developing countries has miserably failed to find the causal links in most aspects. Generally there is no causal link between development and democracy though affluent democracies have apparently survived wars, riots, scandals, economic and governmental crises. Neither is there evidence indicating that the quality of corruption, transparency, or the security of property rights can predict the economic performance of countries. No relation between political institutions and economic development has been found (Przeworski, 2003). Isarangkun and Pootrakool (2001) have reached a similar despairing conclusion about the efficacy of conventional development economics. Neither the incompatibility of its assumptions with development economics nor the general weakness of development economics found in empirics can give any boost for the validity of SE. The efforts to establish the theoretical foundation of SE with development economics need a serious review.

4. Sufficiency Economy and Mainstream Economics

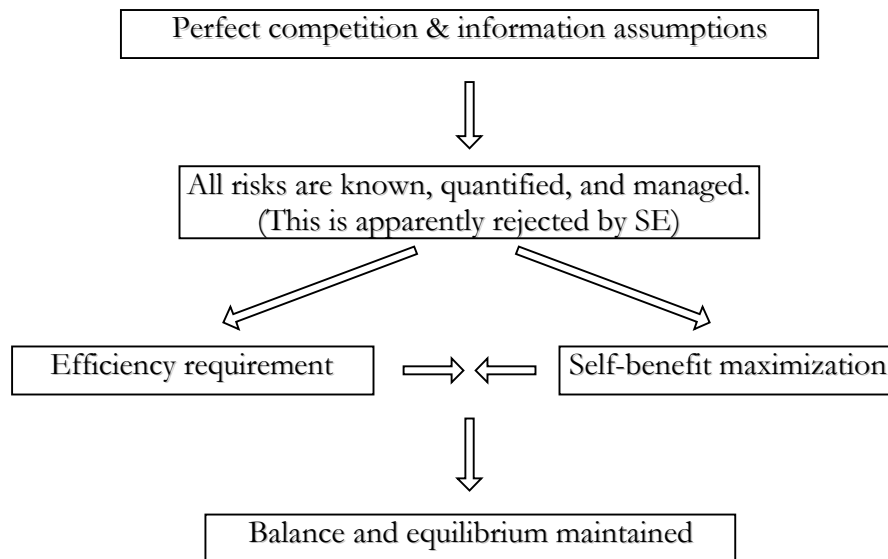
SE concept was firstly introduced as an alternative philosophy to the mainstream economics at a time when there was a heightening influence of market capitalism in Thailand. Such effort, by itself, indicates some disagreement and possible disappointment with the free market capitalism supported by mainstream economics.

4a The Economic Governance of Market Mechanism

The core of mainstream economics is simple. Its main concept relies on market governance. Market quality is believed to generate knowledge and fairness (Hayek, 1945), morality (Lakoff, 1996: 68), efficiency (Friedman, 1962), and signals of price and quantity (Spence, 1973; Stiglitz, 1994: 168). All are necessary for the proper functioning of an economy. The number of benefits can be considered a lot. But do they suffice to make a happy society? They apparently do not. The flow chart in Figure 2 illustrates the logical process and intended result of market mechanism under mainstream economics. Under mainstream economics, all risks are known *ex ante* and therefore all of them are manageable. Likewise marginal profit of each individual is diminished and so, an economic equilibrium can be maintained.

Figure 2

The Contribution of Mainstream Economics to Market Governance Equilibrium



Source: Created by Surasak Chaithanakij to illustrate the market governance form supported by mainstream economics. The perfect information and competition lead to the economic equilibrium and efficiency, which the individual self-benefit is marginalized and her rent-seeking is limited.

There are a lot of evidences indicating the failure of market mechanism in sustaining economic governance. Actually the market's failure in delivering public goods has been known for a long time. Tragedies of the commons represent one type of such failures (Hardin, 1968). The other forms of governance – e.g. state, firms, and civil societies – are needed because they can solve the market failures (Coase, 1937). In this regard, Ostrom (1999: 1) argues that neither the state nor market is uniformly successful in enabling individuals to sustain long-term, productive uses of natural resource system.

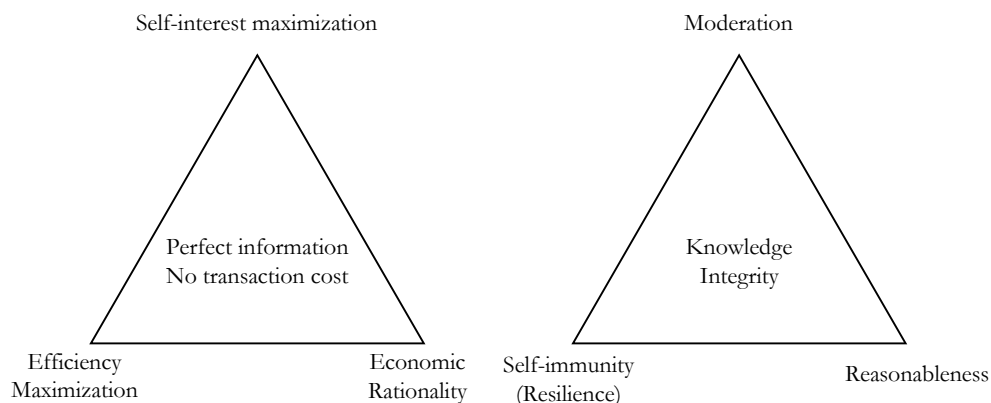
4b Sufficiency Economy and market Governance in Comparison

Undoubtedly the mainstream economists are bewildered with most, if not all, other economic concepts containing anything but market governance. From the mainstream economist's view, SE comes with many requirements – *moderation, reasonableness, self immunity, knowledge* and *integrity* – all of which appear to be either value-ridden, obscure, or grossly arbitrary requirements that should be left out of market decisions as exogenous factors. However, epistemological analysis may be able to substantially narrow down such a conceptual gap. The major difference between mainstream economics and SE lies in the unacceptability of the assumptions of mainstream economics: the well defined rights of all properties in the universe, the symmetry of information, the self-benefit maximization, the rationality of an actor, and the absence of transaction costs. All three

components and two conditions of SE are needed to cope with these unfulfilled and unrealistic assumptions. In a very similar way to transaction cost economics (TCE), SE does not deny the role of the market and does not take the market as the sole efficient governance form (Williamson, 1985). However, the simple fact that they carry other requirements than market mechanisms may not constitute a proper cause for invalidating any economic concepts including SE.

When closely considered, it seems that all the components and conditions of SE are proposed to directly deal with various types of market failures. Figure 3 shows the similarity and dissimilarity between SE and mainstream economics. One of the biggest damages that market failure can cause is through the risks associated with the uncertainty of price, quality and quantity. Under the market efficiency assumption, mainstream economics assumes that all uncertainties and their respective effects are well known and quantified in foresight. In addition, all choices of remedies for the effects are also known at the present time. Therefore all risks can be reasonably managed.

Figure 3
Sufficiency Economy and Mainstream Economics:
the comparison of Components and Conditions

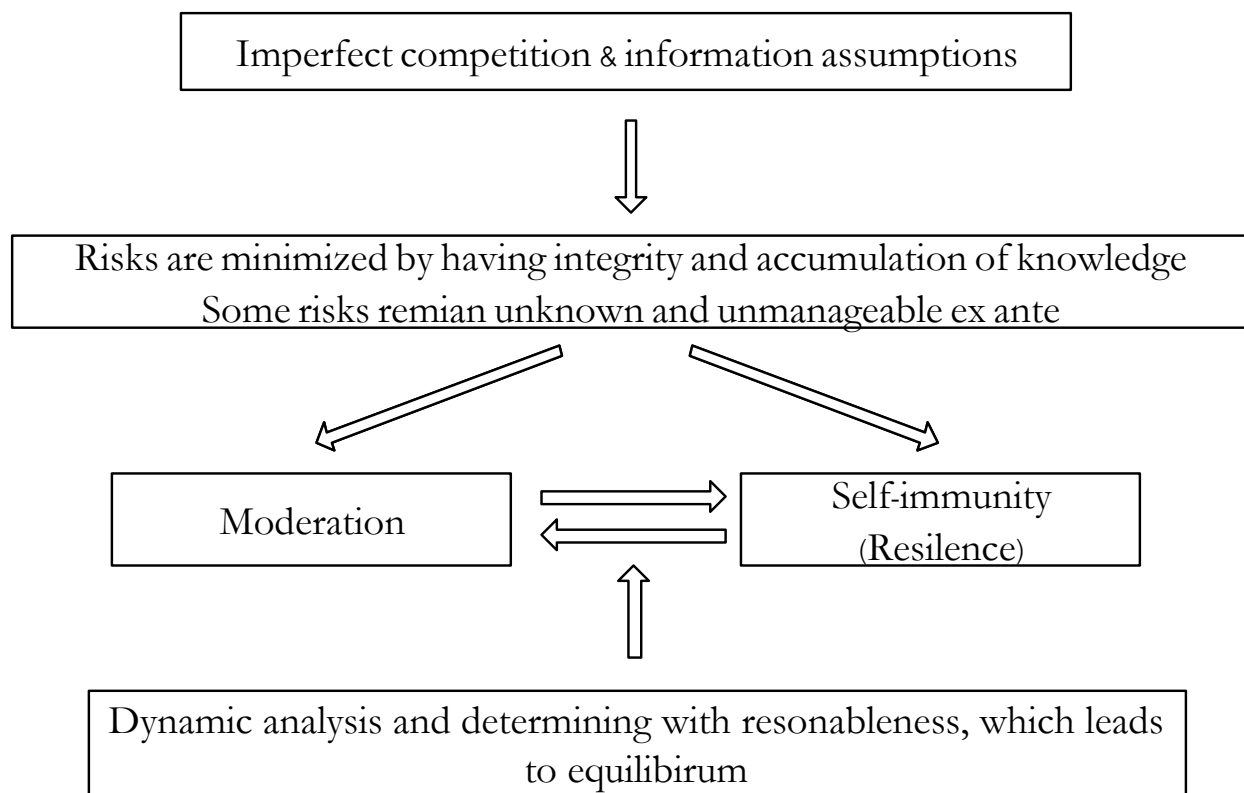


Source: Created by Surasak Chaithanakij to compare the components and conditions of SE and mainstream economics.

The assumptions about the efficient market and perfect risk management probable are the very points with which SE disagrees. Empirics indicate that both capital and product markets are unable to sustain their efficiency (Fama, 1970; Aghion and Griffith, 2005). Negative externalities prevail. Though the market competition helps remove the cosy cash cushion enjoyed by monopolists and has beneficial effects on managerial incentives, it may also create perverse effects. Competition will thus never substitute for a proper governance structure (Tirole, 2006: 29). A complete economic rationality, under mainstream economics, is unlikely to exist. A reasonable person can generally fall prey to his self-believed wisest decision (Tversky and Kahneman, 1991; Simon, 1997). The “moderation” component is intended to force the decision maker to accept the

reality that there always are some unfathomed risks and biases, of which the possible effects can never be effectively estimated. Moderation and “Reasonableness” are called in to deal with the risks and biases respectively. Moderation and reasonableness are interdependent. One does not hold long without the other. The principle of moderation will maintain the self-scrutiny process go, depressing any over-optimism largely known as being induced by greed (Tversky and Kahneman, 1991). Meanwhile, reasonableness will help the moderation to stay on the right track. There are likely more disputed points between mainstream economics and SE. While these disagreements show the theoretical incongruence lying beneath the two concepts, the latter has seemingly emerged to substitute for the weaknesses of the former. Figure 4 illustrates the possible logical process of SE borrowed from the framework of mainstream economics shown on Figure 2.

Figure 4
The Logical Consideration of Sufficiency Economy
under the Framework of Mainstream Economics



Source: Created by Surasak Chaithanakij to illustrate the possible logical consideration of Sufficiency Economy under the framework borrowed from mainstream economics. The flow chart shows that SE has a similar logical process to mainstream economics. However it has a different set of assumptions that make its recommendation deviate from mainstream economics.

The flow chart in Figure 3 shows that SE tends to share the similar logical consideration with mainstream economics. But its assumptions differ from mainstream economics, particularly the perfection of information. That explains its deviating recommendation of behaviour.

5. Sufficiency Economy and Efficiency-Oriented Economic Governance Concepts

All three components – moderation, reasonableness and resilience, and the integrity condition strongly imply the existence of restraining mechanisms intended to prevent wayward pursuit for benefit. This property is widely found in economic and corporate governance systems (Barzel, 1994; Grief, 2000; La Porta et al., 2000: 3; Elsenhans, 2001; Fuller and Jensen, 2002: 7; Becht, Bolton, and Röell, 2002: 36; Morck, Wolfenzon, and Yeung, 2004: 2). Two conventional concepts of governance TCE and agency theory and a newly proposed Trimiti corporate theory are selected for the examination of their relationships with SE. TCE and agency theory are broadly characterized as efficiency-oriented concepts because both set the cost minimum as their optimum condition. The examinations under these two conventional concepts are included in this section. The rest of the examination under the new theory is shown in Section 6.

5a. Sufficiency Economy and Transaction Cost Economics

In his TCE, Williamson (1985) suggests that hierarchy and hybrid forms of hierarchy-market are more efficient than markets in certain conditions. In this regard, SE shares a similar reaction to the governance form of market. Both TCE and SE do not believe that the market mechanism is the best form of governance in all circumstances. However their reactions are quite different. TCE suggests the alternative forms of hierarchy and the hybrid form of hierarchy-market in some circumstances whereas SE suggests that the actor be aware of her limited knowledge and information and maintain a realistic expectation in all economic activities by taking known as well as unknown risks into account.

What would make SE much different from TCE is the underlying assumptions. TCE takes the presumption that all information is known and given. All decisions are simply standard maximization problems, as in contract design, or as a choice among given “discrete, structural alternatives (Williamson, 1996; Foss and Klien, 2005: 3). Therefore there is no need for learning or discovery. The strategic space is fully specified *ex ante*. In contrast, SE may have elusive assumptions about information, choices and risks involved. Though the actor might be able to define a strategic space, its boundary may not be as precise as under TCE. The “self immunity” property of SE also leaves quite a lot of room for strategic selection. The TCE concept may help in specifying the scope for SE problem, but there is unlikely to be a theoretical linkage between SE and TCE.

5b. Sufficiency Economy and Agency Theory

Agency theory (Jensen and Meckling, 1976), which is also rooted in mainstream economics, has been the predominant issue in governance studies for decades. Jensen and Meckling posit that an agent would maximize her personal interest more than the principal's. The theoretical foundation of agency theory strongly assumes self-interest maximization. The origins of the concepts mark the different approaches in tackling the governance problem. Both SE and agency theory accept that an entity – an individual, a firm, an organization, or a society – without certain restraining governance mechanism can go awry by itself. However SE focuses the attention on all economic actors on economic principals as well as agents – whereas agency theory's focus is only on the agent. Agency theory and SE have one incongruent assumption about human motivation. A person under agency theory will seek the highest possible self-benefit regardless of others whereas a person under SE may seek self-benefit but she can learn to restrain herself for the sake of a sustainable life. Agency theory suggests the necessity of a system of checks and balances. To find a solution that may satisfy the manager with barely sufficient compensation for her performance is considered unthinkable under agency theory (Jensen and Murphy, 1990). The only viable solutions lie in proper incentive alignment and organizational balance of power (Fuller and Jensen, 2002). Meanwhile, SE, though it does not deny the necessity of a control system, equally suggests the importance of the socialization process and the adoption of a suitable mind set.

Agency theory is derived from incentive theory, which requires at least a principal and an agent with different incentive structures (Jensen and Meckling, 1976; Tirole, 2001). Agency theory becomes irrelevant in the situation where there is no agent, or where the principal and the agent are the same person. Thus agency theory becomes absolutely irrelevant for SE in such situations, which is particularly the case for SE. Individual persons are a major group, if not the most important target, that SE has been focusing on since its inception. Having such different theoretical foundations, SE can hardly find any theoretical linkage with agency theory.

6. Sufficiency Economy and Trimiti Corporate Governance Theory

The limitations of the conventional wisdom of corporate governance such as agency theory (Jensen and Meckling, 1976) and legal protection (La Porta et al., 1999) in explaining the corporate governance around the globe led to the recent development of a new theory of corporate governance, called Trimiti. Trimiti theory relies on the new institutional economics. Under the theory, the interaction of three components of power determines the balance of power, which contributes to corporate governance. Its conceptualization as well as supporting empirical study is conducted by holding the listed firm as the unit of analysis.

6a. Trimiti Corporate Governance Theory

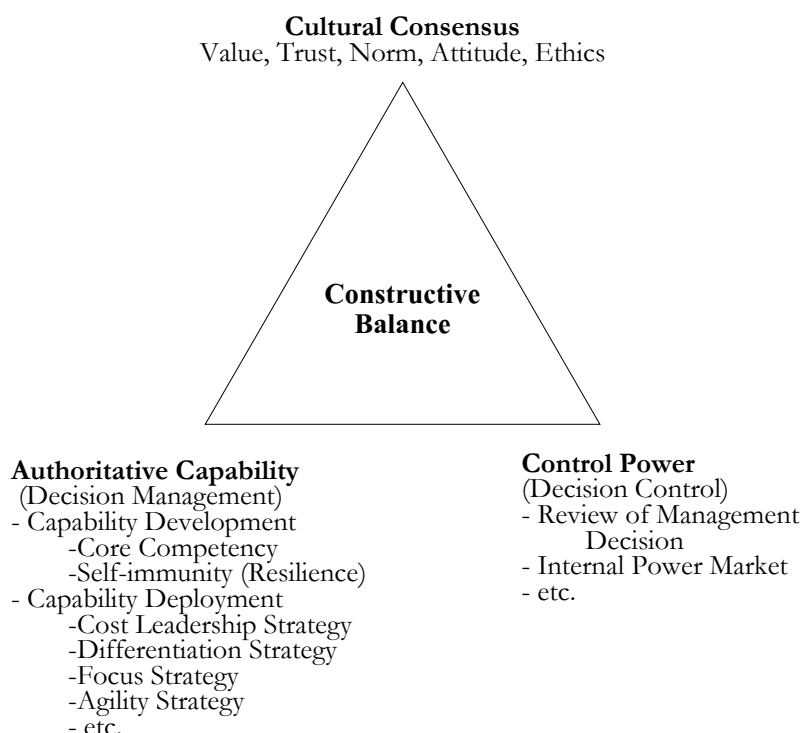
The Trimiti theory is inspired by several theories of the firm earlier proposed (Sabel, 1997; Schlicht, 1998; Grandori and Soda, 2004: 69). Its main components consist of firstly, 'authoritative capability', derived from hierarchy, the purpose of which is to develop and deploy the capability to generate quasi-rent (Knight, 1921; Penrose, 1959: 52-3; Weber, 1968: 126; Teece et al., 1994: 205; Lazonick and O'Sullivan, 2000: 70-2; Dosi, et al., 2000; Mahnke, 2001: 373). However, family firms tend to rely on intangible assets, particularly the effectiveness of knowledge management rather than the utilization of tangible assets normally employed by their professionally managed larger counterparts. Secondly, family firms also need 'control power' that keeps the 'authoritative capability' in check to ensure minimum risks are taken (Benveniste, 1977: 148-9; Rajan and Zingales, 1998: 388; Baker et al., 1999: 56; Heslin and Donaldson, 1999: 84; Gillette et al., 2003: 18-9). Thirdly, 'cultural consensus' is a component which dictates the interaction between the agents representing Authoritative capability and Control power (Grandori, 1997: 33-40; Heller, 2003: 147-8; Ioannides, 2003: 154; Robertson and Swan, 2003: 855).

Since Cultural Consensus varies across economic systems, the balance of power comes in different manners consistent with recent complementarity studies (Whitley, 1999; Hall and Soskice, 2001). The theory is supported by the observation that there are two dominating forms of balances in the world: Anglo-American systems with external counterbalancing forces of market mechanisms supported by strong law enforcement, and Western European and Japanese systems with internal counterbalancing forces of labour organizations and other stakeholders (Pagano and Volpin, 2000; Denis and McConnell, 2003; Roe, 2004).

Recent empirical tests have confirmed the success of the Trimiti theoretical framework in explaining the quite sizeable shortcomings of corporate governance of Thai listed firms (Chaithanakij, 2006a, 2006b, 2006c). There is some difference in Cultural consensus of publicly traded firms and family firms. Whereas the Cultural consensus of listed firms is much influenced by their historic origins as social institutions in the U.S and Europe (Kaufer, 1996; Kakabadse and Kakabadse, 2001: 19), its role in family firms is much more limited to wealth creation for family members.

Under the theory, the right equilibrium of power in the firm can be found. It contains certain components and sub-components but does not assume the discrete choices. Though the equilibrium of power can be eventually found, it is likely that the firm would have to pass through repeated processes of trial and error. Figure 5 shows the concept and its structure of components.

Figure 5
The Concept of Trimiti Corporate Governance Theory



Source: Summarized from Chaithanakij (2006a). The self-immunity (resilience) strategy is added to distinguish its different characteristic from other types of capability)

6b. Sufficiency Economy and Trimiti Corporate Governance Theory

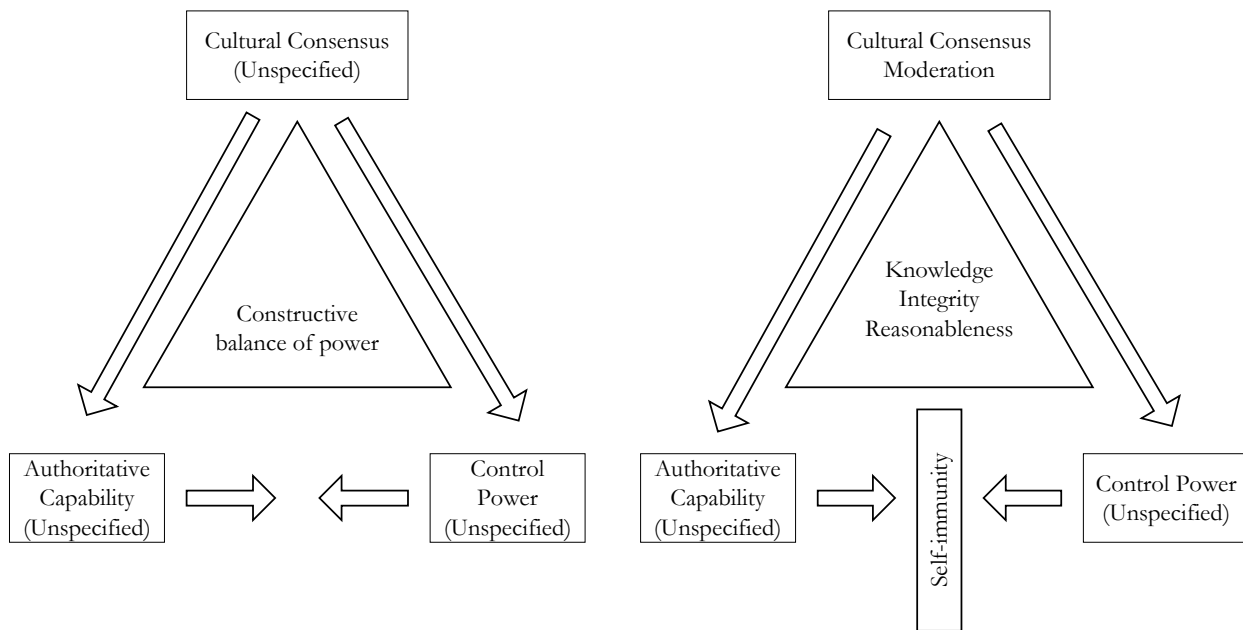
Both SE and Trimiti do not assume *ex ante* perfect information, as in mainstream economics and TCE. Nor do they have any presumption of self-interest maximization, as in mainstream economics, TCE and agency theory. Moreover SE and Trimiti have one important common assumption: human behaviours are driven by various cognitive factors, which are unnecessary for self-interest maximization.

For a comparative simplification, the components and conditions of SE concept is re-structured in according with the framework of Trimiti (Chaithanakij, 2006a). SE's concept under Trimiti's framework can be developed into two different models of governance depending on the scope of self-immunity (resilience). In its wider scope, self-immunity is considered an important property of an entity whereas its narrower scope is limited to the entity's resource or capacity level. The two different perspectives yield different implications, which are shown in Figure 6 and 8 respectively.

(1) Governance Model of SE with the Wide Scope of Self-immunity. In Figure 6, the cultural component of SE is stipulated as "moderation". The SE concept does not present the

sub-categories of the cultural components values, norms, etc though no obstacles for such efforts can be foreseen. The attempt of Kantabutra (2006, 2007) to establish the leadership style under SE can be considered one such effort.

Figure 6
The Re-structuring of Sufficiency Economy
Under the Framework of Trimiti Theory
When Self-immunity Is Broadly Defined



Source: Created by Surasak Chaithanakij to show the new structure of Sufficiency Economy (SE)'s components under Trimiti corporate governance theory. The chart indicates that the two major components of Trimiti are unspecified in SE. Instead SE contains the self-immunity (or resilience), which seems to combine the two missing components of Trimiti.

What apparently marks the interesting difference between SE and Trimiti are the areas of orientation. SE holds an individual as the unit of analysis and so, it tends to focus on the cognitive component and almost ignores the supporting power mechanism whereas Trimiti theory, having organization as the unit of analysis, emphasizes both the influence of the cognitive determinants as well as the mechanism of power. In simple terms, SE may be considered an internal model whereas Trimiti may be considered a dual model both internal and external. The different orientations appear in two aspects: the component and the condition.

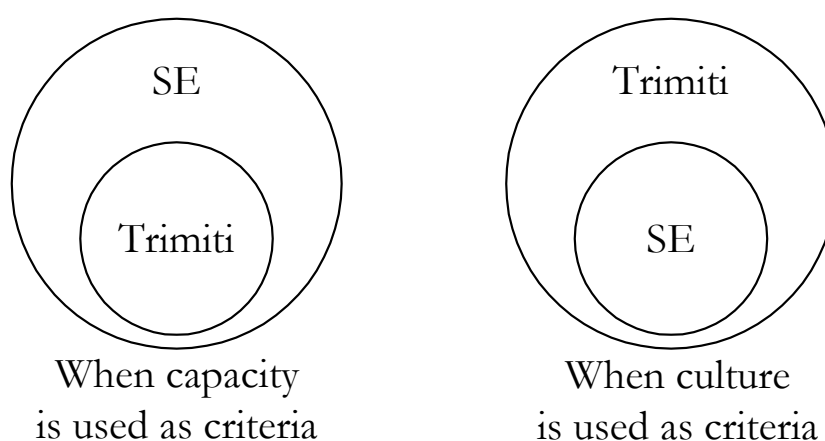
While Trimiti theory specifies the necessary separation and balance of two components capability and control for the firm's success, SE combines the Trimiti's two components into one, calling the combination self-immunity or resilience. The differences in components and conditions are much explained by their purposes and scopes. SE maintains its status as a universal concept, applicable to all entities particularly farmers and community organizations whereas Trimiti theory is

intended to specifically explain the existence of corporate governance, and is particularly applicable to collective entities such as a business firm, or other types of organization. One of the firm's objectives are to generate and distribute economic rent. Such objectives cannot be accomplished without two critical elements superior capabilities and the control of risks (March, 1991; Luo, 2000). SE adopts quality of life as the foremost objective. To maintain a good life, a person can make the effort, and actually has to make the effort, to temporarily ignore competitions regardless of the area in which she is engaged e.g. education, career and business. To be a universal concept, SE has to trade off the specific tangible structure, such as the system of checks and balances in business firms and governmental agencies, for a general, vaguer concept, such as self-immunity or resilience.

The internal orientation of SE also is reflected in its conditional requirements of individual knowledge and integrity. Being the internal-oriented model necessitates more specific requirements of such individual capacities. Without the depth of knowledge and integrity, a person can face difficulty determining the right balance for what counts as reasonableness and moderation. Knowledge alone is a two-edged sword. The integrity is additionally required for preventing the inappropriate usage of knowledge, e.g. expropriation from others, the abuse of natural resources. In comparison, Trimiti theory only requires the broader norms of constructive balance of power, which implies the intolerance of absolute power and destructive activities as necessary conditions. In the perspective, SE emphasizes the internal conditions of individual whereas Trimiti emphasizes the mode of interpersonal relations. When self-immunity is considered as an important characteristic of an entity, reasonableness can be treated as a condition in addition to knowledge and integrity. In this case immunity is the end result of two interacting unspecified components of authoritative capability and control power in Figure 6. A further analysis reveals their two alternative forms of relationships in Figure 7, which one is the subset of another depending on the criteria used: capacity or culture.

Figure 7

Two Alternative Relationships between SE and Trimiti

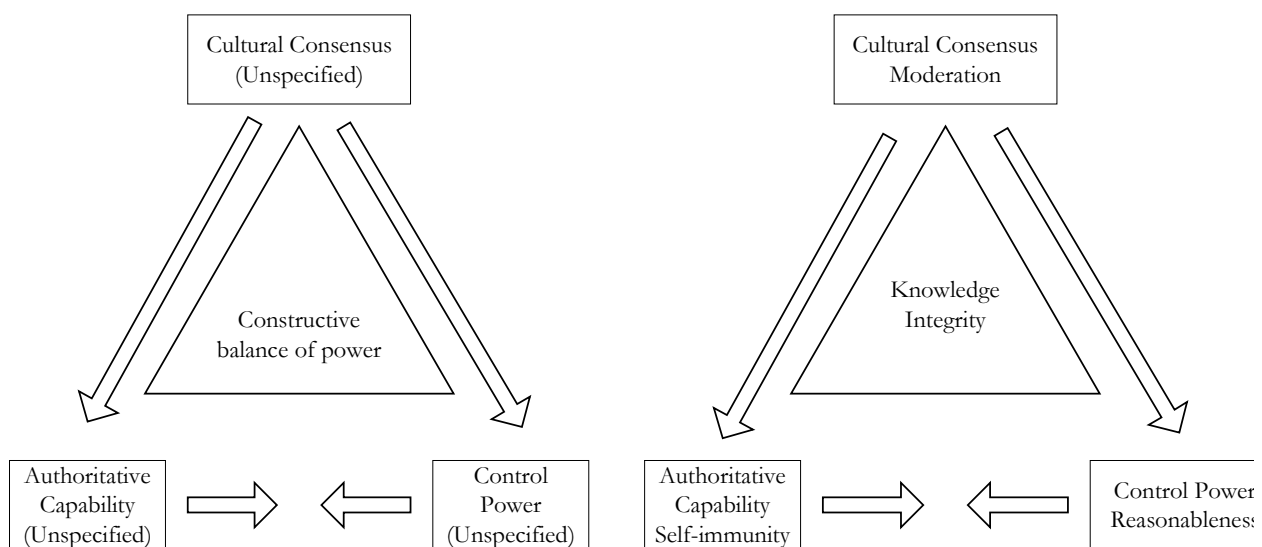


Source: Created by Surasak Chaithanakij to show two different relationships between Sufficiency Economy and Trimiti theory when either capacity or culture is used as a criteria. One becomes one of the other's classes.

(2) Governance Model of SE with the Narrow Scope of Self-immunity. Meanwhile the self-immunity can alternately considered as a resource or capacity of the entity and reasonableness is used as control power. Under this scenario, a rigid model of governance emerges on the right hand, compared to Trimiti on the left hand side of Figure 8. A further analysis indicates that SE governance model in this particular condition is categorized as only a subset of Trimiti shown as the right hand picture of Figure.

Figure 8

**The Re-structuring of Sufficiency Economy
Under the Framework of Trimiti Theory
When Self-immunity Is Narrowly Defined**



Source: Created by Surasak Chaithanakij to show the new structure of Sufficiency Economy (SE)'s components under Trimiti corporate governance theory. The chart indicates that the two major components of Trimiti are unspecified in SE. In this case self-immunity is strictly defined as the entity's capability, forcing reasonableness to become control power. A new rigid model of SE governance on the right hand side is the result, compared to the Trimiti model on the left hand side.

Regardless of the assumptions about the scope of self-immunity, SE generally shows a high compatibility with Trimiti. The structure of SE's components under Trimiti theory reveals the resemblance of its restraining mechanism indicating the possible theoretical connection of SE and Trimiti theory. This finding give us some hope for furthering theoretical development of

SE into a full blown theory of economic governance in a similar manner to Trimiti (Chaithanakij, 2006a). However, the result of this examination is too small in scope and too superficial to claim a theoretical connection between the two concepts. The different foundations of the units of analysis also pose another problem for the validity of such an argument. Much more study is needed before the theoretical foundations of SE can be firmly established.

7. Conclusion

In this article, the role of SE in Thai society has been reviewed. Like most alternative economic concepts, SE has had to struggle against the paradigm of mainstream economics. With the successful application of the concept in several development projects and the reiterations of its importance by His Majesty King Bhumibol Adulyadej on several occasions, the concept has gained much attention from economic scholars. However, the early attempts at theoretical conceptualization of SE into a sub-discipline of development economics by scholars have not shown much success.

The very core concept of moderation in SE implies the importance of self-restraint, in which lies the critical characteristic of the economic governance system, prompting the investigation of its theoretical foundation as an economic governance concept. Conventional governance theories mainstream economics, transaction cost economics, and agency theory as well as the newly proposed Trimiti theory are selected for the investigation against SE.

Like most governance theories, mainstream economics, TCE, agency theory, SE and Trimiti share one common belief in the certain forms of equilibrium though their definitions and respective condition requirements for equilibrium remain different. What marks the incongruence among these concepts includes the assumption of perfect information, the well defined rights of properties, self-interest maximization, and the discreteness of prevailing choices, the passivity to learning and self-improvement, the cultural influence in decision making, and personal or interpersonal oriented modelling.

SE is found not to have many characteristics in common with most concepts, except for Trimiti. Both SE and Trimiti appear to share the same core concept of restraint. However the origins of their conceptual development mark their other characteristics– components as well as conditions. SE was modelled after individual behaviour, particularly that of a farmer. The concept, however, ultimately provides a system of values and conditional determinants for a successful individual regardless of her social and economic status. In contrast, Trimiti took a start with business firms and looked for the determinants of successful business operations. The development of Trimiti theory undoubtedly ends up proposing a set of more tangible components and mechanism than SE. Since the objectives of being a successful person and of being a successful firm are different, their respective requirements diverge. Such a close relationship between the two concepts sparks

the hope for one possible alternative of conceptualizing Sufficiency Economy as an economic governance theory through the window of Trimiti theory, in addition to already existing efforts.

Notes

1. Several work – e.g. Vitols (1995), Dixit (2001), and Boyer (2005) – directly dealt with the economic governance but none provides the definition of economic governance. I decide to define the economic governance differently from the general meaning of “governance” provided in the United Nation Development Program (UNDP, 2007a)’s and other public agencies’ websites, e.g. the Canadian Centre for Philanthropy, which usually defines “governance” in a broader way as “the exercise of political, economic and administrative authority to manage a nation’s affairs.” Descriptive as it is, such a definition does not provide any analytical perspectives.

2. The paradigm of mainstream economics was so strong that study under other schools of thoughts such as theory of the firm was kept at bay (Coase, 1972).

3. With limited time and resources, I admit the failure in finding past attempts in theoretically conceptualizing the SE, which would show its linkage with other economic theory, particularly from the work originated by the Office of National Economic and Social Development Board of Thailand (e.g. Isarangkun and Pootrakool, 2001; Piboolsravut, 2001; <http://www.nesdb.go.th>). The search through the Center of Sufficiency Economy Study (<http://www.sufficiencyeconomy.org>) and NIDA Center for Sufficiency Economy yield a similar result. At the same time I have encountered quite substantial arguments indicating the shortcoming of conventional development economics, the need to search for new theories of development in those literatures, and a managerial application model (Kantabutra, 2006, 2007), and several other reinterpretations. No form of logical process to establish connection between content in these literatures and the SE conceptual model (UNDP, 2007b: 30) has been found.

4. There are numerous versions of conceptual reinterpretations. Some efforts contradict others. To avoid any confusion, I choose to focus my analysis on its conceptual economic validity regardless of its contextual applicability and implementation models. I intend to propose this theoretical conceptualization in governance perspective as an alternative to other existing efforts rather than as a substitute.

5. Tragedy of the commons is a classic type of market failure that involves a conflict over resources between individual interests and the common good. It occurs when there is a tendency towards free access and unrestricted demand for a finite resource. The term is mostly referred to the consequence of private exploitatively utilizing a public natural resource.

6. Actually I prefer the term “realistic rationality”, which may convey a more appropriate meaning of the concept, and comes closer to bounded rationality (Simon, 1997). However, realistic rationality implies a more proactive cognition. Under the proactive cognition of realistic rationality,

an actor consciously is aware of her limited information though she does not have to know exactly the unknown information. The actor is actively aware of her risk avoidance and she intends to make the decision in this manner. The risk avoidance under SE may be different from risk aversion in financial economics, which is considered as sub-optimal decision-making. The risk-aversion under financial economics assumes that an actor has a full knowledge of risks and their respective properties, but she irrationally decides to take the less risky choice. She is willing to accept a lower return instead. The actor under risk avoidance takes her limited knowledge of risks into account, and she chooses to accept the minimal amount of exposed risks. She may feel satisfied with the outcome regardless of the optimality, which might never be known. For example, an actor sees a cloudy sky, and so she decides to take an umbrella to go outdoors regardless of the exact chance of rain falling and its intensity. She might not even listen to the weather forecast because she has realized that she is incapable of appraising the capability of the bureau of meteorology, and the precision of its forecasting (how many of us can?). Under this circumstance, the actor is realistically rational and her decision may not be considered risk-averse.

7. I brief the concept of Trimiti here for the audience's convenience to get familiarized with it, and for further comparison with SE. Please see Chaithanakij (2006a) for the full content showing its conceptualization and supporting evidences.

8. I do realize that there is more than one way of re-categorization, even with the same characteristics of structure. But the one presented in Figure 3 is the SE's closest conformance with Trimiti theory.

References

- Aghion, P., and Griffith, R. (2005). *Competition and Growth: Reconciling Theory and Evidence*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Arrow, K. J. (1987). "Economic theory and the hypothesis of rationality," *The New Palgrave: A Dictionary of Economics*, v. 2: 69-75.
- Baker, G., Gibbons, R., and Murphy, K. J. (1999). "Informal Authority in Organizations." *Journal of Laws, Economics and Organization* 15: 56-73.
- Barzel, Y. (1994). "The Capture of Wealth by Monopolists and the protection of Property Rights." *International Review of Law and Economics* 14: 393-409.
- Becht, M., Bolton, P., and Röell, A. (2000). "Corporate Governance and Control." ECGI Finance Working Paper No. 2/2002.
- Becker, G. S. (1978). *The Economic Approach to Human Behaviour*. University of Chicago Press.
- Benveniste, G. (1977). "Survival inside Bureaucracy." In G. Thompson, J. Frances, R. Levacic, and J. Mitchell (eds.) (1991). *Markets. Hierarchies and Networks*. Sage Publications: London: 141-153.
- Bhagat, S., and Black, B. (2002). "The Non-correlation between Board Independence and Long-term Firm Performance." *Journal of Corporation Law* 27(2): 231-73.
- Boyer, R. (2005). "How and Why Capitalisms Differ?" *Economy and Society* 34: 509-57.
- Chaithanakij, S. (2006)a. The Determinants for Success and Failure of Corporate Governance System: The Analysis of Thai Corporate Governance Through the Lens of Three-Pillared Framework. Doctor of Philosophy Dissertation with Distinguished Dissertation Award, Thammasat University, Bangkok, (in Thai).
- Chaithanakij, S. (2006)b. "The Study of Corporate Governance in Thailand Through the Lens of Three-pillared Model." *Corporate Ownership and Control* 4: 49-64.
- Chaithanakij, S. (2006)c. "Internal audit function as a corporate governance mechanism: evidence from Thailand." 9th International Conference on Corporate Governance and Board Leadership, Henley Management College, U.K., 3-5 October 2006.
- Coase, R. (1937). "Nature of the Firm." In O. E. Williamson, and S. E. Masten (eds.) *The Economics of Transaction Costs*. Cheltenham, UK: Al Elgar Critical Writings Reader, 1999: 3-22.
- Coase, R. (1972). "Industrial Organization: A Proposal for Research." In O. E. Williamson, and S. E. Masten (eds.) *The Economics of Transaction Costs*. Cheltenham, UK: An Edgar Critical Writings Reader, 1999: 54-68.
- Denis, D. K. and McConnell, J. J. (2003). "International Corporate Governance." *Journal of Financial and Quantitative Analysis* 38: 1-36.
- Dixit, A. (2001). "On Modes of Economic Governance." CESinfo Workin Paper No. 589. Available at SSRN: <http://www.ssrn.com/abstract=287851>.

- Dosi, G., Nelson, R. G., and Winter, S. G. (2000). "Introduction." In G. Dosi, R. G. Nelson, and S. G. Winter. *The Nature and Dynamics of Organizational Capabilities*. Oxford: Oxford University Press: 1-22.
- Elsenhans, H. (2001). "The Political Economy of Good Governance." *Journal of Development Studies* 17: 2-56.
- Fama, E. F. (1970). "Efficient Capital Markets: A Review of Theory and Empirical Work." *Journal of Finance* 25 (2) 383-417.
- Foss, N., and Klein, P. G. (2005). "The Theory of the Firm and Its Critics: A Stocktaking and Assessment." Available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=695484>.
- Frey, B. S., and Benz, M. (2005). "Can private Learn from Public Governance." *Economic Journal* 115: F377-96.
- Friedman, M. (1962). *Capitalism and Freedom*. Chicago: University of Chicago Press.
- Fuller, J. and Jensen, M. C. (2002). "What's a Director to Do?" Harvard NOM Research Paper No. 02-38. Available at SSRN: <http://papers.ssrn.com/abstract=357722>.
- Grandori, A. (1997). "Governance Structure, Coordination Mechanisms and Cognitive Model." *Journal of Management and Governance* 1: 29-47.
- Grandori, A., and Soda, G. (2004). "Governing with Multiple Principals: An Empirically- Based Analysis of Capital Providers' Preferences and Superior Governance Structure." In A. Grandori (ed.). *Corporate Governance and Firm Organization: Microfoundations and Structural Firms*, Oxford University Press: Oxford: 67-88.
- Greif, A. (2000). "Historical and Comparative Institutional Analysis: Self –Enforcing and Self-Reinforcing Economic Institutions." Stanford University Department of Economics Working Paper.
- Greif, A. (2005). *Institutions and the Path to the Modern Economy: Lessons from Medieval Trade*. Cambridge University Press (forthcoming).
- Hall, P., and Soskice, D. (2001). *Varieties of Capitalism: The Institutional Foundations of Comparative Advantage*. Oxford University Press: New York.
- Hardin, G. (1968). "The Tragedy of the Commons" *Science* 162 (3859): 1243-48.
- Hayek, F. A. (1945). "The Use of Knowledge in Society." *American Economic Review* 35: 519-30.
- Heller, F. (2003). "Participation and Power: A Critical Assessment." *Applied Psychology: An International Review* 52: 144-63.
- Heslin, P. A. and Donaldson, L. (1999). An Organizational Portfolio Theory of Board Composition. *Corporate Governance: An International Review* 7: 81-8.
- Ioannides, S. (2003). "The Business Firm as a Hybrid Hayekian Order What is the Role of the Entrepreneur?" In R. Koppl (ed.) *Austrian Economics and Entrepreneurial Studies*. Elsevier Science: Oxford: 153-71.

- Isarangkun, J., and Pootrakool, K.(2001). "Sustainable Economic Development though the Sufficiency Economy Philosophy." National Economic and Social Development Board of Thailand.
- Jensen, M. C., Meckling, W. H. (1976). "Theory of Firm: Managerial Behavior, Agency Costs, and Ownership Structure." *Journal of Financial Economics* 3(4): 305-60.
- Jensen, M. C., and Murphy, K. J. (1990). "CEO Incentives – It Is Not How Much You Pay but How?" *Harvard Business Review* 90(May-June): 138-53.
- Kakabadse, A, and Kakabadse, N. (2001). *The Geopolitics of Governance: The Impact of Contrasting Philosophies*. Palgrave: New York.
- Kantabutra, S. (2006). "Relating Vision-based Leadership to Sustainable Business Performance: A Thai Perspective." *Kravis Leadership Institute Leadership Review* 6: 37-53.
- Kantabutra, S. (2007). "Development of Sufficiency Economy Philosophy in Thai Business Sector: Evidence, Future Research, and Policy Implications." Unpublished Working Paper.
- Kaufer, E. (1996). "The Evolution of Governance Structures: Entrepreneurs and Corporations." *Journal of Institutional and Theoretical Economics* 152: 7-29.
- Knight, F. H. (1921). *Risk, Uncertainty, and Profit*. Houghton Mifflin: New York.
- Lakoff, G. (1996). *Moral Politics: What Conservatives Know that Liberals Don't*. Chicago: The University of Chicago Press.
- La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., Shleifer, A. and Vishny, R. W. (1999). "Corporate Ownership around the World." *Journal of Finance* 54: 471-520.
- La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., Shleifer, A. and Vishny, R. W. (2000). "Investor Protection and Corporate Governance." *Journal of Financial Economics* 58: 3-27.
- Lazonick, W., and O'Sullivan, M. (2000). "Perspectives on Corporate Governance, Innovation, and Economic Performance." CGEP Project no. 053, INSEAD.
- Leightner, J. (2007). "Thailand's Financial Crisis: its Causes, Consequences, and Implications." *Journal of Economic Issues* 41: 61-76.
- Luo, Y. (2000). "Dynamic Capabilities in International Expansion." *Journal of World Business* 35: 355-78.
- Mahnke, V. (2001). "The Process of Vertical Dis-Integration: An Evolutionary Perspective on Outsourcing." *Journal of Management and Governance* 5: 353-79.
- March, J. G. (1991). "Exploration and Exploitation in Organizational Learning." *Organization Science* 2: 71-87.
- Morck, R., Wolfenzon, D., and Yeung, B. (2004). "Corporate Governance, Economic Entrenchment and Growth." NBER Working Paper. Available at NBER:<http://www.nber.org/papers/w10692>.
- NIDA Center for Sufficiency Economy. (2007). Academic Documents. Available at http://libmedia.nida.ac.th:8080/ipac20/ipac.jsp?menu=search&aspect=basic&npp=20&ipp=20&profile=main&ri=&term=*&index=.GW. Accessed on September 2, 2007.

- Ostrom, E. (1999). *Governing the Commons: the Evolution of Institutions for Collective Action*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pagano, M., and Volpin, P. F. (2000). The Political Economy of Corporate Governance. AFA 2002 Atlanta Meetings; Univ. of Salerno Working Paper No. 29. Available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=209314>.
- Penrose, E. (1959). *The Theory of the Growth of the Firm*. Oxford University Press: New York.
- Punthasen, A. (2000). "Sufficiency Economy and the Economists' Interpretation." *T.K.S. (Bank for Agriculture and Agricultural Cooperatives) Journal* 23(1): 5-31 (Thai).
- Punthasen, A.(2001X. *Buddhist Economics: Evolution, Theory and Application in Economics*. Bangkok: Amarin (Thai).
- Piboolsravut, P. (2001). "Socioeconomic Vulnerability: Experiences from Thailand." The Third Annual Global Development Conference Paper, Rio de Janeiro, Brazil, December 12.
- Przeworski, A. (2003). "A Flawed Blueprint: The Covert Politicization of Development Economics." *Harvard International Review* 25(1): 42-47.
- Rajan, R. G., and Zingales, L. (1998). "Power in Theory of the Firm." *Quarterly Journal of Economics* 118: 387-432.
- Robertson, M., and Swan, J. (2003). Control – What Control? Culture and Ambiguity within a Knowledge Intensive Firm. *Journal of Management Studies* 40:831-58.
- Roe, M. (2004). The Institutions of Corporate Governance. Harvard Law and Economics Discussion Paper No. 488. Available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=612362>.
- Sabel, C. F. (1997). "Constitutional Orders: Trust Building and Response to Change." In J. R. Hollingworth, and R. Boyer (eds.) *Contemporary Capitalism*. Cambridge University Press: New York: 154-88.
- Schlicht, E. (1998). *On the Custom in the Economy*. Oxford Clarendon Press: New York.
- Senanarong, A. (2004). "His Majesty's Philosophy of Sufficiency Economy and the Royal Development Study Center." The Ministerial Conference on Alternative Development: Sufficiency Economy, Ministry of Foreign Affairs, Bangkok, Thailand. November 8.
- Simon, H. A. (1997). *Models of Bounded Rationality, Vol III: Empirically Grounded Economic Reason*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Siriprachai, S. (2007). "Thailand." In A. Chowdhury (ed.) *Handbook On The Northeast And Southeast Asian Economies* (forthcoming). Cheltenham, UK: Edward Elgar
- Spence, A. M. (1973). "Job Market Signaling." *Quarterly Journal of Economics* 87: 355-74.
- Stiglitz, J. E. (1994). *Whither Socialism*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Teece, D. J., Rumelt, R., Dosi, G., and Winter, S. G. (1994). "Understanding corporate coherence." In D.J. Teece (ed.) *Economic Performance and the Theory of, the Firm: The Selected Papers of D. J. Teece, Volume 1*, 1998. Edward Elgar: Cheltenham, UK: 187-216.

- Tirole, J. (2001). "Corporate Governance." *Econometrica* 69: 1-35.
- Tirole, J. (2006). *The Theory of Corporate Finance*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Tversky, A., and Kahneman, D. (1991). "Loss Aversion in Riskless Choice: A Reference-Dependent Model." *Quarterly Journal of Economics* 106: 1039-61.
- United Nation Development Program (UNDP). (2007)a. "Definition of Governance, Good Governance and a Proposed Framework for Good Governance." Available at http://www.aucegypt.edu/src/engendering/good_governance.html.
- United Nations Development Programm (UNDP). (2007)b. "Sufficiency Economy and Human Development." Thailand Human Development Report. Available at URL: http://www.undp.or.th/NHDR2007/pdf/NHDR_BookEng.pdf
- Vitols S. (1995). "Corporate Governance versus Economic Governance: Banks and Industrial Restructuring in the U.S. and Germany." Discussion Paper No. FSI 95-310. Available at SSRN: <http://papers.ssrn.com/abstract=607641>.
- Weber, M. (1968). "Legal Authority in a Bureaucracy." In G. Thompson, J. Frances, R. Levacic, and J. Mitchell (eds.) *Markets, Hierarchies and Networks*, 1991. Sage Publications: London: 119-127.
- Whitley, R. (1999). *Divergent Capitalisms: The Social Structure and Change of Business Systems*. Oxford University Press: Oxford.
- Williamson, O. E. (1985). *The Economic Institutions of Capitalism: Firms, Markets, Relational Contracting*. New York: The Free Press.
- Williamson, O. E. (1996). *The Mechanisms of Governance*. Oxford: Oxford University Press.

ข้อเสนอแนวทางการพัฒนาธุรกิจที่พำนักระยะยาว สำหรับชาวญี่ปุ่นสูงอายุในจังหวัดเชียงใหม่

อัญญพัศศา จันทร์ชลอ¹ ดร.อัครวิทย์ อธิกริพัฒน์², รศ.ดร.ฉันทนา จันทร์บรรจง³

บทคัดย่อ

การท่องเที่ยวแบบพำนักระยะยาวในประเทศไทยมีมานานและในปัจจุบันกำลังกลายเป็นนโยบายทางการท่องเที่ยวของรัฐ โดยเฉพาะพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ซึ่งเป็นพื้นที่ทางการท่องเที่ยว ซึ่งได้รับความนิยม งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจสถานการณ์ของที่พักระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุชาวญี่ปุ่นในจังหวัดเชียงใหม่และนำเสนอข้อเสนอเพื่อพัฒนาธุรกิจที่พักระยะยาว ผลการศึกษาพบว่าชาวญี่ปุ่นสูงอายุที่มาพำนักเป็นผู้มีรายได้จากเงินบำนาญ มีนิสัยประหยัด และยังคงมีวัฒนธรรมการรวมกลุ่มและมักเลือกที่พักที่มีความสะดวกสบายในทุกด้าน รวมทั้งชื่นชอบความมีอัธยาศัยไมตรีของผู้ประกอบการและชาวเชียงใหม่ และผู้ประกอบการที่พักระยะยาวก็ได้มีการตอบสนองต่อความต้องการต่างๆ ของนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้เป็นอย่างดี แต่ด้วยจำนวนที่ลดลง ของนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ ปัญหาเรื่องหมอกควันซึ่งส่งผลต่อสุขภาพ ปัญหาในกระบวนการต่อวีซ่าที่เกิดความสับสนและนักท่องเที่ยวมีทางเลือกอื่น จึงควรแก้ปัญหาด้วยการร่วมมือทุกภาคส่วนในจังหวัดเชียงใหม่แก้ไข้ปัญหาเพื่อการพัฒนาธุรกิจนี้ และพัฒนาปัจจัยต่างๆ เช่นการศึกษาภาษาอื่นๆ และพัฒนาทักษะของผู้ที่รองรับนักท่องเที่ยว รวมทั้งจัดตั้งหน่วยงานเพื่อดูแลการท่องเที่ยวในรูปแบบนี้โดยเฉพาะ

คำสำคัญ: ธุรกิจที่พำนักระยะยาวและผู้สูงอายุชาวญี่ปุ่น

Abstract

The long-stay business has been established in Thailand for a long time. Nowadays, it has become one of the public policies on tourism, particularly in Chiang Mai where is a very popular tourist destination. This research's objectives were to survey the situations of the long-stay lodging business for the elderly Japanese in Chiang Mai and to propose recommendations for developing the long-stay lodging business. It was found that the elderly Japanese who stayed for a long period lived on their pensions and thriftily spent their money. They socially and culturally gathered in groups with the Japanese. They usually chose accommodations provided with convenience in every aspect. They admired hospitality of lodging entrepreneurs and local people in Chiang Mai. Also, long-stay entrepreneurs well satisfied the needs of these long-stay tourists. However, a decrease in a number of long-stay tourists, smog affecting the health, problems with a visa renewal process

¹ นิสิตระดับบัณฑิตศึกษา หลักสูตรธุรกิจดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารธุรกิจ คณะบริหารธุรกิจ เศรษฐศาสตร์และการสื่อสาร มหาวิทยาลัยนเรศวร

² อาจารย์ประจำ สถานการศึกษาต่อเนื่อง กรุงเทพมหานคร มหาวิทยาลัยนเรศวร

³ อาจารย์ประจำ สถานการศึกษาต่อเนื่อง กรุงเทพมหานคร มหาวิทยาลัยนเรศวร และอาจารย์พิเศษ ภาควิชาบริหารและพัฒนาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

causing confusion, and other alternatives for long-stay living in other destinations, were found. All public, private (long-stay lodging business), and local communities in Chiang Mai should cooperate to solve these problems in order to develop this long-stay lodging business, and improve other factors affecting tourism such as learning foreign languages, developing service skills to cope with tourists, and establishing a one-stop service to specifically take care of this long-stay tourists.

Keywords: long-stay lodging business and the elderly Japanese

บทนำ

รายได้ของประเทศไทยมาจากหลายกลุ่มอุตสาหกรรม ซึ่งหนึ่งในนั้นคืออุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ทั้งนี้ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาได้แถลงผลสรุปสถานการณ์การท่องเที่ยวไทยไตรมาสที่ 3 ของปี พ.ศ. 2559 ในวันที่ 4 พฤศจิกายน 2559 ว่ามีรายได้รวมจากการท่องเที่ยว 627,037.25 ล้านบาท เพิ่มขึ้นร้อยละ 12.22 จากช่วงเวลาเดียวกันของปี พ.ศ. 2558 ทั้งนี้จะเป็นรายได้จากนักท่องเที่ยวต่างชาติ 410,755.03 ล้านบาท เพิ่มขึ้นร้อยละ 14.77 จากช่วงเวลาเดียวกันของปี พ.ศ. 2558 และคาดการณ์ว่าจะมีรายได้รวมจากการท่องเที่ยวปี พ.ศ. 2559 รวม 2,486,282 ล้านบาท ซึ่งสูงกว่าเป้าหมายที่วางไว้ 2.4 ล้านล้านบาทหรือคิดเป็นร้อยละ 4 ซึ่งจะแยกเป็นรายได้จากนักท่องเที่ยวต่างชาติจำนวน 1,627,280.23 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 11.68 หรือประมาณ 32.4 ล้านคน (รัฐบาลไทย, 2559) ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางของแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ.2555-2559 ได้กล่าวถึงความสำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวไทย โดยกำหนดไว้ในข้อที่ 3 ในประเด็นการพัฒนาสินค้า บริการและปัจจัยสนับสนุนการท่องเที่ยว โดยมุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ กิจกรรม นวัตกรรมและมูลค่าเพิ่มเพื่อดำเนินการท่องเที่ยวการป้องกันและรักษาความปลอดภัยให้นักท่องเที่ยวการเสริมสร้างความเข้มแข็งและพัฒนาด้านศักยภาพบุคลากรด้านการท่องเที่ยวให้มีขีดความสามารถในการแข่งขัน เพื่อเสริมสร้างโอกาสและแรงจูงใจเพื่อพัฒนาการค้า การลงทุนด้านการท่องเที่ยวให้สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวได้ (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2554, 22) อีกทั้งการท่องเที่ยวในปัจจุบัน ได้มีการแบ่งออกเป็นรูปแบบที่หลากหลายเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวเฉพาะทางเช่น การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ วัฒนธรรม เชิงศาสนา เชิงสุขภาพ และการพำนักระยะยาว

ทั้งนี้ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยพยายามส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวแบบพำนักระยะยาว โดยนำเสนอคณะรัฐมนตรีเพื่ออนุมัติให้มีความสะดวกในการเข้าเมืองสำหรับนักท่องเที่ยวสูงอายุ (เกณฑ์คืออายุ 50 ปีขึ้นไป) ซึ่งคณะรัฐมนตรีลงมติเห็นชอบและมีการจัดตั้งคณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวพำนักระยะยาวแห่งชาติ โดยมีรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน และมีโครงการร่วมกับภาคเอกชนจัดตั้งบริษัทไทยจัดการ Long Stay จำกัดขึ้นในปีพ.ศ. 2545 เพื่อมุ่งผลักดันให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางของที่พักนักระยะยาวของโลกโดยมีพื้นที่เป้าหมายหลักสำหรับโครงการนี้คือจังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดสุโขทัย จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ (หัวหิน) จังหวัดกาญจนบุรี และจังหวัดหนองคาย (มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์)

ดังจะเห็นได้ว่าจังหวัดเชียงใหม่เป็นหนึ่งในเป้าหมายหลักสำหรับการพำนักระยะยาวสำหรับชาวต่างชาติสูงอายุ ในขณะเดียวกัน เมื่อพิจารณาถึงผู้สูงอายุชาวญี่ปุ่น จะพบว่า มีปัจจัยสำคัญ ทั้งจากในสังคมญี่ปุ่นเองและปัจจัยดังจากสภาพของเมืองเชียงใหม่เอง ที่สำคัญคือการที่รัฐบาลญี่ปุ่น มีนโยบายเชิญชวนให้ชาวญี่ปุ่นสูงอายุออกมาพำนักรนอกประเทศตั้งแต่ปี พ.ศ.2529 ตามนโยบาย Silver Columbia 92 เนื่องจากในเวลานั้นสังคมญี่ปุ่นมี

แนวโน้มว่า กำลังจะกลายเป็นสังคมผู้สูงอายุ และกำลังจะกลายเป็นภาระหนักของสังคมญี่ปุ่น เนื่องจากประชากรวัยแรงงานหนุ่มสาวกำลังลดลงและต้องแบกรับภาระการดูแลประชากรกลุ่มนี้ไว้ อย่างไรก็ตาม นโยบายนี้ไม่ประสบความสำเร็จนักเนื่องจากชาวญี่ปุ่นเข้าใจว่า เป็นการย้ายถิ่นและผลักดันคนแก่ออกนอกประเทศ แต่ต่อมารัฐบาลญี่ปุ่นได้ปรับนโยบายใหม่ว่า เป็นการออกไปพำนักระยะยาวต่างประเทศในระยะเวลาที่ยาวนานขึ้นและต้องกลับมาประเทศญี่ปุ่นในท้ายที่สุด (Long Stay Foundation, 2016; สุตปรารธนา ดวงแก้ว, 2555, 2) นโยบายนี้จึงได้รับการตอบสนองมากขึ้น และมีการตั้งมูลนิธิ Japan Long Stay Foundation เพื่อให้คำปรึกษาและให้ข้อมูลกับผู้ที่ต้องการไปพำนักระยะยาวต่างประเทศ และปัจจุบันก็มีบริษัทเอกชนหลายแห่งให้บริการเกี่ยวกับการจัดหาและบริการข้อมูล (มิวา โคชิจิ, 2555)

ส่วนปัจจัยทางสังคมของญี่ปุ่นเองนั้นกล่าวได้ว่าสังคมญี่ปุ่นมีลักษณะทางวัฒนธรรมที่เคร่งครัด เข้มงวดต่อกฎระเบียบอย่างมาก รักพวกพ้องร่วมเชื้อชาติเดียวกับตน หรือเพื่อนพ้องเครือญาติที่ใกล้ชิด มีวินัยและการรวมกลุ่ม (Roger and Ikeno, 2002, pp. 195-199) เพื่อทำงานให้กับบริษัทหรือส่วนรวมเป็นหลักส่งผลให้ชาวญี่ปุ่นมีค่านิยมทำงานหนักเพื่อพัฒนาประเทศให้พ้นจากภาวะตกต่ำหลังสงครามโลกครั้งที่สอง วัฒนธรรมที่สืบทอดมาจนหลังสงครามโลกครั้งที่สองนี้ ส่งผลให้ญี่ปุ่นมีระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจถึงขีดสุด ซึ่งผลต่อเนื่องของการพัฒนานี้เองทำให้ญี่ปุ่นในปัจจุบันเป็นสังคมที่มีค่าครองชีพสูงมากเป็นอันดับต้นๆ ของโลกดังนั้นด้วยปัจจัยทั้งหลายที่กล่าวมา ส่งผลให้เกิดปรากฏการณ์ท่องเที่ยวแบบพำนักระยะยาวของชาวญี่ปุ่นสูงอายุซึ่งเกิดขึ้นจากการทำงานแล้วมาพำนักระยะยาวในประเทศไทย โดยเฉพาะที่จังหวัดเชียงใหม่ ก่อให้เกิดที่พักเพื่อรองรับหรือการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อรองรับการพำนักระยะยาวของชาวญี่ปุ่น กระทรวงท่องเที่ยวของไทยเองก็ได้ดำเนินการมาแล้วในอดีต เช่น การจัดตั้งบริษัท ไทยลอสสเตย์ จำกัด (สถาบันวิจัย และให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554) เพื่อดูแลและบริหารจัดการการท่องเที่ยวในลักษณะนี้ซึ่งในปัจจุบันก็หมดบทบาทไป แต่ก็ยังมีความพยายามอย่างต่อเนื่อง ได้แก่การออกมาตรฐานที่พักพิวระยะยาว โดยกรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ในส่วนของเอกชนเองก็ได้มีการรองรับหรือมีการพัฒนาธุรกิจของตนเพื่อให้สามารถรับนักท่องเที่ยวที่มีความต้องการเช่นนี้อยู่แล้วซึ่งย่อมถือว่าเป็นการขับเคลื่อนธุรกิจนี้อย่างแท้จริง ซึ่งปรากฏการณ์ของการท่องเที่ยวแบบพำนักระยะยาวนี้มีผู้ศึกษาไว้มากแล้วถึงมิติต่างๆ ทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ แต่อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันปัจจัยเหล่านั้นมีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ส่งผลต่อการดำเนินไปของธุรกิจที่พักพิวระยะยาวในจังหวัดเชียงใหม่ที่รองรับนักท่องเที่ยวญี่ปุ่น การศึกษานี้จะได้ติดตามดูสถานการณ์ของธุรกิจที่พักพิวระยะยาว และปัจจัยของความเปลี่ยนแปลงและค้นหาข้อเสนอเพื่อการพัฒนาธุรกิจ ที่พักพิวระยะยาวในจังหวัดเชียงใหม่ต่อไป

ความสำคัญของปัญหา

ขณะนี้โลกกำลังเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Ageing Society) ซึ่งจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ โดยที่ญี่ปุ่นเป็นประเทศแรกที่ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ โดยมีประชากรราว 33 ล้านคนที่มีอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป (Japan Statistics Bureau) โดยที่จำนวนนักท่องเที่ยวสูงอายุชาวต่างชาติที่มาพำนักระยะยาวในประเทศไทยร้อยละ 31 หรือเกือบหนึ่งในสามเป็นนักท่องเที่ยวจากประเทศญี่ปุ่น ทั้งนี้จากเหตุผลในแง่ที่ว่า ชาวญี่ปุ่นสูงอายุมองว่าประเทศไทยมีค่าครองชีพที่ต่ำกว่า มีความปลอดภัย สถานที่สวยงาม และมีวัฒนธรรมประเพณี รวมถึงทางญี่ปุ่นเองมีนโยบายส่งเสริมให้ชาวญี่ปุ่นสูงอายุไปพำนักระยะยาวต่างประเทศด้วยซึ่งจังหวัดอันดับหนึ่งที่ชาวญี่ปุ่นสูงอายุเลือกพำนักระยะยาวคือจังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากเป็นจังหวัดที่มีความสงบและมีเสน่ห์ ไม่วุ่นวายเมื่อเปรียบเทียบกับเมืองใหญ่

เช่น กรุงเทพฯ และภูเก็ต (เฉลิมพล แจ่มจันทร์, 2554) สอดคล้องกับเหตุผลที่ชาวญี่ปุ่นสูงอายุเลือกจังหวัดเชียงใหม่เป็นจุดหมายปลายทางอันดับหนึ่งในประเทศไทยคือเชียงใหม่มีกลุ่มองค์กรกลางในการประสานงาน มีกิจกรรมสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกด้วยกัน มีค่าครองชีพถูกกว่ากรุงเทพฯ มีอากาศเย็นสบาย และอยู่ใกล้ญี่ปุ่น สามารถเดินทางไปได้สะดวก (กรวรรณ สังขร, 2556) ด้วยเหตุที่ว่าชาวญี่ปุ่นสูงอายุเป็นชาติที่กลุ่มใหญ่ที่สุดที่มาพำนักระยะยาวในประเทศไทย ประกอบกับจังหวัดอันดับหนึ่งที่เลือกคือเชียงใหม่ ผู้วิจัยจึงให้ความสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวชาวญี่ปุ่นสูงอายุที่เลือกพำนักระยะยาวในจังหวัดเชียงใหม่อันเนื่องมาจากชาวญี่ปุ่นสูงอายุมีศักยภาพในแง่เศรษฐกิจคือมีเงินบำนาญยามเกษียณอายุ ประกอบกับนโยบายของญี่ปุ่นที่ส่งเสริมให้ชาวญี่ปุ่นสูงอายุไปพำนักระยะยาวในต่างประเทศอีกด้วย

พื้นที่จังหวัดเชียงใหม่นั้นเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญและเป็นที่ต้องการมาพำนักระยะยาวของชาวต่างชาติจำนวนมาก และตามการอธิบายของตัวแทนภาครัฐได้แก่การท่องเที่ยวจังหวัดเชียงใหม่ กล่าวว่า ในปัจจุบัน การพำนักระยะยาวยังเป็นการท่องเที่ยวกระแสรองก็จริงแต่รัฐกำลัง มีนโยบายเพื่อสนับสนุนให้พัฒนายิ่งขึ้น สามารถรับนักท่องเที่ยวได้มากขึ้นและที่สำคัญแม้ไม่กล่าวว่ นโยบายรัฐเน้นนักท่องเที่ยวชาติใดเป็นพิเศษ แต่ก็เป็นที่ทราบกันดีว่าเน้นชาวญี่ปุ่นเนื่องจากทราบว่าในปัจจุบันมีชาวญี่ปุ่นเลือกมาพำนักระยะยาวในเชียงใหม่เป็นจำนวนไม่น้อยอีกทั้งจากข้อสังเกตและตัวเลขของผู้ประกอบการสถานการณการพำนักระยะยาวในเชียงใหม่ที่รองรับชาวญี่ปุ่นสูงอายุที่ผ่านมารายงานว่า เมื่อหลายปีก่อนเชียงใหม่เป็นพื้นที่ที่ชาวญี่ปุ่นเข้ามาใหม่มากกว่านี้ จำนวนห้องพักที่มาพำนักระยะยาวมีการเช่ามากกว่าปัจจุบันและระยะหลังคือราวสองสามปีที่ผ่านมาจำนวนชาวญี่ปุ่นสูงอายุที่เข้ามาก็ลดลง โดยลดทั้งจำนวนนักท่องเที่ยวและระยะเวลาที่เข้ามาพำนักร

จากการประมาณการของผู้ประกอบการและหอการค้าจังหวัดเชียงใหม่เห็นว่าชาวญี่ปุ่นสูงอายุ ที่เข้ามาพำนักระยะยาวในเชียงใหม่ มีประมาณ 3,000-4,000 คน ส่วนข้อมูลจากสถานกงสุลญี่ปุ่น ณ นครเชียงใหม่ รายงานว่า ในปี พ.ศ. 2550 มีชาวญี่ปุ่นมาพำนักระยะยาวประมาณ 1,962 คน จากนั้นมีจำนวนเพิ่มขึ้นทุกปี เป็นประมาณ 2,900 คน ในปี พ.ศ. 2558

ตาราง 1 สถิติของชาวญี่ปุ่นที่พำนักรอยู่ในเขต 9 จังหวัดตอนบนของภาคเหนือ

ช่วงอายุ	ชาย	หญิง	รวมจำนวน ชาย-หญิง
100 ปีขึ้นไป	3	5	8
90-99 ปี	8	7	15
80-89 ปี	76	23	99
70-79 ปี	554	90	644
60-69 ปี	752	169	921
50-59 ปี	358	77	435
รวมทั้งหมด	1,715	371	2,086

ที่มา: สถานกงสุลใหญ่ญี่ปุ่น ณ นครเชียงใหม่ ข้อมูล ณ เดือนตุลาคม 2558

จำนวนของชาวญี่ปุ่นนี้เป็นจำนวนที่เป็นทางการ อาจมีที่มาพำนักรแบบไปๆ มาๆ หรืออาจ ไม่แจ้งข้อมูลการพักอาศัยของตนแก่กงสุล อย่างไรก็ดี ข้อมูลตัวเลขนี้ยังมิได้กล่าวว่าเป็นผู้มาพำนักระยะยาวหรือไม่ เมื่อจำแนกเฉพาะ

พื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ (โดยไม่จำแนกอายุและลักษณะการมาพำนัก) อาจได้ตัวเลขของชาวญี่ปุ่นที่มาพำนักในจังหวัดเชียงใหม่ได้ดังนี้

ตาราง 2 จำนวนชาวญี่ปุ่นในจังหวัดเชียงใหม่

เขตพื้นที่	ชาย	หญิง	รวมจำนวน ชาย-หญิง
ในเขตอำเภอเมือง	1,348	657	2,005
นอกเขตอำเภอเมือง	577	293	870
รวมจำนวนในจังหวัดเชียงใหม่	1,925	950	2,875

ที่มา: สถานกงสุลใหญ่ญี่ปุ่น ณ นครเชียงใหม่ เดือนตุลาคม 2558

ส่วนผู้ประกอบการเกือบทุกรายตั้งข้อสังเกตว่า ชาวญี่ปุ่นสูงอายุที่เคยเข้ามาพำนักระยะยาวในเชียงใหม่ น่าจะลดจำนวนลงในระยะสองสามปีหลังนี้และสำหรับผู้ที่ยังกลับเข้ามาก็ลดระยะเวลาลงจากสามเดือนขึ้นไป เหลือเพียง 1-3 เดือน ในช่วงเวลาประมาณเดือนพฤศจิกายน ถึงมกราคม จากเดิมที่เคยอยู่ยาวจนถึงสิ้นเดือนกุมภาพันธ์ หรือนานกว่านั้น ดังนั้น การลดจำนวนลงของชาวญี่ปุ่นสูงอายุที่เข้ามาพำนักระยะยาวในเชียงใหม่ จึงสวนทางกับงานวิจัยที่เคยมีมาก่อนหน้านี้ว่า จะมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น (สาขาวิชาניתศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2549) ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่ควรได้รับการทำความเข้าใจ หาสาเหตุหรือปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญหาดังกล่าวและหาแนวทางแก้ไข เพื่อการพัฒนาธุรกิจที่พำนักระยะยาวในจังหวัดเชียงใหม่ต่อไป

นอกจากนี้ ยังพบว่า ในปัจจุบัน พบว่าหลายประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้พัฒนาการท่องเที่ยวแบบพำนักระยะยาวขึ้นมาและเกิดการแข่งขันกับประเทศไทย ประเทศคู่แข่งสำคัญคือมาเลเซียซึ่งสามารถออกวีซ่าท่องเที่ยวแบบพำนักระยะยาวได้นานถึง 10 ปีในเงื่อนไขที่ทั้งสังคมมาเลเซียเองได้ประโยชน์จากผู้มาพำนักระยะยาว และผู้มาพำนักเองก็ไม่ต้องรับภาระในการต่อวีซ่าบ่อย ในขณะที่ไทยระยะเวลาสำหรับวีซ่าเพื่อการพำนักระยะยาวเพียง 1 ปีเท่านั้น อย่างไรก็ตาม เมื่อวันที่ 22 พฤศจิกายน 2559 คณะรัฐมนตรีได้อนุมัติหลักการให้ขยายวีซ่าระยะยาวจากเดิมที่ให้เวลาเพียง 1 ปีเป็น 10 ปีสำหรับนักท่องเที่ยวจาก 14 ประเทศ โดยจะให้กระทรวงมหาดไทยออกประกาศหรือปรับปรุงกฎเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องต่อไป (สำนักข่าวอิศรา, 23 พฤศจิกายน 2559)

หากเปรียบเทียบกันประเทศมาเลเซียคือคู่แข่งสำคัญ เนื่องจากมีความได้เปรียบในแง่ของความปลอดภัย กฎระเบียบที่เข้มงวดและเงื่อนไขต่างๆ ในปัจจุบันไม่เพียงแต่ประเทศมาเลเซีย แต่คู่แข่งสำคัญที่กำลังพัฒนาการท่องเที่ยวแบบพำนักระยะยาวได้แก่ กัมพูชาและเวียดนาม ทั้งมีการเสนอเงื่อนไขที่เอื้อต่อธุรกิจดังกล่าวให้กับชาวต่างประเทศยิ่งกว่าไทย โดยพัฒนาไปพร้อมกับการพัฒนาเศรษฐกิจและโครงสร้างพื้นฐาน ดังนั้นกลยุทธ์การสร้างความปลอดภัยในงานวิจัยนี้ นอกจากเพื่อการสำรวจให้เห็นข้อเท็จจริงอันนำไปสู่การพัฒนาธุรกิจนี้ในประเทศไทยแล้วยังมีเป้าหมายสำคัญเพื่อสร้างความได้เปรียบในภาพรวม เพื่อมุ่งแข่งขันกับประเทศต่างๆ ที่กำลังพัฒนาการท่องเที่ยวแบบพำนักระยะยาวขึ้นมา ในงานวิจัยของ กรกช นิมิตติกุล, บุญชัย อรรถสกุลชัย, และอรุณรัตน์ บัวเวียน (2550) ร่วมกันทำวิจัย ใน *แผนธุรกิจ สถานพำนักระยะยาว สำหรับผู้เกษียณอายุชาวญี่ปุ่นในประเทศไทย* มีความน่าสนใจในแง่ที่ทำให้ทราบถึงโอกาสและความเป็นไปได้ในการพัฒนาโครงการและสามารถสร้างแผนธุรกิจทั่วไปโดยไม่จำเพาะเจาะจงทำเลที่ตั้งสำหรับธุรกิจนี้ เนื่องจากการศึกษาในลักษณะที่ไม่จำเพาะเจาะจงนี้จะสามารถเป็นแผนทั่วไปให้ผู้ดำเนินธุรกิจนี้ไปปรับใช้ได้ในการพัฒนาโครงการสถานพำนักระยะยาวสำหรับผู้เกษียณอายุ

ชาวญี่ปุ่นในทำเลต่างๆ ได้ วิธีการวิจัยเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึกถึงกลุ่มเป้าหมายนักท่องเที่ยวญี่ปุ่นที่เข้ามาเที่ยวในประเทศไทย ซึ่งงานวิจัยนี้พบว่ากลุ่มนักท่องเที่ยวสูงอายุนิยมมาพักระยะยาวในตัวเมืองมากกว่าไปพักในสถานที่ท่องเที่ยวแบบจำเพาะเจาะจงเนื่องจากต้องพักอาศัยอาศัยเป็นเวลานาน ที่พำนักจึงต้องมีความสะดวกสบายในชีวิตประจำวัน มีสาธารณูปโภคในโครงการและรอบๆ อย่างครบครัน โดยบริการภายในที่พักท่องเที่ยวให้ความสำคัญ ได้แก่การรักษาความปลอดภัยที่เข้มงวด การรักษาพยาบาลเบื้องต้นกรณีฉุกเฉิน ดังนั้นสถานที่พำนักระยะยาวจึงควรมีศูนย์ปฐมพยาบาลเบื้องต้นที่มีพยาบาลประจำอยู่ตลอด 24 ชั่วโมง อีกทั้งนักท่องเที่ยวเกษียณอายุเหล่านี้สนใจรูปแบบที่พักพาเหรดมากกว่าแบบอื่น กลยุทธ์ที่งานวิจัยนี้ให้ความสนใจ คือการเน้นความแตกต่างแบบมุ่งเน้นกลุ่มลูกค้า (Focused Differentiate) โดยต้องเน้นคุณภาพเป็นหลัก เนื่องจากวัฒนธรรมของชาวญี่ปุ่นนั้นยินดีจ่าย หากราคานั้นสมเหตุสมผลและคุณภาพเหมาะสมกับราคา ดังนั้นจึงไม่สามารถใช้กลยุทธ์ด้านราคากับนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ได้มากนัก ส่วนกลยุทธ์ทางการตลาดในงานวิจัยนี้พบว่าต้องสร้างการรับรู้เกี่ยวกับธุรกิจสถานพำนักระยะยาวให้กับกลุ่มตลาดเป้าหมายโดยจำเป็นต้องติดต่อผ่านตัวแทนท่องเที่ยวทั้งในประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่นพร้อมทั้งมุ่งเน้นการให้บริการให้ลูกค้า มีความพึงพอใจสูงสุดและเกิดความประทับใจ ส่งผลให้เกิดการบอกต่อเพื่อนและคนรู้จักซึ่งชาวญี่ปุ่นให้ความเชื่อถือการรับข้อมูลข่าวสารในลักษณะนี้มากกว่าแบบอื่น

นอกจากนี้ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอกลยุทธ์น่านน้ำสีครามเพื่อการพัฒนาธุรกิจที่พำนักระยะยาว เนื่องจากผู้วิจัยเห็นว่า กลยุทธ์น่านน้ำสีคราม Blue Ocean (Kim and Mauborgne (2015) มีแนวทางที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของธุรกิจนี้ กล่าวคือ แม้จะถูกนับว่าเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยว แต่ไม่เคยมีพื้นที่ในตลาดมาก่อน และอาจไม่เคยเป็นที่รู้จักมาก่อน ซึ่งกลยุทธ์น่านน้ำสีครามนี้กล่าวโดยสรุปก็คือคือแนวทางหรือวิธีแก้ปัญหาคือที่เน้นคุณค่า มากกว่าราคา เน้นการให้ความร่วมมือระหว่างธุรกิจ มีมุมมองที่สร้างสรรค์ด้วยการทำความเข้าใจใหม่เกี่ยวกับธุรกิจของตนและอยู่บนพื้นฐานข้อเท็จจริง

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการวิจัยจากเอกสาร การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยกลุ่มประชากรที่ศึกษาได้แก่ผู้ประกอบการ 7 ราย ตัวแทนภาครัฐ 2 ท่าน และชาวญี่ปุ่นที่มาพำนักระยะยาวในจังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 5 คน เป็นชาย 4 คน และหญิง 1 คน ซึ่งชาวญี่ปุ่นที่ให้สัมภาษณ์มีอายุตั้งแต่ 60-75 ปี ทุกคนมาพำนักระยะยาวในจังหวัดเชียงใหม่อย่างต่อเนื่องไม่ต่ำกว่า 3 ปี โดยที่ 1 คน เคยรับราชการและอีก 4 คนทำงานเอกชน หนึ่งในชาวญี่ปุ่นที่ให้สัมภาษณ์เป็นประธานชมรมชาวญี่ปุ่นที่มาพำนักระยะยาว (Chiang Mai Longstay Life Club: CLL) ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มชมรมชาวญี่ปุ่นสูงอายุที่ใหญ่ที่สุดในจังหวัดเชียงใหม่

สถานที่พำนักระยะยาวในการศึกษานี้อยู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ในย่านที่เป็น ที่นิยมของชาวญี่ปุ่น ได้แก่ ย่านถนนห้วยแก้วใกล้กับกาดสวนแก้ว (3 แห่ง) ถนนมณีนพรัตน์ (1 แห่ง) ถนนช้างเผือก (2 แห่ง) และหลังวัดเจ็ดยอด (1 แห่ง) โดยเน้นการเช่ามากกว่าซื้อ มีทั้งรูปแบบของคอมโดมีเนียมและเซอร์วิส อพาร์ทเมนต์

ส่วนผู้ประกอบการ คือผู้ที่เป็นเจ้าของที่ดำเนินการเอง หรือผู้จัดการของอาคารดังกล่าว ทั้ง 7 แห่ง

การเลือกสถานที่ประกอบการว่าควรเป็นแห่งใด โดยได้รับข้อมูลจากชาวญี่ปุ่นที่เข้ามาทำงานสอนภาษาไทยให้กับชาวญี่ปุ่น บริษัทนำเที่ยวที่เน้นเฉพาะลูกค้าญี่ปุ่น และจากผู้ประกอบการบางรายที่ช่วยแนะนำ โดยมีข้อมูลว่าสถานประกอบการทั้ง 7 แห่ง เป็นที่รู้จัก มีชื่อเสียงดีในหมู่ชาวญี่ปุ่นและมีชาวญี่ปุ่นสูงอายุผู้มาพำนักระยะยาวตั้งแต่ร้อยละ 10-100

ผลการวิจัย

จากการวิจัยเอกสาร การสำรวจสถานประกอบการ และสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ประกอบการทั้ง 7 แห่ง ชาวญี่ปุ่นที่มาพำนักระยะยาว และผู้บริหารที่เป็นตัวแทนภาครัฐ ได้ผลการศึกษาดังนี้

1. วัฒนธรรมและความต้องการในการมาพำนักระยะยาวของชาวญี่ปุ่นในเชียงใหม่

ชาวญี่ปุ่นที่เข้ามาพำนักระยะยาวในเชียงใหม่ ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุที่มีสุขภาพแข็งแรง แม้สูงวัยแต่ก็ไม่ค่อยมีปัญหาสุขภาพมากนักนอกจากอาการที่เป็นไปตามวัย ส่วนปัจจัยที่หลักชาวญี่ปุ่นออกมาพำนักระยะยาวในต่างประเทศที่ได้กล่าวมาแล้วอันได้แก่ ค่าครองชีพที่สูง สังคมที่กดดันและการแสวงหาวิถีชีวิตใหม่ๆ จึงแสวงหาสังคมที่พวกเขาพออยู่ได้ ซึ่งก็คือจังหวัดเชียงใหม่ เหตุผล ที่ชาวญี่ปุ่นสูงอายุเลือกมาพำนักที่เชียงใหม่ ได้แก่การที่ ประเทศไทยอยู่ในลำดับต้นๆของการเลือกมาพำนักระยะยาวของชาวญี่ปุ่น โดยเฉพาะพื้นที่เชียงใหม่ ซึ่งก็มีชุมชนชาวญี่ปุ่นอยู่มากแล้วจำนวนหนึ่งปัจจัยที่ได้เปรียบของจังหวัดเชียงใหม่ได้แก่อากาศ บรรยากาศความเป็นเมืองเหนือ ค่าครองชีพที่พอรับได้ มีสิ่งอำนวยความสะดวกพร้อมและการคมนาคมดี มีกิจกรรมที่ชาวญี่ปุ่นสูงอายุ ชื่นชอบ เช่นกอล์ฟ ดังที่กล่าวมาแล้ว ชาวญี่ปุ่นยังต้องการความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน คุณภาพสิ่งแวดล้อม และปัจจัยด้านสุขภาพ ภูมิศาสตร์และอากาศ ที่สำคัญคือความเป็นชาวเอเชีย ที่มีความใกล้เคียงทางวัฒนธรรมกับคนไทย และสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้สูงอายุบ้าง ซึ่งสอดคล้องกับการแนะนำใน คู่มือแนวทางการปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ (สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2557) อีกทั้งเชียงใหม่มีองค์กรพัฒนาเอกชนอยู่หลายแห่งซึ่งชาวญี่ปุ่นวัยเกษียณจะสามารถทำงานเป็นอาสาสมัครซึ่งเป็นงานที่มีบทบาท และคุณค่าต่อสังคม มีแหล่งให้เรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมของคนพื้นถิ่น ซึ่งจังหวัดเชียงใหม่มีปัจจัยดังกล่าวอยู่ในระดับสูง และชาวญี่ปุ่นเหล่านี้ก็ต้องการที่พำนักระยะยาวซึ่งต้องสอดคล้องกับความต้องการของตนด้วยโดยเฉพาะสำหรับผู้สูงอายุ

เมื่อชาวญี่ปุ่นมีปัจจัยให้เลือกสถานที่พำนักระยะยาวคือประเทศไทย โดยเฉพาะที่จังหวัดเชียงใหม่เป็นที่หมายปลายทางอันดับหนึ่ง ดังนั้นสถานประกอบการที่พำนักระยะยาวในจังหวัดเชียงใหม่จึงมีความเติบโตค่อนข้างรวดเร็วในช่วงหลายปีที่ผ่านมา ซึ่งกล่าวได้ว่าการท่องเที่ยว ในลักษณะนี้ได้เติบโตมาก่อนหน้าจากการมีแนวคิดส่งเสริมจากรัฐ นักท่องเที่ยวต่างชาติโดยเฉพาะชาวญี่ปุ่นนิยมมาพำนักเป็นระยะเวลายาวนานขึ้นด้วยปัจจัยดึงดูดหลายประการ การมาพำนักระยะยาวที่ระยะเวลายาวนานขึ้นนี้ส่งผลต่อเศรษฐกิจและสังคมโดยรวมของจังหวัดเชียงใหม่ในแง่ที่นักท่องเที่ยวในลักษณะนี้จะมีการใช้จ่ายที่มากขึ้นด้วยตามระยะเวลาที่พำนักอยู่ สถานที่พำนักระยะยาวในจังหวัดเชียงใหม่จึงเกิดขึ้นเป็นจำนวนมากเพื่อรองรับการท่องเที่ยว ในลักษณะของการใช้ชีวิตในเวลาที่ยาวนานขึ้นของผู้สูงอายุโดยมีหลากหลายรูปแบบ ซึ่งโดยมาก ยังเป็นสถานที่พักอาศัยทั่วไปที่ไม่มีสิ่งรองรับเฉพาะสำหรับผู้สูงอายุแต่มีชาวญี่ปุ่นผู้สูงอายุเข้าพำนักระยะยาว อพาร์ทเมนต์ และคอนโดมิเนียมเป็นที่นิยมของชาวญี่ปุ่นมากกว่าที่พำนักในลักษณะอื่น เนื่องจากความสะดวกสบาย อีกทั้งบางแห่งเป็นโรงแรมที่เปิดรับนักท่องเที่ยวทั่วไปและแบ่งส่วน เป็นเซอร์วิส อพาร์ทเมนต์รองรับการพำนักระยะยาว อย่างไรก็ดี กล่าวได้ว่า ปัจจุบันยังไม่มีชุมชนชาวญี่ปุ่นในลักษณะชุมชนเต็มรูปแบบที่คล้ายคลึงกับศูนย์ดูแลคนชราเหมือนในประเทศญี่ปุ่นที่มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ อีกทั้งสถานที่พำนักหรือศูนย์ดูแลคนชราในประเทศญี่ปุ่นเองมีค่าใช้จ่ายในการเข้าพักสูงมาก จึงเป็นไปได้ว่า การที่ชาวญี่ปุ่นเลือกมาพำนักที่เชียงใหม่เพราะมีปัจจัยต่างๆ และพอจะใช้ชีวิตอยู่ได้อย่างมีคุณภาพชีวิตพอประมาณ โดยมีทั้งแบบเช่าระยะยาวและการซื้อเป็นกรรมสิทธิ์ในห้องชุด เนื่องจากมีการบริการต่างๆ มีระบบการดูแลผู้เข้าพักและสามารถตรวจสอบได้ และชาวญี่ปุ่นมักไม่ค่อยเปลี่ยนที่พัก หรือไปค้างที่อื่นแม้ในแหล่งท่องเที่ยวเนื่องจากความเคยชินและติดที่ จึงมัก

นิยมเดินทางไปกลับในวันเดียว ซึ่งสอดคล้องกับรูปแบบการท่องเที่ยวที่ วาริชต์ มัธยมบุรุษ (2552) เคยศึกษาไว้ว่า ชาวญี่ปุ่นในเชียงใหม่มักติดที่พักนัยมเที่ยวกลุ่มเล็ก อาจออกเดินทางแต่เช้าและกลับดึกในวันเดียวกัน

นอกจากนี้ เป็นที่ยอมรับกันว่า ชาวญี่ปุ่นส่วนใหญ่ที่มาพำนักระยะยาวในประเทศไทยเป็นนักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพสูงกล่าวคือเคารพกฎระเบียบ มีวินัย จ่ายค่าเช่าตรงเวลาหรือล่วงหน้าเป็นเวลานาน เคารพสิทธิผู้มาพักและของส่วนรวม อีกทั้งมีวัฒนธรรมในการท่องเที่ยวที่ดี และมักพยายามมีส่วนร่วมในชุมชนท้องถิ่น นอกจากนี้ชาวญี่ปุ่นมีนิสัยประหยัด รู้จักการใช้จ่ายอย่างมีเหตุ มีผล หากเป็นค่าใช้จ่ายประจำ เช่น ค่าที่พัก ค่าอาหาร ค่าเดินทาง จะใช้จ่ายอย่างประหยัด แต่จะยอมจ่ายแพงขึ้น หากรู้สึกว่าคุณค่าเช่นค่าบริการในสนามกอล์ฟและอื่นๆ เช่น สปา ดังนั้นเมื่อในปัจจุบัน การท่องเที่ยวไทยเริ่มเน้นการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพซึ่งแตกต่างจากการเน้นเพียงปริมาณของนักท่องเที่ยวอีกทั้งเมื่อเอ่ยถึง “การท่องเที่ยวแบบพำนักระยะยาว” ก็เป็นที่ทราบโดย นัยว่าก็คือชาวญี่ปุ่นที่นับได้ว่าเป็นนักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพและเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ต้องการให้เข้ามามากกว่านักท่องเที่ยวกลุ่มอื่นดังที่ภาครัฐได้ให้คำอธิบายไว้ (ท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดเชียงใหม่และผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานจังหวัดเชียงใหม่) ลักษณะการมาพำนักร ในปัจจุบันพบว่าชาวญี่ปุ่นสูงอายุมักนิยมเช่ามากกว่าซื้อ หากซื้อห้องชุดไว้ก็อาจให้ผู้อื่นเช่าต่อเมื่อกลับไปญี่ปุ่น ส่วนการเช่าห้องชุดหรือคอนโดมิเนียมนั้น อาจเช่าทิ้งไว้เป็นปีเพื่อให้มั่นใจว่าจะได้กลับมาอยู่ห้องที่ชอบหรือจ่ายค่าจองห้องไว้ล่วงหน้าเพื่อให้มั่นใจว่าจะมีที่พักแน่นอน โดยมาพักครั้งละไม่ต่ำกว่าหนึ่งเดือนขึ้นไป

สิ่งที่ชาวญี่ปุ่นต้องการเป็นอันดับต้นๆ ต่อที่พักระยะยาวคือสถานที่พำนักรที่อยู่มิไกล จากสถานที่สำคัญและจำเป็นต่อการดำเนินชีวิต เช่น ตลาด ซูเปอร์มาร์เก็ต หอปปิงมอลล์ โรงพยาบาล สถานีตำรวจ สนามบิน สถานีขนส่ง การเดินทางไปต้องไม่ใช้เวลามากและมีความสะดวกในการเดินทาง หรือบางแห่งอาจเดินไปได้ เนื่องจากชาวญี่ปุ่นชื่นชอบการเดินทางมากกว่า การนั่งรถ หากสามารถเดินไหว บรรยายกายนอกควรต้องเงียบสงบ เหมาะแก่การพักผ่อน ไม่พลุกพล่าน และความปลอดภัยในการพักอาศัยซึ่งชาวญี่ปุ่นให้ความสำคัญกับสถานที่ตั้งและความปลอดภัยเป็นอย่างมาก การบริการในสถานที่พัก ได้แก่การมีอินเทอร์เน็ต เคเบิลทีวีช่องภาษาญี่ปุ่นที่นั่งส่วนกลาง เครื่องซักผ้า รวม รวตากผ้า รวมทั้งระบบการรักษาความปลอดภัยได้แก่ คีย์การ์ด กล้องวงจรปิด และยามรักษาความปลอดภัย ส่วนสิ่งอำนวยความสะดวกภายในห้องพัก ชาวญี่ปุ่นส่วนใหญ่ชื่นชอบการมีอ่างอาบน้ำในห้องน้ำอย่างมาก ซึ่งหากสถานที่พำนักรใดมีอ่างอาบน้ำ ก็มักเป็นที่นิยมของชาวญี่ปุ่น ควรต้องมีครัว หรือมุมประกอบอาหาร เนื่องจากชาวญี่ปุ่นสูงอายุ มักชอบทำอาหารรับประทานเอง อาหารญี่ปุ่นส่วนใหญ่ไม่มีกลิ่นรุนแรงจึงสามารถทำอาหารในห้องได้หรืออย่างน้อยต้องมีไมโครเวฟบริการ การทำอาหารในห้องไม่เพียงเป็นความประหยัด แต่ชาวญี่ปุ่นส่วนใหญ่เห็นว่าอาหารพื้นถิ่นบางครั้งก็ไม่สะอาดนัก และต้องการรักษาสุขภาพไม่ให้เจ็บป่วย จึงเน้นการทำอาหารเอง และอาจมีไปรับประทานนอกที่บ้างตามโอกาสหรือเมื่อมีการพบปะสังสรรค์กับเพื่อนสิ่งที่ชาวญี่ปุ่นต้องการนอกเหนือจากความสะอาดสบายภายในห้องพักก็คืออรรถาศัยมิตรไมตรี การดูแลเหมือนเพื่อนการมีจิตบริการหรือ Service Mind เป็นสิ่งที่ชาวญี่ปุ่นต้องการเนื่องจากการมีจิตบริการนั้นหมายถึงความไว้วางใจต่อกันด้วย

การบริการอื่นได้แก่ การที่มีพนักงานพูดภาษาญี่ปุ่นได้คอยให้บริการ หรือล่ามในกรณี ไปโรงพยาบาลกิจกรรม ชาวญี่ปุ่นสนใจทำได้แก่ตีกอล์ฟ แชน้ำพุร้อน ไปเที่ยวชมโบราณสถาน ซึ่งหากเป็นกิจกรรมที่ชื่นชอบก็จะยอมจ่าย แม้จะดูแพงในความรู้สึกของคนพื้นเมืองก็ตาม แต่มักประหยัดค่าใช้จ่ายอื่นๆ ที่เป็นรายจ่ายประจำ เช่น ค่าอาหาร และค่าที่พัก ส่วนการใช้จ่ายและระดับรายได้ของชาวญี่ปุ่นสูงอายุ จำแนกได้เป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่พอจะจ่ายในระดับสูงได้ และกลุ่มทั่วไป รายได้เพียงพอที่จะอยู่ได้สบายในเมืองเชียงใหม่ โดยมีรายงานที่ว่า ชาวญี่ปุ่นที่มาพำนักรมีบ้านอายุไม่ต่ำกว่าคนละ 40,000 บาทต่อเดือน ในรายงานของสถานกงสุลใหญ่ ณ นครเชียงใหม่ กล่าวว่า ปัญหาที่ชาวญี่ปุ่นสูงอายุในเชียงใหม่มักประสบ ได้แก่ 1) ภาษาที่ไม่สามารถสื่อสารได้กับคนพื้นเมืองและชาวญี่ปุ่นสูง

อายุก็มักไม่พูดภาษาอังกฤษ 2) ปัญหาในการรักษาพยาบาล ได้แก่สภาพแวดล้อมที่ต่างจากโรงพยาบาลในญี่ปุ่น และความเชื่อมั่นในเทคโนโลยีทางการแพทย์ และชาวญี่ปุ่นบางส่วนคิดว่า อุปกรณ์ทางการแพทย์ไม่ทันสมัย 3) ปัญหาเรื่องประกันสุขภาพ คือความไม่สอดคล้องกันในเรื่องของการประกันสุขภาพและการรักษาพยาบาลในประเทศไทย อีกทั้งประสบปัญหาเรื่องขอบเขตการประกันในต่างประเทศที่ชาวญี่ปุ่นมีมาก่อนแล้ว ไม่สอดคล้องกัน

นอกจากนี้ ปัญหาที่ตัวชาวญี่ปุ่นเองประสบก็คือการต่อวีซ่าไม่ได้รับความสะดวก กฎเกณฑ์ ที่เปลี่ยนแปลงไปมาอยู่เสมอทำให้นักท่องเที่ยวสับสนและบางครั้งก็ทำให้เสียเวลา ส่วนระยะเวลาการให้วีซ่าแม้ว่าจะเพียง 90 วัน ซึ่งส่วนมากเป็นวีซ่าท่องเที่ยว มิใช่แบบสำหรับการพำนักระยะยาว หรือบางคนอาจได้วีซ่าเพื่อการพำนักระยะยาว คือ 1 ปี แต่ชาวญี่ปุ่นไม่รู้สึกรัษาระยะเวลาการให้วีซ่าเป็นปัญหามากเท่ากับกระบวนการต่อวีซ่าซึ่งค่อนข้างยุ่งยาก ดังที่กล่าวมา การเลือกมาพำนักรุ่นในโตเกียวหนึ่ง ได้รับข้อมูลจากชาวญี่ปุ่นที่มาอยู่ก่อน บางคนมาสำรวจก่อนเกษียณ เป็นเวลาหลายปีบางส่วนไว้วางใจในผู้ดูแล หรือบางครั้งเรียกว่า “นายหน้า” ที่เป็นผู้ติดต่อประสานงานหรือจัดหาที่พัก ให้เมื่อเกิดปัญหาบางครั้งจึงมักติดต่อกับผู้ดูแลเหล่านั้นเนื่องจากการจ่ายเงินสำหรับผู้ดูแลเหล่านั้นไว้แล้ว จึงเป็นภาระหน้าที่ที่ผู้ดูแลต้องให้ความช่วยเหลือเมื่อพำนักรุ่นในประเทศไทย

สิ่งตอบสนองความต้องการทางใจ เช่น การสร้างคุณค่าด้วยงานอาสาสมัคร การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมในบางเทศกาล เช่น ลอยกระทง งานบุญต่างๆ การสมาคมกับคนญี่ปุ่นสูงวัยด้วยกันก็เป็นสิ่งที่ชาวญี่ปุ่นสูงอายุต้องการ อย่างไรก็ตาม งานอาสาสมัครไม่สามารถทำได้โดยไม่มีใบอนุญาตทำงาน ไม่ว่าจะเป็นครูสอนภาษา หรือแม้งานจะไม่มีค่าตอบแทนเนื่องจากกฎระเบียบการห้ามคนต่างชาติทำงานแต่มีเพียงรายได้ใน 5 รายที่ได้ใบอนุญาตทำงานเพราะเป็นอาจารย์พิเศษสอนดนตรี ในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ อย่างไรก็ตามการได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ทำให้ชาวญี่ปุ่นสูงอายุรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่าและมีความสุขขึ้น

ชาวญี่ปุ่นไม่มีปัญหากับสภาวะภูมิอากาศ แต่อย่างไรก็ดี ชาวญี่ปุ่นกล่าวว่า ปัญหาที่พวกเขาประสบอยู่คือ ปัญหาสิ่งแวดล้อมของเชียงใหม่ที่เปลี่ยนไปมากในช่วงหลายปี เนื่องจากการเผาป่า ปัญหาหมอกควันที่รุนแรงขึ้นทุกปี และชาวญี่ปุ่นที่ให้สัมภาษณ์ทั้ง 5 รายกล่าวว่าส่งผลให้อยู่เชียงใหม่ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวสั้นลง หรือมักกลับไปญี่ปุ่นในช่วงเวลาระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึงเมษายน โดยกลับไปญี่ปุ่นตั้งแต่ต้นเดือนกุมภาพันธ์และอยู่ญี่ปุ่นนานขึ้น

2. มุมมองของผู้ประกอบการต่อชาวญี่ปุ่นสูงอายุที่มาพำนักระยะยาว และการรองรับชาวญี่ปุ่น

ผู้ประกอบการของสถานประกอบการทั้ง 7 ราย ระบุว่า ที่พักของตนมีค่าเช่าระหว่าง 5,500-28,000 บาท ตามแต่ขนาดของห้องและสิ่งอำนวยความสะดวกภายในห้อง โดยทุกแห่งอยู่ ในย่านที่ชาวญี่ปุ่นรู้สึกว่าจะได้รับความสะดวก ใกล้สถานที่ต่างๆ และเดินทางไปมาสะดวก

ในมุมมองของผู้ประกอบการที่ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ เห็นว่า ชาวญี่ปุ่นส่วนใหญ่มักจัดการธุระ ได้เองสามารถเรียนรู้เกี่ยวกับการดำรงชีวิตได้เอง ได้แก่ข้อมูลต่างๆ มีการเรียนรู้มาก่อนที่จะมาพำนักรุ่น และרבวณผู้อื่นค่อนข้างน้อย

ผู้ประกอบการทั้ง 7 แห่ง กล่าวว่าค่อนข้างพอใจชาวญี่ปุ่นสูงอายุและกล่าวว่า เป็นลูกค้า ที่มีคุณภาพสูง เพราะรักสะอาด ระเบียบร้อย มีมารยาท ไม่รบกวนใคร จ่ายค่าเช่าตรงเวลา และบุคลิกพิเศษอื่นๆ ของชาวญี่ปุ่นเป็นกลุ่มคุณภาพที่ผู้ประกอบการต้องการอีกทั้งการจ่ายค่าเช่าล่วงหน้า หรือมีการจ่ายเงินจองห้องพักล่วงหน้าเมื่อจะกลับไปญี่ปุ่นนั้นนอกจากเป็นการประกันไว้ว่า เมื่อกลับมาพำนักรุ่นอีกจะมีที่พักอย่างแน่นอนแล้ว ยังเป็นสิ่งที่ผู้ประกอบการทุกรายพึงพอใจ เนื่องจากจะมีรายได้ล่วงหน้าและเป็นจำนวนแน่นอน อีกทั้งการจ่ายเงินในลักษณะนี้ของนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นก่อให้เกิดการหมุนเวียนของเงินทุนทางธุรกิจ เนื่องจากที่พักจำนวนหนึ่งมีค่าใช้จ่าย ในการดูแลสูงมาก

2.1 การพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม

ในภาพรวม ผู้ประกอบการทุกรายไม่ค่อยจัดสถานที่เพื่อรองรับรูปแบบของผู้สูงอายุ เช่น ปุ่มเรียกฉุกเฉิน ราวจับในห้องน้ำ กระเบื้องกันลื่น เว้นแต่ที่ต้องมีตามกฎหมาย เช่น ลิฟต์ หรือ ทางลาด เนื่องจากชาวญี่ปุ่นสูงอายุที่มาพำนักสามารถดูแลตัวเองได้ และมักจะอยู่กับคู่สมรส แต่สถานประกอบการ 2 ได้ปรับให้มีทางลาดในบริเวณที่จอดรถเพิ่มเติมจากที่มีอยู่แล้วและเพิ่มไฟฟ้าแสงสว่างในห้องพักให้

ผู้ประกอบการ 3 จัดสถานที่ที่เป็นสวนร่มรื่น มีไม้ดอกไม้ใบเหมาะแก่การพักผ่อนมาก มีโถงที่จัดเหมือนมุมห้องสมุดและบริการน้ำชากาแฟฟรีในส่วนโถงต้อนรับ อีกทั้งเจ้าของ ซึ่งเป็นผู้ประกอบการสามารถพูดภาษาญี่ปุ่นได้ และแต่งงานกับชาวญี่ปุ่น จึงอาจเป็นสิ่งที่ดึงดูดให้ชาวญี่ปุ่นเกิดความไว้วางใจ

สถานประกอบการ 4 อยู่ในย่านที่ค่อนข้างไกลและลึกเข้าไปในซอยหลังวัดโพธารามหรือวัดเจ็ดยอด ก่อนหน้านี้เป็นย่านที่เรียกว่าค่อนข้างเสื่อมโทรมทั้งภายในอาคารและสภาพแวดล้อม ต่อผู้ประกอบการคือนิติบุคคลได้เข้ามาปรับปรุงอาคารให้มีความสวยงามสะอาดตา มีโถงต้อนรับ ที่ตกแต่งอย่างมีรสนิยม เพิ่มไฟสว่างมากขึ้น รวมทั้งภายนอกอาคารก็มีการปรับปรุงที่จอดรถ และระบบการรักษาความปลอดภัยก็ดียิ่งขึ้น ซึ่งผู้ประกอบการกล่าวว่า ส่งผลให้ชาวญี่ปุ่นสูงอายุ เข้ามาพำนักมากขึ้น เพราะแม้จะอยู่ลึกเข้ามาในซอยแต่ยังสามารถเดินทางสะดวกและเป็นอาคารที่มองเห็นวิวดอยสุเทพด้วย

การรักษาความปลอดภัยซึ่งเป็นที่ชาวญี่ปุ่นต้องการมากเป็นอันดับแรกนั้น ทุกแห่ง มีคีย์การ์ด มีพนักงานรักษาความปลอดภัยในช่วงกลางคืน และกล้องวงจรปิด

สถานประกอบการ 6 มีฟิตเนส สระว่ายน้ำส่วนสถานประกอบการ 7 มีไมโครเวฟให้ และเปลี่ยนเฟอร์นิเจอร์ให้เมื่อมีลูกค้าใหม่เข้าพัก ทั้งนี้ ชาวญี่ปุ่นนิยมเฟอร์นิเจอร์แบบลอยตัว ที่ปรับเปลี่ยนได้ ไม่ชอบเฟอร์นิเจอร์แบบติดตั้งตายตัว และไม่ชอบใช้ของเก่าส่วนบริการอื่นๆ เช่น สถานประกอบการ 3 จะซักผ้าปูที่นอนให้สัปดาห์ละครั้ง ทำความสะอาดส่วนกลางให้ ส่วนสถานประกอบการ 2 มีบริการทำความสะอาดในห้องพักให้สัปดาห์ละครั้ง

สถานประกอบการ 4 จัดโซนทุกอาคารให้มีพื้นที่ส่วนกลางที่ทุกคนสามารถมาใช้ได้ ปรับปรุงใหม่สะอาดน่านั่ง และจัดอย่างมีรสนิยม จัดโถงลิฟท์ใหม่ จัดส่วนร้านกาแฟบริการ

การมีจิตใจบริการเป็นสิ่งที่ผู้ประกอบการยืนยันว่าเป็นสิ่งสำคัญที่สุด เนื่องจากการมีความจริงใจในการบริการ ลูกค้าจะรับรู้ได้และไว้วางใจให้ความช่วยเหลือเมื่อเกิดเหตุฉุกเฉิน (เช่น เรียกรถพยาบาลให้ หรือดูแลกรณีเจ็บป่วย) ซึ่งผู้ประกอบการทุกรายเห็นว่ามีทัศนคติ บวกต่อลูกค้า ซึ่งสอดคล้องกับสิ่งที่ชาวญี่ปุ่นที่มาพำนักต้องการ

2.2 การบริการอื่นๆ

สถานพำนักทั้ง 7 แห่ง มีพนักงานที่พูดภาษาญี่ปุ่นได้ บางแห่งอาจมีเต็มเวลาในเวลางานปกติ และบางแห่งอาจมีเป็นบางเวลา หรือเรียกมาได้หากต้องการ และมี 4 แห่งที่ผู้ประกอบการ (แห่งที่ 1, 2, 3 และ 4) ที่ผู้จัดการหรือเจ้าของและพนักงานประจำแบบเต็มเวลาสามารถพูดภาษาญี่ปุ่นได้

การเลือกสถานที่พำนักมักเชื่อถือคนชาติเดียวกันที่ให้ข้อมูลข่าวสาร เป็นการประชาสัมพันธ์แบบปากต่อปาก ซึ่งเป็นลักษณะของชาวญี่ปุ่นหรือให้ความไว้วางใจสำหรับคนที่คุ้นเคยมากกว่าเชื่อคนไทย ดังนั้นผู้ประกอบการทุกแห่งจึงระมัดระวังในเรื่องของการบริการมากพอสมควร

การอภิปรายผล

สถานประกอบการธุรกิจทุกแห่งวางตำแหน่งทางการแข่งขันในธุรกิจนี้อยู่ในกลุ่มตลาดระดับกลางขึ้นไปทางระดับบน จากการกำหนดราคาสถานที่พำนัก โดยกลุ่มเป้าหมายคือชาวญี่ปุ่นสูงอายุที่มีเงินบำนาญประมาณตั้งแต่ 40,000 บาทขึ้นไปต่อเดือน ทั้งนี้ห้องพักจะมีให้เลือกหลายราคาขึ้นอยู่กับขนาดห้องว่าเป็นห้องสตูดิโอหรือห้องชุด ยกเว้นผู้ประกอบการ 3 และผู้ประกอบการ 7 ที่ลูกค้าญี่ปุ่นสูงอายุส่วนใหญ่มีรายได้หรือเงินบำนาญในระดับปานกลาง ดังนั้นจึงมองว่าตำแหน่งทางการตลาดของตนอยู่ในระดับกลาง เนื่องจากเป็นกลุ่มลูกค้าที่มีกำลังเงินจำกัดและต้องการประหยัดในส่วนค่าที่พักซึ่งเป็นรายจ่ายประจำ

สถานประกอบการธุรกิจที่พำนักระยะยาวสำหรับชาวญี่ปุ่นสูงอายุในจังหวัดเชียงใหม่ทุกแห่ง จะเน้นที่การจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวก ความปลอดภัย และการปรับปรุงสภาพแวดล้อมโดยรอบเป็นหลัก

นอกจากนี้ ผู้ประกอบการทุกรายได้พัฒนาสถานประกอบการของตนให้ตรงกับความต้องการของชาวญี่ปุ่นสูงอายุที่มาพำนักในเชียงใหม่ โดยผู้ประกอบการมีความเข้าใจและเรียนรู้ได้ดีในพฤติกรรมความต้องการของกลุ่มลูกค้าและความต้องการ บุคลิกและวัฒนธรรมของกลุ่ม การใช้จ่ายของกลุ่มลูกค้าและได้ตอบสนองความต้องการทุกมิติ อีกทั้งมีการเชื่อมโยงกันอย่างหลวมๆ ระหว่างที่พำนักแต่ละแห่ง สามารถติดต่อ แนะนำกันได้ บางแห่งมีความสัมพันธ์กัน เช่น ผู้จัดการสถานประกอบการ 1 เป็นที่ปรึกษาของสถานประกอบการ 4 เป็นต้น

ในภาพรวม ลูกค้าพึงพอใจกับการมาพักในสถานประกอบการทุกแห่งที่ได้ไปสำรวจมาทั้งในด้านบริการและสิ่งอำนวยความสะดวกโดยเห็นได้จากการกลับมาพำนักที่เดิมทุกปี และชาวญี่ปุ่นมักไม่เปลี่ยนที่พักเนื่องจากสามารถปรับตัวให้เข้ากับที่พำนักแต่ละแห่งได้แล้ว

ข้อเสนอแนะ

สถานประกอบการ

1. สถานที่พำนักแต่ละแห่งที่มีการพำนักระยะยาวควรทำ MOU กับโรงพยาบาลที่ผู้มาพำนักให้ความเชื่อถือ ทั้งนี้ เนื่องจากความเป็นผู้สูงอายุที่อาจเกิดความเจ็บไข้ได้ป่วยได้ตลอดเวลา โดยสามารถให้บริการเมื่อเกิดเหตุฉุกเฉินได้ทันทีและมีล่ามภาษาญี่ปุ่น

2. ในแง่ประชาสัมพันธ์อาจสร้างสื่อสิ่งพิมพ์ภาษาญี่ปุ่นสำหรับผู้มาพำนักระยะยาวโดยเฉพาะ นอกเหนือจากนิตยสารแจกฟรี Chao เพราะชาวญี่ปุ่นสูงอายุเชื่อถือสื่อสิ่งพิมพ์และการบอกแบบปากต่อปากมากกว่าสื่ออื่น

3. กลยุทธ์น่านน้ำสีคราม (Blue Ocean Strategy) เป็นแนวคิดเกี่ยวกับการที่ธุรกิจนี้ไม่เคยมีมาก่อน เป็นเรื่องใหม่ในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ซึ่งควรมีความจำเป็นที่จะต้องมองธุรกิจนี้ด้วยสายตาที่สร้างสรรค์ และมุมมองใหม่ เพราะเป็นสิ่งใหม่ จึงจะทำให้การพัฒนาธุรกิจนี้เป็นไปได้ การมองกรอบเดิมเพียงแค่อำนาจหรือรายได้เข้าประเทศไม่เพียงพอต่อการพัฒนาธุรกิจนี้ เนื่องจากการมาพำนักระยะยาวเป็นการมาใช้ชีวิตด้วยส่วนหนึ่ง ดังนั้น คุณภาพของนักท่องเที่ยว จึงมีความสำคัญด้วย ในขณะที่กลยุทธ์น่านน้ำสีคราม ไม่เน้นการต่อสู้พาดพิงทางธุรกิจ แต่เน้นความร่วมมือ สิ่งที่ดีควรเป็นข้อเสนอในการพัฒนาธุรกิจที่พำนักระยะยาวในเชียงใหม่ก็คือ การสร้างเครือข่ายระหว่างผู้ประกอบการด้วยกันเพื่อสร้างพลังในการเข้าร่วมแก้ไขปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลต่อธุรกิจของตนเนื่องจากนับแต่นี้ การแข่งขันทางธุรกิจควรมีเป้าหมายแข่งกับประเทศเพื่อนบ้านที่ได้พัฒนาแนวคิดหรือการท่องเที่ยวแบบพำนักระยะยาวขึ้นมาแล้ว จึงควรร่วมมือเป็นเครือข่ายเพื่อการแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร สร้างความเข้มแข็งธุรกิจนี้ เพื่อการพัฒนาอย่างเป็นระบบ แม้ว่า ในปัจจุบันจะกล่าวได้ว่ายังไม่มีที่พำนักแห่งใดที่มีลักษณะเหมือนชุมชนผู้เกษียณอายุหรือสร้างขึ้น เพื่อ

รองรับเฉพาะผู้สูงอายุแต่อาจพัฒนาได้กับสิ่งที่มีอยู่แล้วดังแนวคิดที่เสนอไปข้างต้น ซึ่งสามารถนำกลยุทธ์น่านน้ำสี่
 ครามมาต่อยอดการพัฒนาธุรกิจต่อไปได้

ภาครัฐ

1. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยอาจสร้างความร่วมมือร่วมกันกับกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา เพื่อ
 ประชาสัมพันธ์ถึงความพร้อมในการที่จะเป็นเจ้าบ้านที่ดีสำหรับนักท่องเที่ยวสูงอายุที่จะตัดสินใจมาพำนักระยะยาว
 องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (ในพื้นที่ที่สถานพำนักระยะยาวตั้งอยู่) อาจสร้างความสัมพันธ์กับนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้
 ให้มากขึ้น ให้ความสนใจ ใฝ่ถามทุกข์สุขและเอาใจใส่เสมือนเป็นญาติผู้ใหญ่ ซึ่งจะสร้างความประทับใจให้กับนัก
 ท่องเที่ยวในรูปแบบนี้ได้ กระทรวงมหาดไทยและกระทรวงสาธารณสุขอาจสร้างร่วมมือกับผู้ประกอบการให้
 มากกว่าที่เป็นอยู่ทั้งข้อมูลและกฎระเบียบต่างๆ เพื่อให้ทันต่อสถานการณ์ในโลกปัจจุบัน

2. การท่องเที่ยวซึ่งอยู่ในภาคการค้าและบริการ ไม่อาจดำรงอยู่ได้ด้วยตัวมันเอง แต่อยู่ได้ด้วยปัจจัยต่างๆ
 นอกจากแหล่งท่องเที่ยว บรรยากาศต่างๆ ที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวแล้ว ยังขึ้นกับสภาพทางการเมือง ความปลอดภัยของ
 สังคมที่แหล่งท่องเที่ยวนั้นตั้งอยู่ (เช่น อียิปต์ ซึ่งที่จริงก็สามารถไปเที่ยวได้ แต่ยังมี ความรุนแรงในบางพื้นที่ ทำให้
 เจียบเหงาไม่มีคนไปเที่ยว) สภาพทางเศรษฐกิจ (ได้แก่กรีซที่หลายปีมานี้ไม่มีการพัฒนาหรือบำรุงรักษาแหล่งท่อง
 เที่ยวเลย จึงทรุดโทรมและบางแห่งก็ผูกฟัง) สภาพทางการเมือง ในบางเวลา ความขัดแย้งทางการเมืองนำไปสู่ความ
 รุนแรงเช่นที่เกิดในประเทศไทยระหว่างปี พ.ศ. 2553-2556 การเมืองมักนำมาซึ่งความไม่แน่นอนในนโยบายต่างๆ
 ทางการท่องเที่ยวด้วย เช่น วิชาหรืออื่นๆ (การปิดเปิดด่าน การข้ามแดน พื้นที่ที่มีผู้คนเห็นต่างทางการเมือง)

3. นอกจากนี้ยังมีเรื่องของสิ่งแวดล้อม กรณีหมอกควันที่ผู้ประกอบการทุกรายให้ความเห็นว่าเป็น
 อุปสรรคสำคัญที่ส่งผลให้ชาวญี่ปุ่นเข้ามาน้อยลง ในกรณีนี้ หน่วยงานต่างๆ ของภาครัฐที่เกี่ยวข้องเช่น กระทรวง
 ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและกระทรวงมหาดไทยอาจเข้ามามีบทบาทเชิงโครงสร้างด้วยการออกกฎหมาย
 ออกกฎในการรักษาสีสิ่งแวดล้อม และรณรงค์ให้ผู้คนลดการเผาไร่เผานา หรือหาเห็ดหลังไฟฟ้า ซึ่งส่งผลให้เกิดมลพิษ
 ในแหล่งท่องเที่ยวและเป็นปัญหาสุขภาพกับชาวเชียงใหม่เองด้วยเช่นกัน

4. ปัญหารถแดง และผู้มีอิทธิพลที่หลอกลวงนักท่องเที่ยว การคมนาคมในเขตเมืองที่ไม่ได้รับความสะดวก
 เป็นปัญหาทั้งกับนักท่องเที่ยวและชาวเชียงใหม่ เทศบาลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดหาระบบขนส่งมวลชนให้
 ครอบคลุม มีประสิทธิภาพมากกว่าที่เป็นอยู่

5. ภาษาและทักษะการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่รัฐควรส่งเสริมให้มากกว่าเดิม ดังจะเห็นได้จาก
 สถานประกอบการ หรือโรงพยาบาลที่มีพนักงานสามารถสื่อสารภาษาญี่ปุ่นได้มักได้รับความนิยม และควรพัฒนา
 ทักษะการให้บริการกับนักท่องเที่ยวที่แตกต่างกันแต่ละกลุ่ม เช่น ผู้สูงอายุ ก็ย่อมมีรูปแบบและความต้องการการท่องเที่ยวที่แตกต่างไปจากวัยหนุ่มสาว การพัฒนาทักษะเป็นความได้เปรียบทางโครงสร้างทางการท่องเที่ยวในระยะยาว
 ของไทยด้วย

6. ธุรกิจที่พำนักระยะยาวอาจทำในลักษณะอื่นได้อีก เช่น บ้านพักหลังเล็กๆ ในสวนชานเมืองเชียงใหม่ เป็นต้น

สรุป

เมื่อได้สัมภาษณ์ตัวแทนภาครัฐซึ่งมีบทบาททางการท่องเที่ยว พบว่าภาครัฐยังคงมอง “นักท่องเที่ยว” ในภาพ
 รวมรวมว่าจะต้องมีการใช้จ่ายสูงในระหว่างการท่องเที่ยว และยังคงมีความเข้าใจบางส่วนที่คลาดเคลื่อนบางส่วนว่า

ชาวญี่ปุ่นที่มาพำนักระยะยาวจะมีการจับจ่ายวันละมากๆ แต่อย่างไรก็ดี ดังที่ได้กล่าวแต่ต้นจากข้อมูลสัมภาษณ์ว่า ชาวญี่ปุ่นที่มาพำนักระยะยาวที่เชียงใหม่อาจจะกลุ่มที่มีเงินบำนาญสูงเมื่อเทียบกับค่าครองชีพในประเทศไทย แต่เมื่อได้ลงไปสำรวจข้อมูลและสัมภาษณ์ทั้งชาวญี่ปุ่นและผู้ประกอบการให้ข้อมูลว่า เป็นกลุ่มที่ใช้จ่ายประหยัดในชีวิตประจำวัน และเล็งความคุ้มค่ามากกว่าราคา อีกทั้งความไม่แน่นอนในเรื่องการใช้จ่ายเกี่ยวกับสุขภาพ และหลายรายกล่าวว่า เมื่อไม่ไหวก็จะกลับไปอยู่ญี่ปุ่นในบ้านพักคนชราซึ่งมีค่าใช้จ่ายสูง การมาพำนักระยะยาวที่นี่ จึงเป็นไปได้เพียงเพื่อประหยัดค่าใช้จ่ายในอนาคต

แนวโน้มว่า ชาวญี่ปุ่นสูงอายุอาจลดจำนวนลงอีกในอนาคตเพราะปัญหาของเชียงใหม่เอง ได้แก่ปัญหาหมอกควันซึ่งส่งผลกระทบต่อสุขภาพ และเปลี่ยนแนวไปพักในชนบทของญี่ปุ่นเองมากขึ้นซึ่งนับเป็นทางเลือกใหม่ๆ ของผู้สูงอายุ ชาวญี่ปุ่นสูงอายุจึงต้องปรับตัวเช่น ลดการพำนักเป็นระยะเวลาที่สั้นลง โดยมาเพียงไม่เกิน 3 เดือนต่อปี ค่าครองชีพที่สูงขึ้นในเชียงใหม่ และบำนาญที่จ่ายได้น้อยลง เศรษฐกิจญี่ปุ่นที่ถดถอยมาหลายปีส่งผลกระทบต่อระบบบำนาญทำให้ต้องแสวงหาที่พักที่ราคาย่อมเยาลง เพียงแค่พออยู่ได้ แต่ชาวญี่ปุ่นหลายคนก็กล่าวว่าดีกว่าค่าใช้จ่ายในญี่ปุ่น หรือไม่เช่นนั้นก็ย้ายจังหวัดหรือย้ายประเทศอยู่ เช่น ไปจังหวัดอื่น ไปมาเลเซียหรือฟิลิปปินส์ซึ่งค่าครองชีพถูกกว่าไทย

นอกจากความคลาดเคลื่อนดังกล่าว ยังมีความเข้าใจว่า ผู้สูงอายุที่มาพำนักยังมีกลุ่มที่ต้องการมาพำนักในลักษณะบ้านพักคนชราที่ต้องการการดูแล แต่เมื่อลงไปสำรวจข้อมูลกลับพบว่า ผู้สูงอายุ (60 ปีขึ้นไป) เป็นผู้ที่แข็งแรง สุขภาพดี สมวัย และช่วยเหลือตัวเองได้ปกติ เพียงแต่อาจต้องการความสะดวกสบายบ้าง ดังนั้น หากได้สำรวจกลุ่มเป้าหมาย อาจได้พบข้อเท็จจริง และมีนโยบายที่ชัดเจนและสนองตอบต่อนักท่องเที่ยวที่มีลักษณะต่างกันแต่ละกลุ่มได้ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กรกช นิ่มกิตติกุล, บุญชัย อรรถสกุลชัย, และอรุณรัตน์ บัวเผียน. (2550). **แผนธุรกิจสถานพำนักระยะยาว สำหรับผู้เกษียณอายุชาวญี่ปุ่นในประเทศไทย**. การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง วท.ม., มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- กรวรรณ สังขกร. (2556). [เอกสารประกอบการสัมมนา]. **ผู้ประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวพำนักระยะยาว (Long Stay)**. จัดที่สำนักบริการวิชาการ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ วันที่ 29 พฤษภาคม 2556.
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2558). **ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทย พ.ศ. 2558-2560**. กรุงเทพฯ: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.
- เฉลิมพล แจ่มจันทร์. (2554). **ซูเมียซู ไทยแลนด์**. ประชากรและการพัฒนา. สืบค้นเมื่อ 16 ธันวาคม 2558, จาก <http://www.popterms.mahidol.ac.th/newsletter/Showarticle.php?articleid=215>
- มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. **Long Stay**. สืบค้นจาก www.ms.sri.ac.th, เมื่อวันที่ 27 ธันวาคม 2559
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. (2549). **ศักยภาพของไทยต่อการดำเนินการท่องเที่ยวแบบพำนักระยะยาว**. กรุงเทพฯ: สาขาวิชานิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- มิว โคซิจิ. (2555). **บทบาทผู้สูงวัยชาวญี่ปุ่นที่พำนักระยะยาว ที่มีต่อชุมชนท้องถิ่นในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- รัฐบาลไทย. (2559). **รายงานภาวะเศรษฐกิจท่องเที่ยว ไตรมาส 3 ปี 2559**. สืบค้นจาก www.thaigov.go.th, เมื่อวันที่ 29 ธันวาคม 2559
- วรัชต์ มัชฌิมบุรุษ. (2552). **รูปแบบการบริหารจัดการท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นที่พำนักระยะยาวในจังหวัดเชียงใหม่**. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (2554) **การดำเนินงานและส่งเสริมธุรกิจท่องเที่ยวพำนักระยะยาวในประเทศไทย : กรณีศึกษาบริษัท ไทยจัดการลงสแตย์ จำกัด**. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2545). **แนวทางการส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวพำนักระยะยาว: กรณีศึกษาเฉพาะนักท่องเที่ยวอายุ 50 ปีขึ้นไป**ที่เดินทางมาเพื่อการพักผ่อน.
- สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (2557). **คู่มือแนวทางการปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวให้เหมาะสมสำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ (สำหรับชุมชนท่องเที่ยว)**. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สถานกงสุลใหญ่ ณ นครเชียงใหม่. (2558). [ไฟล์ตาราง]. **สถิติของชาวญี่ปุ่นที่พำนักอยู่ในเขต 9 จังหวัดตอนบนของภาคเหนือ ณ เดือนตุลาคม 2558**. (2558). [ไฟล์ตาราง]. จำนวนชาวญี่ปุ่นในจังหวัดเชียงใหม่ ณ เดือน ตุลาคม 2558.
- สำนักข่าวอิศรา. (23 พฤศจิกายน 2559). **ขยาย Long Stay Visa จากเดิม 1 ปี เป็น 10 ปี ใน 14 ประเทศ**. สืบค้นเมื่อ 5 มกราคม 2560, จาก <http://www.isranews.org/thaireform/thaieform-data/item/51973-long-stay-visa-1-10-14.html>
- สุตปรารถนา ดวงแก้ว. (2555). **การท่องเที่ยวแบบพำนักระยะยาวในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ กรณีศึกษาการตั้งชุมชน และการปรับตัวของชาวญี่ปุ่นวัยเกษียณ**. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- Japan Statistics Bureau (n.d.). **Composition of population (as of October 1, 2014)**. Retrieved March 19, 2016, from <http://www.stat.go.jp/english/data/jinsu/2014np/index.htm>
- Kim, W. C. and Mauborgne, R. (2015). **Blue ocean strategy: How to create Uncontested market space and make the competition irrelevant**. U.S.: Harvard Business Press.
- Long Stay Foundation. (n.d.). **The outline of the “longstay”**. Retrieved March 19, 2016, from <http://www.longstay.or.jp>
- Roger J. D. and Ikeno O. (2002). **The Japanese mind**. Singapore: Tuttle Publishing.

สี่ทศวรรษนโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศของไทยต่อจีน ในมุมมองเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศ¹

Four Decades of Thailand's foreign economic policy towards China
from an International Political Economy Perspective

เจษฎาพันธุ์ ทองศรีนุช²

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษานโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศของไทยต่อจีนในด้านการค้าและการลงทุนตั้งแต่ปี ค.ศ. 1975-2015 รวมทั้งศึกษาและวิเคราะห์ปัจจัยทางด้านการเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศที่มีผลต่อการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศของไทยต่อจีน ผลจากการศึกษาพบว่าในยุคแรก (ค.ศ. 1975-1989) เป็นช่วงที่ไทยเริ่มมีนโยบายและความร่วมมือด้านการค้าการลงทุนกับจีน ยุคที่ 2 (ค.ศ. 1990-2000) ไทยมีนโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศต่อจีนมากขึ้นทั้งทางด้านการค้าและการลงทุน รวมทั้งมีการขยายความร่วมมือและความตกลงร่วมกันในระดับพหุภาคี ยุคที่ 3 (ค.ศ. 2001-2006) ไทยมีนโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศที่มุ่งต่อจีนมากขึ้นและมีลักษณะเชิงรุกโดยเฉพาะนโยบายการค้า และยุคที่ 4 (ค.ศ. 2007-2015) นโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศต่อจีนในช่วงนี้เริ่มชัดเจนมากขึ้นในช่วงหลังของยุคซึ่งให้ความสำคัญกับนโยบายการส่งเสริมความเชื่อมโยงในภูมิภาค การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านคมนาคมขนส่งและโลจิสติกส์ โดยมีทั้ง 4 ยุคสามารถวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศต่อจีน ได้แก่ ปัจจัยด้านบริบทของระบบการเมืองระหว่างประเทศ บริบทของระบบเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและจีน นโยบายของจีน ผลประโยชน์แห่งชาติ สถาบันในประเทศ/ตัวแสดงในการกำหนดนโยบาย และกลุ่มผลประโยชน์

คำสำคัญ: นโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศ, ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-จีน, เศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศ

Abstract

This article studies Thailand's changing foreign economic policy (FEP) towards China from 1975 to 2015 and analyzes the International Political Economy factors that have impacted policymaking. Thailand's FEP towards China really began in the aftermath of the establishment of official diplomatic relations between the two countries in 1975. Over the following years, Thailand's FEP towards China expanded to include economic cooperation and the negotiations of multilateral agreements. Thailand's overall FEP has become more oriented towards China and proactive, especially regarding trade. Recently, Thailand's FEP has focused on undertaking concrete measures, supporting connectivity in the Southeast Asian region, and developing transportation and logistics infrastructure. Among the factors that have impacted policymaking are: the context

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่องนโยบายเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศของไทยต่อจีน: ช่วงปี 1975- 2015

² นักศึกษาปริญญาเอก คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

of the international political and economic system, Thai-Chinese relations, Chinese policies, Thai national interests, domestic institutions and actors involved in policymaking, and interest groups.

Keywords : foreign economic policy, Thai-Chinese relations, international political economy.

บทนำ

ไทยและจีนมีความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นกันมาตั้งแต่อดีต ในสมัยโบราณนั้นเป็นความสัมพันธ์แบบบรรณาการ (one-sided tributary relationship)³ ส่วนความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจของทั้ง 2 ประเทศมีมาตั้งแต่สมัยการค้าเรือสำเภา (junk trade) เรื่อยมา แม้ในบางช่วงที่ไทยและจีนไม่ได้มีความสัมพันธ์ทางการทูต เนื่องจากความหวาดระแวงและต่อต้านคอมมิวนิสต์แต่ไทยก็ยังคงมีสินค้านำเข้าจากจีนมาวางจำหน่าย⁴ หลังจากนั้นในช่วงต้นทศวรรษ 1970 ไทยมีการเปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศโดยหันมามีความสัมพันธ์กับจีนมากขึ้น จนกระทั่งมีการสถาปนาความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการในปี ค.ศ. 1975 หลังจากนั้นเป็นต้นมาไทยและจีนก็มีความสัมพันธ์ทางด้านเศรษฐกิจมากขึ้นจนกระทั่งจีนกลายเป็นเป็นคู่ค้าสำคัญและเป็นประเทศคู่ค้าอันดับ 1 ของไทย ตั้งแต่ปี ค.ศ. 2013 เป็นตลาดส่งออกอันดับ 2 (รองจากสหรัฐฯ) และแหล่งนำเข้าอันดับ 1 ของไทย ขณะที่ไทยเป็นคู่ค้าอันดับ 13 ของจีน โดยในปี ค.ศ. 2015 สองฝ่ายมีมูลค่าการค้ารวมอยู่ที่ 2,204,429 ล้านบาท⁵ จากในช่วงแรกของการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตทั้ง 2 ประเทศมีมูลค่าการค้าระหว่างกันอยู่เพียง 735 ล้านบาท ด้านการลงทุนจากจีนมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่องเช่นกัน ในปี ค.ศ. 2015 หากพิจารณาจากประเทศที่ยื่นขอรับการส่งเสริมการลงทุนจากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนจีนมีจำนวน 53 โครงการ มูลค่าการลงทุนในประเทศไทยอยู่ที่ 12,457 ล้านบาท อยู่ในอันดับ 4 ในแง่ของมูลค่าการลงทุน คิดเป็นสัดส่วน 11.69 % จากประเทศที่ยื่นขอรับการส่งเสริมการลงทุน และหากพิจารณาจากประเทศผู้ลงทุนที่ได้รับการอนุมัติส่งเสริมการลงทุนจีนจำนวน 81 โครงการ อยู่ในอันดับ 6 ในแง่ของมูลค่าการลงทุน มีมูลค่าอยู่ที่ 28,100 ล้านบาท⁶ คิดเป็นสัดส่วน 5.69 % จากการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศของไทยทั้งหมด⁷ จากในช่วงแรกของการสถาปนาความสัมพันธ์ที่มีมูลค่าการลงทุนในไทยของปี ค.ศ. 1988 อยู่ที่ 1,027.2 ล้านบาท⁸ ในขณะที่การลงทุนของไทยในจีนในปี ค.ศ. 2015 มีมูลค่าการลงทุนอยู่ที่ 44 ล้านเหรียญสหรัฐ คิดเป็นสัดส่วน 0.39 % จากการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศของจีนทั้งหมด⁹ จากเดิมในช่วงแรกของการสถาปนาความสัมพันธ์มีมูลค่าการลงทุนอยู่ที่ 6 ล้านเหรียญสหรัฐ ในระหว่างปี ค.ศ. 1978 -1982¹⁰

³ Wan, Ping Tai & Jenn, Jaw Soong. (2014). Trade relations between China and Southeast Asia: strategy and challenge. *The Chinese Economy*, 47, 23-24.

⁴ จุลชีพ ชินวรรณ. (2553). 35 ปี ความสัมพันธ์ทางการทูตไทย-จีน พ.ศ.ปี 2518-2553: อดีต ปัจจุบัน อนาคต. กรุงเทพฯ: Openbook.

⁵ กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์. (กุมภาพันธ์ 2559). ข้อมูลการค้าไทย-จีน. ค้นเมื่อ 20 พฤษภาคม 2559, จาก http://www.dtn.go.th/files/58/%E0%B9%80%E0%B8%AD%E0%B9%80%E0%B8%8A%E0%B8%B5%E0%B8%A2/%E0%B8%88%E0%B8%B5%E0%B8%99/china_2s_0259.pdf.

⁶ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน. (7 มกราคม 2559). สถิติการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศรายเดือนสะสมปี 2558 (มกราคม – ธันวาคม). ค้นเมื่อ 17 มกราคม 2559, จาก http://www.boi.go.th/upload/Stat_Foreign_122015-1_59169.pdf

⁷ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน. (8 กรกฎาคม 2558). *Foreign Investment from Major Countries*. ค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2558, จาก http://www.boi.go.th/upload/FDI Inv_122015_89104.pdf

⁸ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน (2006) อังโน พิทยา สุวพันธ์. การลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศของจีนในไทยและผลกระทบต่อความสัมพันธ์ไทย-จีน. (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, วิทยาลัยสหวิทยาการ: 123.

⁹ National Bureau of Statistics of China. (2017). *Utilization of Foreign Capital*. China Statistical Yearbook 2016, from <http://www.stats.gov.cn/tjsj/ndsj/2016/htm/1114EN.jpg>.

¹⁰ China Statistical Information and Consultancy Service Center. (1992). *China Foreign Economic Statistic 1987-1991*.

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าจีนมีความสำคัญทางเศรษฐกิจต่อไทยเพิ่มมากขึ้นและจีนยังเป็นประเทศ ที่ไทยมีแนวโน้มที่จะมีการพึ่งพาทางเศรษฐกิจมากขึ้นเช่นกัน ทั้งนี้จีนเป็นประเทศมหาอำนาจทางด้านเศรษฐกิจ มีอำนาจในการเจรจาต่อรองที่มากกว่าไทยมาก ซึ่งไทยเองเป็นประเทศเล็กกว่า ก็มีนโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศต่อจีนทั้งทางด้านการค้าและการลงทุนที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละยุค ดังนั้นวัตถุประสงค์ของบทความนี้จึงต้องการศึกษานโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศของไทยต่อจีนในด้านการค้าและการลงทุนตั้งแต่เริ่มสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการในปี ค.ศ. 1975 ถึงปี ค.ศ. 2015 เป็นระยะเวลา 40 ปี ว่าเป็นอย่างไร และวิเคราะห์ว่าปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศปัจจัยใดมีผลต่อการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศของไทยต่อจีน โดยศึกษาจากข้อมูลทฤษฎีภูมิในงานวิจัย บทความเชิงวิชาการ ข่าวสารข้อมูล คำแถลงนโยบาย ยุทธศาสตร์ แผนการดำเนินการ เอกสารราชการทั้งในระดับรัฐบาลและระดับกระทรวง รวมทั้งหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง โดยบทความได้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 4 ส่วน ส่วนแรกว่าด้วยแนวคิดทฤษฎีเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศ ส่วนที่สองว่าด้วยนโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศในด้านการค้าและการลงทุนของไทยต่อจีนระหว่างปี ค.ศ. 1975-2015 และปัจจัยเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศที่มีผลต่อการกำหนดนโยบายในแต่ละยุค ส่วนที่สามวิเคราะห์ปัจจัยเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศที่มีผลต่อการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศของไทยต่อจีน และส่วนสุดท้ายคือบทสรุปและข้อเสนอแนะ

ทฤษฎีเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศ

ทฤษฎีเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศ (International Political Economy) ว่าด้วยปฏิสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจและการเมืองหรือระหว่างตลาดและรัฐ โดยในด้านการเมืองจะเกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจของรัฐเพื่อตัดสินว่าใครควรได้รับอะไร เมื่อใด และอย่างไร ส่วนในด้านเศรษฐกิจจะว่าด้วยความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ การจัดสรรทรัพยากร โดยเน้นในเรื่องของความมั่งคั่ง และผลประโยชน์ ในบริบทระหว่างประเทศที่มีความเกี่ยวเนื่องกัน มีความสัมพันธ์ที่ซับซ้อน ไม่สามารถแยกออกจากกันได้¹¹ เป็นการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันในลักษณะต่างตอบแทนหรือตอบสนองกัน (reciprocal) และมีความเป็นพลวัตภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ¹² ดังนั้นภายใต้กรอบเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศจึงเป็นการพิจารณาว่าการเมืองถูกใช้เพื่อบรรลุเป้าหมายทางเศรษฐกิจได้อย่างไร และในทางตรงกันข้ามเครื่องมือทางเศรษฐกิจถูกใช้ไปเพื่อการตอบสนองต่อเป้าหมายทางการเมืองอย่างไร¹³

ในบทความนี้จะใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศในการวิเคราะห์นโยบายเศรษฐกิจว่าไทยมีลักษณะของนโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศต่อจีนอย่างไร ด้วยเหตุผลใดจึงมีนโยบายเช่นนั้นด้วยการวิเคราะห์ปัจจัยเชิงเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศ เนื่องจากทฤษฎีเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศจะอธิบายถึงปัจจัยของการใช้นโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศของไทยต่อจีนว่าเพราะอะไร โดยมองระบบเศรษฐกิจและการเมืองโลกเป็นเครือข่ายในการเจรจาต่อรองระหว่างรัฐและตลาด ผ่านปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจ และผลจากปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวจะเป็นตัวกำหนดการผลิต การแลกเปลี่ยน การกระจายความมั่งคั่งของแต่ละประเทศ และจะสะท้อนให้เห็นอำนาจอยู่ 2 รูปแบบ คือ อำนาจเชิงสัมพันธ์ (relational power) เป็นอำนาจที่ใช้ในการเจรจาต่อรองของฝ่ายหนึ่งที่มี

¹¹ Balaam, N. David and Veseth, Michael. (2008). *Introduction to International Political Economy*. Second Edition, New Jersey: Pearson Education, 9-10; Jackson, Robert Harry & Sorensen, Georg. (2007). *Introduction to international relations: theories and approaches*. Oxford: Oxford University Press, 179-181.

¹² Balaam, N. David and Veseth, Michael. (2008). *Introduction to International Political Economy*. Second Edition, New Jersey: Pearson Education, 9-10; Gilpin, Robert. (1987). *The political economy of international relations*. New Jersey: Princeton University Press, 8.

¹³ Mingst, Karen A. & Arreguin-Toft, M. Ivan. (2011). *Essentials of international relations*. New York: W.W. Norton & Co., 247.

อำนาจเหนือกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง และอำนาจเชิงโครงสร้าง (structural power) เป็นอำนาจที่ทำให้เกิดรูปแบบและไปกำหนดโครงสร้างของระบบเศรษฐกิจการเมืองโลก ได้แก่ สถาบัน ข้อตกลง และกฎระเบียบต่างๆ¹⁴ ที่จะเป็นแรงผลักดันให้ไทยกำหนดนโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศต่อจีนอย่างไร โดยใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศ 3 แนวคิด ดังนี้

1) ทฤษฎีพาณิชย์นิยมหรือชาตินิยมทางเศรษฐกิจ (Mercantilism หรือ Economic Nationalism) เนื่องจากมีฐานคิดที่ว่ารัฐจะต้องมีบทบาทสำคัญในทุกๆด้าน¹⁵ ทั้งนี้รัฐจะให้ความสำคัญแก่ผลประโยชน์ของประเทศตนมากกว่าโลกโดยรวม สนับสนุนการรักษาสถานะผลประโยชน์ของรัฐ¹⁶ หรือผลประโยชน์ของชาติ (national interest)¹⁷ ซึ่งนโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศของไทยจึงมีวัตถุประสงค์เพื่อผลประโยชน์แห่งชาติของไทยเช่นกัน นอกจากนี้ ทฤษฎีพาณิชย์นิยมหรือชาตินิยมทางเศรษฐกิจยังมองความสัมพันธ์ของเศรษฐกิจระหว่างประเทศเป็นแบบแข่งขัน ไม่เน้นการพึ่งพาซึ่งกันและกัน มองเศรษฐกิจระหว่างประเทศเสมือนพื้นที่ของความขัดแย้งระหว่างผลประโยชน์ของแต่ละรัฐมากกว่าการร่วมมือหรือการแสวงหาผลประโยชน์ร่วมกัน รัฐจึงมีความกังวลในเรื่องผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเชิงสัมพัทธ์ (relative economic gain)¹⁸ อย่างเช่นปัจจัยนโยบายของจีนจะส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์แห่งชาติสังคม และความต้องการของไทยมากน้อยแค่ไหน และจะส่งผลต่อการกำหนดนโยบายของไทยอย่างไร รวมทั้งทฤษฎีนี้ยังกล่าวถึง การเปลี่ยนแปลงของการกระจายอำนาจในระบบระหว่างประเทศกระทบต่อการทำงานของเศรษฐกิจระหว่างประเทศได้¹⁹ ดังนั้นจึงสามารถอธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงของบริบทของระบบการเมืองระหว่างประเทศที่ส่งผลต่อการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศของไทยต่อจีน

2) ทฤษฎีเสรีนิยมทางเศรษฐกิจหรือเสรีนิยม (Economic Liberalism หรือ Liberalism) กล่าวว่าในแง่ของเศรษฐกิจระหว่างประเทศนั้นเชื่อว่าการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจมีลักษณะเป็นความร่วมมือกัน (cooperative) หรือ positive sum game หรือ mutual benefit²⁰ ความสัมพันธ์ของรัฐต่างๆในบริบทของเศรษฐกิจระหว่างประเทศเป็นความสัมพันธ์อย่างสันติ แต่ละประเทศจะมีการพึ่งพาเศรษฐกิจระหว่างกันผ่านการค้าเสรี มีการร่วมมือกันมากขึ้น ความสัมพันธ์แบบขัดแย้งลดลง การที่รัฐจะมีความขัดแย้งทางทหารระหว่างกันก็ลดลง²¹ ดังนั้นจึงสามารถอธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างไทยและจีนที่จะส่งผลต่อการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจระหว่างไทยต่อจีน เนื่องจากเป็นปัจจัยที่จะช่วยส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือระหว่าง 2 ประเทศเพื่อรักษาผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นร่วมกัน นอกจากนี้ยังมี

¹⁴ Susan Strange. (1994). *State and markets*. London: Continuum, 17.

¹⁵ Jackson, Robert Harry & Sorensen, Georg. *Introduction to international relations: theories and approaches*. Oxford: Oxford University Press, 2007, 183; Smith, Roy H., El-Anis, Imad. and Farrands, Chrisotpher. (2011). *International political economy in the 21st century: contemporary issues and analysis*. Abingdon: Routledge, 8.

¹⁶ Gilpin, Robert. (1987). *The political economy of international relations*. New Jersey: Princeton University Press; Jackson, Robert Harry & Sorensen, Georg. *Introduction to international relations: theories and approaches*. Oxford: Oxford University Press, 2007, 183.

¹⁷ Jackson, Robert Harry & Sorensen, Georg. *Introduction to international relations: theories and approaches*. Oxford: Oxford University Press, 2007, 181, 183.

¹⁸ Jackson, Robert Harry & Sorensen, Georg. *Introduction to international relations: theories and approaches*. Oxford: Oxford University Press, 2007, 181.

¹⁹ Ibid: 8-9.

²⁰ Smith, Roy H., El-Anis, Imad. and Farrands, Chrisotpher. (2011). *International political economy in the 21st century: contemporary issues and analysis*. Abingdon: Routledge, 12.

²¹ Ibid.

Neo-liberal institutionalism ที่ให้ความสำคัญกับสถาบันระหว่างประเทศ เชื่อว่ารัฐจะร่วมมือกันสร้างสถาบันระหว่างประเทศขึ้นเพื่อผลประโยชน์ของรัฐสูงสุด ผ่านความร่วมมือที่รอบความคิดถูกทำให้เป็นสถาบันและมีโครงสร้าง สมาชิก กฎระเบียบ เป้าหมาย ขั้นตอนในการดำเนินงาน และบรรทัดฐานของพฤติกรรมที่ชัดเจน²² ดังนั้น การที่ไทยปรับนโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศต่อจีนให้สอดคล้องกับบริบทเศรษฐกิจระหว่างประเทศ จึงทำให้เกิดผลประโยชน์ต่อไทยได้และ 3) แนวคิดที่ว่าด้วยการเมืองในประเทศ (Domestic Politics) การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและการเมืองในประเทศมักถูกแยกออกจากกัน การศึกษานโยบายต่างประเทศมักถูกอธิบายในบริบทของการเมืองระหว่างประเทศ โดยมีการเมืองในประเทศหรือโครงสร้างในประเทศเป็นตัวแปรแทรกหรือในบางการศึกษาเป็นตัวแปรที่ไม่มีความเกี่ยวข้อง²³ โดยให้ความสำคัญกับปัจจัยภายในประเทศ (domestic factors) ที่ส่งผลต่อนโยบายต่างประเทศซึ่งมักเน้นที่การอธิบายนโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศ โดยเน้นที่การเมือง (politics) ระหว่างส่วนต่างๆ ว่ามีการต่อสู้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของตนเองอย่างไร²⁴ เช่น กลุ่มผลประโยชน์ ตัวแสดงหรือผู้กำหนดนโยบายภายในประเทศ โครงสร้างการเมืองภายในประเทศ (domestic structure) ที่ทำให้แต่ละรัฐแตกต่างกันและส่งผลให้นโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศมีความแตกต่างกันด้วย²⁵ ดังนั้นปัจจัยอย่างเช่นกลุ่มผลประโยชน์และตัวแสดงหรือผู้กำหนดนโยบายภายในประเทศ จึงสามารถอธิบายการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศของไทยต่อจีนได้

นโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศของไทยต่อจีนในช่วง 1975 – 2015

นโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศของไทยต่อจีนสามารถแบ่งระยะเวลาออกเป็น 4 ช่วง ตามแต่ลักษณะสำคัญของนโยบายและแต่ละยุคมีปัจจัยเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศที่มีต่อการกำหนดนโยบายดังนี้

ยุคแรกยุคก่อตั้งและพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างกัน (ค.ศ. 1975- 1989) ตั้งแต่หลังการสถาปนาความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการระหว่างไทยและจีนในปี ค.ศ. 1975 ประเทศทั้ง 2 มีความสัมพันธ์ที่ดีและร่วมมือกันมากกว่าขัดแย้งกัน นโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศของไทยต่อจีนในช่วงนี้มุ่งฟื้นฟูความสัมพันธ์และความร่วมมือด้านเศรษฐกิจระหว่างกัน พยายามแก้ไขปัญหาและอุปสรรคทางการค้าที่เคยถูกจำกัดในช่วงที่ไทยหวาดระแวงจีน พร้อมทั้งริเริ่มความตกลงทางการค้าและการลงทุนระหว่างกัน โดยเริ่มจากความร่วมมือทางการค้าก่อนในปี ค.ศ. 1978 แล้วจึงขยายเป็นความร่วมมือทางการลงทุนใน ปี ค.ศ. 1985 ทั้งนี้มีบางช่วงที่หยุดชะงักไปเนื่องจากนายธานินทร์ กรัยวิเชียร นายกรัฐมนตรีในช่วงนั้นมีความหวาดระแวงคอมมิวนิสต์ว่าจะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของไทย

ก่อนหน้านี้ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนหยุดชะงักไปเนื่องจากบริบทยุคสงครามเย็น ไทยซึ่งอยู่ฝ่ายเสรีนิยมมีนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์รวมทั้งจีน นโยบายต่างประเทศของไทยตอนนั้นเน้นด้านความมั่นคงเป็นหลัก ต่อมาเมื่อบริบทของระบบการเมืองระหว่างประเทศเปลี่ยนแปลงโดยสัมพันธภาพระหว่างข้าอำนาจที่สำคัญอย่างสหรัฐจีน และสหภาพโซเวียตเปลี่ยนแปลง โดยสหรัฐเริ่มมีท่าทีต่อจีนดีขึ้น ไทยจึงสานความสัมพันธ์กับจีนเช่นกันและได้มีการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูต ทั้ง 2 ประเทศได้ฟื้นฟูความสัมพันธ์ด้านต่างๆรวมทั้งด้านเศรษฐกิจ และจาก

²² Caporaso, James A. and Maderia, Mary Anne. *Globalization, Institutions & Governance*. London: SAGE Publication, 2012: 101-102.

²³ Gourevitch, Peter. (1978). The Second Image Reversed: The international sources of domestic politics. *International Organization*, 32, 4 (Autumn), 881.

²⁴ Ibid, 905.

²⁵ Ibid, 883, 902, 904.

การที่ไทย จะเผชิญกับวิกฤตน้ำมันในปี ค.ศ. 1979 ทำให้ไทยประสบปัญหาเศรษฐกิจภายในประเทศ รวมทั้งภาวะสินค้าเกษตรล้นตลาด ดังนั้นการสร้างความสัมพันธ์และความร่วมมือทางการค้ากับจีน จึงตอบสนองผลประโยชน์แห่งชาติการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจได้

นอกจากนี้การที่เวียดนามได้บุกกรุกกัมพูชาเกิดเป็นวิกฤตกัมพูชาขึ้นในปี ค.ศ. 1978 ทำให้เกิดปัญหาความมั่นคงในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ ทั้งไทยและจีนต่างมองวิกฤตกัมพูชาเป็นภัยคุกคามไทยและจีนจึงมีผลประโยชน์ร่วมกัน เป็นหุ้นส่วนเชิงยุทธศาสตร์และมีความร่วมมือทางด้านทหารและความมั่นคง ไทยใช้ความได้เปรียบในการเป็นหุ้นส่วนยุทธศาสตร์ความมั่นคงของจีนนี้ต่อรองกับจีนให้ระงับการสนับสนุน พทค. (พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย) ซึ่งเป็นภัยคุกคามความมั่นคงหลักในประเทศสมัยนั้น ในขณะที่จีนใช้เครื่องมือทางเศรษฐกิจเพื่อผลประโยชน์ทางการเมืองมากกว่าไทย โดยจีนยอมซื้อสินค้าเกษตรอยู่บ่อยครั้งรวมทั้งขายน้ำมันให้กับไทยในราคาราคาพิเศษเนื่องจากต้องการรักษาความสัมพันธ์กับไทยเพื่อรับใช้ยุทธศาสตร์สำคัญของจีนในการต่อต้านการปิดล้อมของสหภาพโซเวียต

ในขณะเดียวกันช่วงนี้จีนมีนโยบายปฏิรูปเศรษฐกิจจากระบบตลาดมาใช้ มีการเปิดประเทศ ทำให้จีนต้องการการลงทุนจากต่างประเทศจำนวนมาก และเนื่องจากไทยขอให้จีนช่วยรับซื้อสินค้าเกษตรอยู่เสมอนั้นทำให้รูปแบบของความสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจเป็นไปในเชิงจีนมีอำนาจต่อรองมากกว่า จีนจึงเสนอให้ไทยมีการขยายความสัมพันธ์จากการค้าไปสู่การลงทุนเพื่อแลกกับการที่จีน จะรับซื้อสินค้าเกษตรจากไทย

นอกจากนี้มีการเปลี่ยนแปลงบริบทของระบบเศรษฐกิจระหว่างประเทศคือการเคลื่อนย้ายฐานการลงทุนจากผลกระทบของความตกลง Plaza Accord²⁶ ในปี ค.ศ. 1985 ไปยังประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้รวมทั้งจีน การที่แต่ละประเทศดำเนินนโยบายปกป้องผลประโยชน์การค้าของตนเองมากขึ้น (protectionism) และการที่เศรษฐกิจโลกเริ่มดีขึ้น การพัฒนาของเศรษฐกิจไทยจากการที่สหรัฐสนับสนุนตามยุทธศาสตร์ต่อต้านคอมมิวนิสต์เพื่อลดความยากจน ทำให้กลุ่มผลประโยชน์โดยเฉพาะกลุ่มทุนธุรกิจของไทยต้องการไปลงทุนในจีนเช่นกัน จึงโน้มน้าวให้รัฐบาลไทยสนับสนุนการลงทุนยังประเทศจีนผ่านช่องทางต่างๆ จากโครงสร้างทางการเมืองภายในประเทศที่เปลี่ยนแปลงไปเปิดช่องทางให้พลังสังคมเศรษฐกิจนอกเหนือจากกลุ่มอำมาตยาธิปไตยได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายมากขึ้น รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคด้านการลงทุนที่กลุ่มทุนธุรกิจไทยเผชิญ ทำให้รัฐบาลมีนโยบายสนับสนุนการลงทุนจากไทยไปจีน สอดคล้องกับนโยบายของจีนที่ต้องการการลงทุนจากต่างประเทศโดยเฉพาะในช่วงแรกที่ไว้วางใจการลงทุนจากชาวจีนโพ้นทะเล

ยุคที่ 2 ยุคของการเปลี่ยนแปลงจากหุ้นส่วนยุทธศาสตร์สู่ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ (ค.ศ. 1990- 2000)
เป็นยุคที่เน้นความสัมพันธ์และความร่วมมือด้านเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ไทยมีการขยายนโยบายกับจีนจากระดับทวิภาคีเป็นระดับภูมิภาคและพหุภาคีกับจีนมากขึ้น นโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศของไทยต่อจีนมีลักษณะมุ่งสู่การบูรณาการทางเศรษฐกิจระหว่างกัน (economic integration) และการเปิดเสรีทั้งด้านการค้าและการลงทุนภายในกลุ่มตามแนวทางเสรีนิยม (Liberalism) มากขึ้น ในช่วงแรกของยุคนี้ยังให้ความสำคัญกับการสนับสนุนการลงทุนจากไทยไปจีน แต่หลังจากวิกฤตเศรษฐกิจในปี ค.ศ. 1997 ทำให้ไทยเน้นนโยบายดึงดูดการลงทุนจากจีนมาไทยมากขึ้น ในขณะที่นโยบายส่งเสริมการลงทุนจากไทยไปจีนลดความสำคัญลง

²⁶ ความตกลงพลาซ่า (Plaza Accord) เป็นความตกลงระหว่างกลุ่มประเทศที่มีการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว 5 ประเทศ ได้แก่ สหรัฐ สหราชอาณาจักร ฝรั่งเศส เยอรมันตะวันตก และญี่ปุ่น ที่ให้เยอรมันตะวันตกและญี่ปุ่นเพิ่มค่าเงิน เนื่องจากสหรัฐขาดดุลการค้ากับประเทศดังกล่าวเป็นจำนวนมาก การเพิ่มค่าเงินมีผลทำให้สินค้ามีราคาสูงขึ้น ทำให้สินค้าจากญี่ปุ่นไม่สามารถแข่งขันในตลาดต่างประเทศได้ ดังนั้นญี่ปุ่นจึงจำเป็นต้องย้ายฐานการผลิตและส่งออกจากประเทศนั้นแทน

ด้วยบริบทของระบบการเมืองระหว่างประเทศหลังสิ้นสุดสงครามเย็น ขั้วอำนาจระหว่างประเทศมีการเปลี่ยนแปลงจาก 2 ขั้วอำนาจ (bipolar) เป็นหลายขั้วอำนาจ (multipolar) การที่วิกฤตต้มยำกุ้งเริ่มคลี่คลาย ทำให้บรรยากาศทางการเมืองระหว่างประเทศและภายในภูมิภาคเริ่มดีขึ้น ไทยจึงเปลี่ยนแปลงเป้าหมายและนโยบายต่างประเทศจากการเน้นความสำคัญด้านความมั่นคงมาเป็นด้านเศรษฐกิจ เน้นการนำการทูตเชิงการค้า (trade diplomacy) หรือการทูตเชิงพาณิชย์ (commercial diplomacy) มาใช้ ไทยจึงให้ความสำคัญกับการพัฒนาความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับจีนมากกว่าด้านอื่นๆ รวมทั้งในช่วงทศวรรษ 1990 บริบทของระบบเศรษฐกิจโลกเปลี่ยนแปลงไป ประเทศในเอเชียมีการเติบโตทางเศรษฐกิจสูงมาก รวมทั้งมีกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) มีการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ (economic integration) แนวคิดภูมิภาคนิยม (regionalism) นโยบายการเปิดประเทศ (open door policy) เหล่านี้ทำให้เศรษฐกิจไทยเติบโตมาก และตั้งเป้าหมายจะเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจของภูมิภาค เริ่มเน้นบทบาทการเป็นผู้นำในภูมิภาคอาเซียน ให้ความสำคัญกับภูมิภาคนิยม นอกจากนี้ยังมีการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจในระดับอนุภูมิภาคมากมาย ดังนั้นนโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศของไทยต่อจีนจึงอยู่ในรูปแบบของพหุภาคีในระดับภูมิภาคมากขึ้นในลักษณะการรอบความร่วมมือ อย่างเช่นความร่วมมือในอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง (the Greater Mekong Subregion: GMS) ภายใต้ความร่วมมือเศรษฐกิจภายในเอเชีย-แปซิฟิก (Asia Pacific Economic Cooperation : APEC) เป็นต้น

ทั้งนี้นโยบายของจีนอย่างเช่นการเดินทางลงใต้ (Southern tour) ของเติ้งเสี่ยวผิงในปี ค.ศ. 1992 และนโยบายพัฒนาจีนตะวันตก (Go West Policy) ทำให้มีมาตรการดึงดูดการลงทุนจากต่างประเทศมากขึ้น รวมทั้งนักลงทุนไทยต้องการไปลงทุนในจีนมากขึ้นเช่นกัน ในขณะเดียวกันมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจทางการเมืองของไทยไปเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น มีสถาบันใหม่ๆ ที่ตั้งขึ้นโดยรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งที่ส่วนใหญ่เน้นไปในด้านเศรษฐกิจ กลุ่มทุนธุรกิจไทยเชื้อสายจีนได้เข้ามามีบทบาทในกระบวนการนโยบายมากขึ้น ไทยจึงมีนโยบายสนับสนุนการลงทุนไปยังจีน

ต่อมาเกิดวิกฤตการเงินเอเชียตะวันออกในปี ค.ศ. 1997 ทำให้เศรษฐกิจของไทยและเอเชียได้รับผลกระทบและเกิดปัญหาเศรษฐกิจมากมาย กลุ่มทุนธุรกิจไทยจึงถอนการลงทุนจากจีน ทำให้มูลค่าการลงทุนจากไทยไปจีนในช่วงหลังวิกฤตเศรษฐกิจลดลง ทั้งนี้วิกฤตเศรษฐกิจเอเชียตะวันออกนี้ถือได้ว่าเป็นจุดเปลี่ยนทางการดำเนินลงทุนของไทยต่อจีน กล่าวคือ ทำให้การลงทุนจากไทยไปจีนลดลง ในขณะที่มีการลงทุนจากจีนมาไทยเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากไทยต้องการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจจึงต้องการเงินทุนจากต่างประเทศ ด้วยการพึ่งพาเงินกู้จากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International Monetary Fund: IMF) และธนาคารโลก รวมทั้งมีนโยบายดึงดูดการลงทุนจากต่างประเทศรวมทั้งจีนด้วย ในขณะที่จีนยังคงรักษาการเติบโตทางเศรษฐกิจเอาไว้และมียุทธศาสตร์ก้าวออกไป (Going Out Strategy) ในช่วงปลายทศวรรษ 1990 ทำให้จีนเข้ามาลงทุนในไทยมากขึ้น

ยุคที่ 3 ยุคนายกรัฐมนตรี พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตรกับความเข้มข้นทางนโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศ (ค.ศ. 2001-2006) เป็นยุคที่ไทยมีนโยบายการต่างประเทศเชิงรุก มีความคาดหวังที่จะเป็นผู้นำในภูมิภาคจะต้องมีความสัมพันธ์กับประเทศต่างๆ ดังนั้นรัฐบาลจึงเสริมความสัมพันธ์เชิงรุกในแบบก้าวไปข้างหน้าหรือนโยบายความผูกพันก้าวหน้า (Forward Engagement) การมีการทูตรอบทิศทาง (omni-direction diplomacy) สร้างพันธมิตรกับนานาประเทศ โดยเฉพาะประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจ โดยเน้นแนวทางวิถีเอเชีย นอกจากนี้ยังเน้นใช้การทูตเชิงเศรษฐกิจ (economic diplomacy) เพื่อตอบสนองผลประโยชน์แห่งชาติที่ต้องการให้ไทยเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจในภูมิภาคจึงให้ความสำคัญกับอัตราการเติบโตของการส่งออก มีนโยบายการตลาดเชิงรุก เพิ่มความเข้มแข็งในตลาดเดิมและขยายตลาดใหม่ ด้วยยุทธศาสตร์การจัดทำเขตการค้าเสรีซึ่งถือว่าจีนเป็นตลาดใหม่ที่มีศักยภาพที่ไทยต้องให้

ความสำคัญโดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านเศรษฐกิจ

นอกจากนี้การตระหนักถึงการผงาดขึ้นมาของจีน (The Rise of China) ของผู้นำระดับสูง หลังจากที่จีนเข้าไปเป็นสมาชิกของ WTO การปฏิรูปเศรษฐกิจและเปิดประเทศของจีน²⁷ ทำให้จีนก้าวขึ้นมาเป็นประเทศที่มีเศรษฐกิจใหญ่ เป็นผู้ผลิตที่สำคัญของโลก โครงสร้างอำนาจของระบบเศรษฐกิจโลกเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงโน้มเอียงมาทางเอเชียมากขึ้นโดยมีจีนเป็นผู้นำทำให้ผู้นำของไทยให้ความสำคัญกับจีนมาก เห็นได้จากการที่นายกรัฐมนตรีของไทยเดินทางเยือนจีนบ่อยครั้ง และเดินทางไปเยือนจีนเป็นประเทศแรกๆ ก่อนสหรัฐ ซึ่งช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์ของทั้ง 2 ประเทศ ดังนั้นจะเห็นได้ว่านโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศของไทยต่อจีนในช่วงนี้โดดเด่นมากโดยเฉพาะนโยบายการค้า ส่วนด้านนโยบายการลงทุนเน้นการส่งเสริมการลงทุนจากจีนซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ก้าวออกไป (Going Out Strategy) ของจีน และยังเป็นนโยบายเชิงรุกกว่ายุคก่อนหน้าอีกทั้งเป็นจุดเริ่มต้นของการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจของไทยต่อจีนรูปแบบใหม่อย่างด้านการค้าที่ได้ปรับปรุงและพัฒนาในยุคต่อมา

ด้านนโยบายการค้า ไทยมียุทธศาสตร์การค้าที่สอดคล้องกับบริบทของเศรษฐกิจระหว่างประเทศที่เน้นกระแสนการค้าเสรี รัฐบาลพยายามอย่างมากที่จะทำความตกลงระดับทวิภาคีกับจีน เห็นได้จากการที่นายกรัฐมนตรีและผู้นำระดับสูงของไทยพยายามที่จะหารือประเด็นดังกล่าวทุกครั้งที่มีการพบปะกับผู้นำของจีน จนทำให้เกิดข้อตกลงเปิดเสรีในสินค้าประเภทผักและผลไม้ก่อน (Early Harvest) ภายใต้เขตการค้าเสรีอาเซียน-จีน ซึ่งเป็นการรวมมือด้านเศรษฐกิจที่สำคัญระหว่างไทยและจีน เนื่องจากจีนมี “นโยบายมุ่งตะวันตก” (Go West Policy) และ “นโยบายรูกองใต้” (Look South Policy) จึงพยายามสนับสนุนข้อตกลงทางการค้าและการลงทุนกับประเทศอาเซียน โดยมองว่าไทยตั้งอยู่ในยุทธศาสตร์ที่สำคัญของจีน นอกจากนี้ไทยยังดำเนินนโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศกับจีนผ่านกรอบความร่วมมือด้านเศรษฐกิจระหว่างกันในระดับภูมิภาคมากขึ้น เช่น ข้อตกลงริเริ่มเชียงใหม่ (Chiang Mai Initiative: CMI) ยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ อิรวดี-เจ้าพระยา-แม่โขง (Ayeyawady - Chao Phraya - Mekong Economic Cooperation Strategy: ACMECS) ความร่วมมือระหว่างประเทศในเอเชีย (ACD) เป็นต้น

ที่สำคัญในช่วงนี้กลุ่มผลประโยชน์นอกพลังอำนาจยาธิปไตยอย่างพรรคการเมือง กลุ่มทุนธุรกิจได้เข้ามามีอำนาจการเมืองในโครงสร้างทางการเมืองภายในประเทศเป็นอย่างมากทั้งโดยตรงและโดยอ้อม และเข้ามามีบทบาทส่วนร่วม และอิทธิพลในการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศต่อจีนเพื่อเอื้อผลประโยชน์ของตนในนามผลประโยชน์แห่งชาติ²⁸ ก่อให้เกิดปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน (conflict of interests) นโยบายหรือมาตรการที่ออกมาเป็นผลมาจากการเจรจาต่อรอง การจัดสรรผลประโยชน์ของผู้กำหนดนโยบายมากกว่า ดังนั้นจะเห็นได้ว่าในช่วงนี้ปัจจัยภายในเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศต่อจีน

ยุคที่ 4 ยุคหลังนายกรัฐมนตรี พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรกับความผันผวนทางการเมืองในประเทศ (ค.ศ. 2007-2015) ในช่วงแรกของยุคนี้นี้ไทยมีสถานการณ์ทางการเมืองภายในประเทศ ที่ไร้เสถียรภาพทำให้นโยบายด้านต่างประเทศหยุดนิ่ง ไม่มียุทธศาสตร์เชิงรุกที่ชัดเจนเนื่องจาก ให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหาความไม่สงบทางการเมืองภายในประเทศมากกว่า ทว่าไทยจะมีปัญหาความไม่สงบในประเทศ แต่ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและจีนยังคงแน่นแฟ้น โดยเฉพาะความสัมพันธ์ทางการเมืองที่จีนแสดงความเข้าใจต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นและไม่แทรกแซง

²⁷ Pawin Talerngsri and Pimchanok Vonkhorporn. (2005). Trade Policy in Thailand: Pursuing a Dual Track Approach. *ASEAN Economic Bulletin*, 22, 1, 73.

²⁸ ไทยโพสต์. (1 ตุลาคม 2545) และ 6 กลุ่มทุนยึดอำนาจรัฐ ทรท. ได้เวลาทั้งเลขา-ผู้ช่วยรมต. โพลล์คนกรุง ยี้ ทักษิณ 5; โคภิต นาสิบ. (2547). นโยบายของไทยต่อจีนสมัยรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร: ศึกษากรณีการจัดตั้งเขตการค้าเสรีไทย-จีน. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ, 156- 159.

การเมืองในประเทศไทย พร้อมทั้งการเยือนระหว่างผู้นำระดับสูงยิ่งทำให้ไทยดำเนินนโยบายหันเข้าหาจีนมากขึ้นโดยเฉพาะในช่วงหลังของยุค นอกจากนี้การที่ไทยได้รับผลกระทบต่อวิกฤตการเงินของสหรัฐในปี ค.ศ. 2008 และการที่ถูกชาติตะวันตกลดระดับความสัมพันธ์จากแนวทางในการแก้ไขปัญหาจึงทำให้ไทยมีนโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศเน้นจีนมากขึ้นเพื่อตอบสนองต่อผลประโยชน์แห่งชาติ รวมทั้งการบทบาทของสถาบันหลักอย่างเช่น สภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กระทรวงพาณิชย์ และกลุ่มผลประโยชน์อย่างเช่นกลุ่มทุนธุรกิจผ่านการประชุมคณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชนเพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจ (กรอ.) การติดตามนายกรัฐมนตรีและคณะเดินทางไปจีนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย ล้วนทำให้ไทยมีนโยบายการค้าและการลงทุนต่อจีน

ทั้งนี้ในช่วงครึ่งหลังของยุคนี้นโยบายและยุทธศาสตร์เศรษฐกิจและการต่างประเทศเริ่มชัดเจนขึ้นโดยเฉพาะนโยบายการส่งเสริมความเชื่อมโยงในภูมิภาคที่เชื่อมโยงฐานการผลิตกับประเทศต่างๆ ในภูมิภาคโดยเส้นทางนี้จะเชื่อมโยงไปถึงทางตอนใต้ของจีน ซึ่งมีความต่อเนื่องในการดำเนินนโยบายถึงแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมืองบ่อยครั้ง ดังนั้นนโยบายและมาตรการทางการค้าและการลงทุนต่อจีนในยุคนี้จึงเน้นที่การเชื่อมโยงเศรษฐกิจภายในภูมิภาค การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านคมนาคมขนส่งและโลจิสติกส์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการขนส่งสินค้า การลงทุน และการเดินทางของประชาชนในภูมิภาค ทั้งนี้ไทยมีการใช้นโยบายการค้าผ่านกรอบความร่วมมือในระดับพหุภาคีมากขึ้น โดยเฉพาะในกรอบความตกลงการค้าเสรีอาเซียน-จีนซึ่งสอดคล้องกับนโยบายของจีนที่สนับสนุนให้อาเซียนให้เป็นศูนย์กลางของภูมิภาค ให้ความสำคัญกับอาเซียนภายใต้กรอบ “2+7 ในยุคเพชร”²⁹ รวมทั้งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การค้าเสรีของจีน และตอบโต้ ต่อยุทธศาสตร์ปิดล้อมจีนของสหรัฐจากบริบทของระบบการเมืองระหว่างประเทศที่จะกลับเข้ามาปักหมุดเอเชีย (Pivot to Asia)³⁰ โดยมีความตกลงหุ้นส่วนเศรษฐกิจภาคพื้นแปซิฟิก (Trans-Pacific Partnership: TPP) เป็นเครื่องมือทางเศรษฐกิจที่สำคัญ

นโยบายการส่งเสริมการลงทุนไทยได้ให้ความสำคัญกับนโยบายการลงทุนจากจีนมาไทยโดยเฉพาะโครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านระบบรางซึ่งไทยผลักดันความร่วมมือทั้งในระดับทวิภาคีและพหุภาคีโดยเฉพาะ GMS ทั้งนี้นโยบายและยุทธศาสตร์ของไทยดังกล่าวสอดคล้อง กับยุทธศาสตร์ Belt and Road Initiative ของจีน ที่ส่วนหนึ่งต้องการเชื่อมโยงโครงข่ายการคมนาคมขนส่งของจีนกับประเทศต่างๆ ในภูมิภาคอาเซียน ทำให้จีนมีการดำเนินการในเชิงรุกต่างๆ เพื่อที่จะทำความตกลงร่วมมือกับไทย นอกจากนี้ไทยยังมีมาตรการจัดตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ก้าวออกไป (Going Out Strategy) ของจีนทำให้นักลงทุนจีนสนใจที่จะเข้ามาลงทุนในไทยเพิ่มขึ้น

ปัจจัยเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศที่มีผลต่อการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศของไทยต่อจีน

จากการวิเคราะห์นโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศของไทยต่อจีนและปัจจัยเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศที่ส่งผลต่อการกำหนดนโยบายข้างต้นพบว่าปัจจัยเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศที่ส่งผลต่อการกำหนดนโยบายได้แก่

²⁹ กรอบ 2+7 ในยุคเพชร คือ กรอบว่าด้วยเป้าหมายทางการเมือง 2 ประการคือ ความเชื่อใจร่วมกันในเชิงยุทธศาสตร์ (strategic mutual trust) ในการเป็นเพื่อนบ้านที่ดี และการมีผลประโยชน์ร่วมกัน (mutual benefit) จากการพัฒนาเศรษฐกิจและความร่วมมือใน 7 ด้าน คือ 1). การเจรจาเพื่อลงนามจัดทำสนธิสัญญาว่าด้วยความร่วมมือระหว่างประเทศฉฉินมิตร 2). การยกระดับความตกลงการค้าเสรีอาเซียน-จีน (ASEAN-China FTA) 3). การเชื่อมโยงด้านโครงสร้างพื้นฐานและการคมนาคม 4). การส่งเสริมความร่วมมือทางการเงินและการป้องกันความเสี่ยงในภูมิภาค 5). ความร่วมมือทางทะเล 6). ความร่วมมือด้านความมั่นคงและทหาร 7). การแลกเปลี่ยนบุคลากรและวัฒนธรรม

³⁰ ปักหมุดเอเชีย เป็นยุทธศาสตร์การหันกลับมาที่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกซึ่งสหรัฐเคยมีบทบาทและอิทธิพลมากมาก่อน

1. บริบทของระบบการเมืองระหว่างประเทศ เนื่องจากสัมพันธภาพระหว่างประเทศต่างๆ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงชั่วคราวในระบบการเมืองระหว่างประเทศทำให้เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของนโยบายต่างประเทศและความสัมพันธ์ของทั้ง 2 ประเทศเปลี่ยนแปลง และส่งต่อนโยบายด้านเศรษฐกิจระหว่างประเทศของไทยต่อจีนด้วย ตัวอย่างเช่นในยุคแรกของการฟื้นฟูความสัมพันธ์ บริบทของระบบการเมืองระหว่างประเทศอยู่ในช่วงระบบ 2 ขั้วอำนาจในสงครามเย็น การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมหาอำนาจในยุคนั้นระหว่างสหรัฐ จีน และสหภาพโซเวียต ทำให้มีการร่วมมือระหว่างกันมากขึ้น ความสัมพันธ์ของทั้ง 2 ประเทศใกล้ชิดกันมากขึ้นทำให้จีนมีการตอบสนองที่ดีต่อนโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศของไทยทั้งทางด้านการค้าและการลงทุน เช่น การรับซื้อสินค้าเกษตรล้นตลาด การยินยอมขายน้ำมันในราคามิตรภาพ การร่วมมือด้านการลงทุนกับไทย

2. บริบทของระบบเศรษฐกิจระหว่างประเทศ เป็นตัวกำหนดเชิงโครงสร้างที่ทำให้ไทยต้องมีการปรับนโยบายให้สอดคล้องกับบริบทของระบบเศรษฐกิจโลก เช่น ในช่วงที่ระบบเศรษฐกิจโลกมีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในช่วงทศวรรษ 1990 คือ กระแสโลกาภิวัตน์ (globalization) การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ (economic integration) ระหว่างกลุ่มประเทศต่างๆ แนวคิดภูมิภาคนิยม (regionalism) ที่ทำให้เกิดการรวมกลุ่มในระดับภูมิภาคและอนุภูมิภาคมากขึ้น รวมทั้งแต่ละประเทศใช้นโยบายปกป้องผลประโยชน์ของตนเองด้านการค้า (protectionism) มากขึ้น ไทยได้หันมาใช้นโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศต่อจีนผ่านกรอบความร่วมมือดังกล่าวมากขึ้นจากเดิมที่อยู่ในลักษณะทวิภาคี เช่น APEC GMS หรือภายใต้อนุภูมิภาคอย่างสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจทางภาคเหนือ หรือการเกิดวิกฤตเศรษฐกิจเอเชียในปี ค.ศ.1997 ทำให้เกิดความร่วมมือในระดับภูมิภาคมากขึ้น เช่น การรวมกลุ่มอาเซียน+3³¹ ทำให้ไทยสามารถใช้นโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศต่อจีนผ่านความร่วมมือทางเศรษฐกิจในระดับภูมิภาคได้มากขึ้น เพื่อตอบสนองต่อผลประโยชน์ของไทยอย่างเช่นการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศและแก้ไขปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจในช่วงปลายทศวรรษ 1990 จากผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นร่วมกัน

3. ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและจีน เนื่องจากความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดและแน่นแฟ้นจะส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือเพื่อผลประโยชน์ร่วมกันมากขึ้น เห็นได้จากความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างไทยและจีนที่ใกล้ชิดในช่วงวิกฤตต้มยำกุ้ง เป็นความสัมพันธ์แบบหุ้นส่วนยุทธศาสตร์ ไทยและจีนช่วยเหลือและพึ่งพากันและกันทางทหารและการเมือง ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาความสัมพันธ์ทางด้านเศรษฐกิจและการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจต่อจีนด้วย เช่น ในสมัยของนายกรัฐมนตรี พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ ที่เดินทางไปจีนนอกเหนือจากเพื่อหารือเรื่องสถานการณ์ในต้มยำกุ้งแล้วยังมีการเจรจาทางการค้าด้วย นอกจากนี้การเยือนระหว่างผู้นำระดับสูงยังทำให้จีนตอบสนองและตกลงรับนโยบายของไทยมากขึ้น เช่น การเดินทางไปพบปะผู้นำจีนบ่อยครั้งของนายกรัฐมนตรี พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร จนกระทั่งจีนเห็นชอบเรื่องความตกลงการเร่งลดภาษีสินค้าผักและผลไม้ก่อนความตกลงการค้าสินค้าภายใต้กรอบความตกลงว่าด้วยความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างอาเซียนและจีน

4. นโยบายของจีน เป็นปัจจัยที่มีส่วนต่อการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศต่อจีน เนื่องจากส่งผ่านผลกระทบด้านผลประโยชน์ สังคม และความต้องการของไทย ตัวอย่างเช่น ในช่วงที่จีนดำเนินนโยบายเปิดประเทศและปฏิรูปเศรษฐกิจ จีนยังมีนโยบายต้องการขยายตลาดสินค้าไปยังต่างประเทศ และมีนโยบายพึ่งพาตนเองโดยเฉพาะในด้านการผลิตสินค้าอุปโภคบริโภคให้เพียงพอกับความต้องการในประเทศ จึงต้องการลดการนำเข้าสินค้าจากต่างประเทศลง นางเฉินหมู่หวา รัฐมนตรีกระทรวงเศรษฐกิจสัมพันธ์และการค้าต่างประเทศของจีนเสนอว่า ไทยและจีนควรมีการพัฒนาความสัมพันธ์ในด้านอื่นนอกเหนือจากการค้าด้วย³² จึงเสนอให้ไทยมีการทำความ

31 กลุ่มอาเซียน+3 คือ การรวมกลุ่มระหว่างประเทศอาเซียน 10 ประเทศและประเทศเอเชียตะวันออก 3 ประเทศ ได้แก่ จีน ญี่ปุ่น และเกาหลีใต้

32 มติชน (31 กรกฎาคม พ.ศ. 2527), 16; สยามรัฐ (1 สิงหาคม พ.ศ. 2527), 11 อ้างใน สุนิสา สุขชี. (2545). บทบาทบริษัทข้ามชาติไทยในความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ ไทย-จีน พ.ศ. 2524-2539. กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 126.

ตกลงด้านการลงทุนเพื่อแลกเปลี่ยนกับการซื้อสินค้าเกษตรจากไทย โดยจีนจะให้ผลประโยชน์อื่นๆ แก่ไทยเป็นการตอบแทน หรือการที่จีนมีนโยบายพัฒนาจีนตะวันตกจึงผ่อนคลายกฎระเบียบด้านการลงทุนและออกมาตรการเพื่อดึงดูดการลงทุนจากต่างประเทศมากขึ้น ซึ่งทำให้การลงทุนของไทยต้องการไปลงทุนในจีนเช่นกันจึงพยายามโน้มน้าวให้รัฐบาลไทยออกนโยบายหรือมาตรการในการสนับสนุนการลงทุนของไทยในจีน

อย่างไรก็ตามโดยเปรียบเทียบไทยยังมีอำนาจในการเจรจาต่อรองและความสามารถในการใช้เครื่องมือนโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศน้อยกว่าจีนที่เป็นประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจ ในระดับทวิภาคีข้อเสนอที่มาจากฝ่ายจีนสามารถตกลงผลเจรจาได้เลย และจากอำนาจในการเจรจาต่อรองที่ไม่เท่าเทียม ทำให้นโยบายของจีนมีน้ำหนักมากกว่า ดังนั้นผลประโยชน์จากความตกลงหรือความร่วมมือระหว่างกันจึงเป็นแบบ relative gain คือไทยจะได้ผลประโยชน์จากความตกลงน้อยกว่าจีน ตัวอย่างเช่น การที่จีนทำความตกลงการค้ากับไทยถูกใช้เป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์ที่เข้าหาภูมิภาคอาเซียนของจีน เห็นได้จากการที่จีนต้องการให้กรอบความตกลงเร่งลดภาษีสินค้าผัก และผลไม้ระหว่างไทย-จีน มีลักษณะ Joint Initiative ที่สามารถเปิดโอกาสให้ประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ ที่สนใจเข้าร่วมในความตกลงดังกล่าวได้ตามความสมัครใจภายใต้หลักการต่างตอบแทนซึ่งไทยไม่ได้ขัดข้องในหลักการ³³ ข้อเสนอของจีนเท่ากับเป็นการเร่งรัดการดำเนินการลดภาษีภายใต้เขตการค้าเสรีอาเซียน-จีน และการขยายผลความร่วมมือระหว่างประเทศต่างๆ ในภูมิภาคอาเซียนผ่านไทย หรือการที่จีนอ้างว่ากระบวนการนำความตกลงเร่งลดภาษีสินค้าผักและผลไม้ไปปฏิบัติมีความล่าช้าเนื่องจากการเปลี่ยนผ่านของคณะทำงานในหน่วยงานของรัฐ แต่แท้จริงแล้วจีนรอเวลาให้เข้าสู่ฤดูกาลเก็บเกี่ยว³⁴ ซึ่งฝ่ายไทยเองก็ขาดการตรวจสอบข้อเท็จจริงที่มาจากฝั่งจีนปล่อยให้เกิดโอกาสที่ไทยเสียประโยชน์จากความตกลง

นอกจากนี้ยังมีปัจจัยภายในได้แก่

1. ผลประโยชน์แห่งชาติ รัฐบาลจะให้ความสำคัญกับนโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศต่อจีนซึ่งเป็นแนวทางหนึ่งที่จะบรรลุแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สนองตอบต่อเป้าหมายหรือยุทธศาสตร์ใหญ่ของประเทศตามที่ได้กำหนดไว้ ซึ่งจะมุ่งต่อผลประโยชน์สูงสุดของประเทศไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจอย่างการแก้ไขปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจภายในประเทศการพัฒนาขีดความสามารถในการผลิต การเพิ่มมูลค่าทางการค้า การส่งออก การลงทุน การเติบโตของเศรษฐกิจในประเทศ การกระจายความเจริญสู่พื้นที่ต่างๆ รวมทั้งการพัฒนาความเป็นอยู่ของประชาชนในประเทศ ตัวอย่างเช่น การที่รัฐบาลไทยสนับสนุนและผลักดันความร่วมมือในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านการขนส่งคมนาคมและโลจิสติกส์กับจีนทั้งในระดับทวิภาคีและพหุภาคีในช่วงหลังนี้ เพื่อตอบสนองต่อผลประโยชน์แห่งชาติด้านเศรษฐกิจที่ต้องการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน การเป็นศูนย์กลางของการผลิตสินค้าและบริการในภูมิภาค หรือผลประโยชน์แห่งชาติด้านการเมืองและความมั่นคงไม่ว่าจะเป็นการรักษาเสถียรภาพและความมั่นคงของประเทศและภูมิภาค และการเสริมสร้างความสัมพันธ์ของไทยกับประเทศต่างๆ การส่งเสริมบทบาทของไทยในเวทีระหว่างประเทศ ตัวอย่างเช่น การที่ไทยมีความสัมพันธ์กับจีนมากขึ้นเนื่องจากถูกสหรัฐและประเทศตะวันตกลดระดับความสัมพันธ์ทำให้ความร่วมมือและความตกลงร่วมกันหยุดชะงัก³⁵ ไทยจึงต้องเสริมสร้างความสัมพันธ์กับ

33 กระทรวงพาณิชย์. (24 สิงหาคม 2548). หนังสือที่ พณ 0307/3446 การดำเนินการตามสิทธิและพันธกรณีภายใต้กรอบความตกลงว่าด้วยความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศสมาชิกสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และสาธารณประชาชนจีน.

34 อักษรศรี พานิชสาส์น. (สิงหาคม 2546). ข้อเท็จจริงการค้ากับจีน: กรณีการทำข้อตกลงการค้าผัก-ผลไม้ปลอดภาษี. วิเคราะห์ข่าว เศรษฐศาสตร์, คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ปีที่ 17.

35 กรุงเทพธุรกิจ ออนไลน์. (25 มิถุนายน 2558). สหรัฐระงับช่วยเหลือไทยจนกว่าจะเป็นประชาธิปไตย, จาก <http://www.bangkokbiznews.com/news/detail/653468>.ไทยโพสต์. (26 มิถุนายน 2557). สหรัฐคืนความทุกข์ ระงับช่วยเหลือมั่นคงไทยจีนเสียเปรียบ!อ่านฉบับครบ, จาก <http://www.ryt9.com/s/tpd/1927437>.

ประเทศอื่นรวมทั้งจีนที่มีแนวโน้มจะใกล้ชิดกันมากขึ้น ทั้งนี้ไทยใช้ประโยชน์ด้านภูมิศาสตร์จากการตั้งอยู่ในศูนย์กลางของภูมิภาค การเป็นประตูสู่อาเซียน ด้วยการตั้งเป้าหมายให้ไทยเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจของภูมิภาค เป็นศูนย์กลางในการเชื่อมโยงการคมนาคมขนส่ง และโลจิสติกส์เพื่อให้บรรลุผลประโยชน์แห่งชาติอีกด้วย

นอกจากนี้ไทยมีเทคนิคในการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศต่อจีนเพื่อผลประโยชน์แห่งชาติของประเทศมากขึ้น ตัวอย่างเช่น การที่ไทยพยายามเร่งรัดการเจรจาพิธีสารเรื่องข้อกำหนดในการตรวจสอบและกักกันโรคสำหรับการส่งออกนำเข้าผลไม้ระหว่างประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาชนจีนผ่านประเทศที่สามในเส้นทาง R3A ที่ลงนามเมื่อวันที่ 21 เมษายน ค.ศ. 2011 เพื่อให้ทันกับช่วงฤดูกาลที่ผลไม้ของไทยออกสู่ตลาด (ประมาณเดือนเมษายน-พฤษภาคม) จากเดิมที่ไทยยินยอมให้จีนเลื่อนวันที่มีผลบังคับใช้ในความตกลงเร่งลดภาษีสินค้าผักและผลไม้จนถึงช่วงที่ผลไม้เมืองหนาวของจีนออกสู่ตลาด หรือความพยายามโน้มน้าวให้ประเทศสมาชิกในความร่วมมือระดับพหุภาคีอย่างอาเซียน+3 และ GMS เห็นความสำคัญและประโยชน์ร่วมกันในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานคมนาคมขนส่งและโลจิสติกส์ในภูมิภาค³⁶ ซึ่งเป็นโครงการที่สอดคล้องกับนโยบายและยุทธศาสตร์ของไทยที่ส่งผลต่อผลประโยชน์แห่งชาติโดยเชื่อมโยงกับเส้นทางภายในประเทศที่จะอำนวยความสะดวกในการขนส่งสินค้าและบริการ พัฒนาความเจริญในพื้นที่ที่เส้นทางตัดผ่าน รวมทั้งการลดต้นทุนโดยอาศัยการร่วมทุนของประเทศภาคี

2. สถาบันในประเทศ/ ตัวแสดงในการกำหนดนโยบาย เป็นปัจจัยที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจต่อจีน โดยสถาบันที่มีบทบาทในกระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศ มีความชำนาญความรู้ความสามารถในประเด็นนั้นๆ ตัวอย่างเช่น กระทรวงการต่างประเทศที่รับผิดชอบให้เรื่องความสัมพันธ์กับจีน การดูแลเรื่องเอกสาร เนื้อหาของความตกลงหรือบันทึกความเข้าใจทั้งในระดับทวิภาคีและพหุภาคีที่ทำร่วมกับจีน การมีส่วนร่วมในการเจรจา การดูแลเรื่องบทบาทและท่าทีของไทยในเวทีระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์ดูแลรับผิดชอบในเรื่องการค้ากับจีนทั้งในระดับทวิภาคีและพหุภาคี เช่น ในกรอบองค์การการค้าโลก ความร่วมมือทางเศรษฐกิจเอเชีย-แปซิฟิก การค้าเสรีอาเซียน-จีน ความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค การเจรจาการค้า กระทรวงการคลังดูแลรับผิดชอบเรื่องอัตราภาษีการค้าระหว่างกัน พิธีสาร และระเบียบทางการค้า สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน กระทรวงอุตสาหกรรมดูแลรับผิดชอบเรื่องการลงทุน นอกจากนี้ยังมีสถาบันอื่นๆที่เกี่ยวข้องตามแต่ละประเด็น เช่น กระทรวงคมนาคม ดูแลรับผิดชอบเรื่องโครงการพัฒนาเส้นทางถนน รถไฟ ร่วมกันเป็นต้น

นอกจากนี้หลายครั้งการจัดตั้งสถาบันขึ้นมาใหม่ในกระบวนการนโยบายเศรษฐกิจด้วย เช่น การจัดตั้งคณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชน (กรอ.) ในสมัยของพล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ ซึ่งเปิดพื้นที่ให้ภาคธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับปัญหาโดยตรงได้มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจ เพื่อให้การแก้ไขปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจในประเทศขณะนั้นตรงจุดมากขึ้น ทั้งนี้สถาบันที่มีบทบาท และส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายแต่ละยุคแต่ละรัฐบาลไม่เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับว่าใครหรือฝ่ายไหนเป็นผู้ที่มีอำนาจในโครงสร้างทางการเมือง และจะนำสถาบันใดเข้ามาอยู่ในกระบวนการนโยบาย

3. กลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มผลประโยชน์ที่มีบทบาทและอิทธิพลในการกระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจระหว่างไทยต่อจีนมากที่สุด คือ กลุ่มทุนธุรกิจ เดิมกลุ่มทุนธุรกิจเข้ามามีอิทธิพลผ่านความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์กับชนชั้นนำทางอำนาจและกลุ่มขุนนางวิชาการ ต่อมาจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมืองที่มีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น ทำให้กลุ่มทุนธุรกิจสามารถเข้ามามีบทบาทในกระบวนการกำหนดนโยบายได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม ในบาง

³⁶ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. 22 มิถุนายน 2558. มติคณะรัฐมนตรีที่ นร 1104/3647 เรื่องผลการประชุมระดับรัฐมนตรีเวทีหารือเพื่อการพัฒนาแนวระเบียงเศรษฐกิจ ครั้งที่ 7 (7th Economic Corridor Forum: ECF-7) ภายใต้แผนงานความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง 6 ประเทศ (GMS) ณ นครคุนหมิง มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน.

คณะรัฐมนตรีมีจำนวนของรัฐมนตรีที่มีภูมิหลังเป็นนักธุรกิจมากกว่า 50% สะท้อนการที่นักการเมืองและกลุ่มทุนธุรกิจเข้ามามีบทบาทและอิทธิพลในกระบวนการกำหนดนโยบาย³⁷ นอกจากนี้มีเพียงกลุ่มทุนธุรกิจเฉพาะรายใหญ่หรือกลุ่มที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจเท่านั้นจะสามารถมีบทบาทโดยผ่านสายสัมพันธ์กับตัวแสดงในอุปทานกำหนดนโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศได้³⁸ ในขณะที่กลุ่มผลประโยชน์บางกลุ่ม อย่างเกษตรกรรายย่อย ผู้ประกอบการ SME และกลุ่มผู้บริโภคซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการกำหนดนโยบายกลับไม่ได้มีส่วนร่วมหรือเสนอแนะความคิดเห็นหรือมีน้อยมาก ทำให้การจัดทำนโยบายไม่ได้เป็นการกระจายผลประโยชน์ให้กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและสาธารณะอย่างเท่าเทียม ตัวอย่างเช่น ในยุคของนายกรัฐมนตรี พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร นั้นกลุ่มทุนธุรกิจเข้ามามีบทบาทและอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศมาก³⁹ นโยบายการค้า ของไทยยุคนั้นเน้นการจัดตั้งเขตการค้าเสรีกับต่างประเทศ ไทยได้รับแรงทำความตกลงเร่งลดภาษีสินค้าผักและผลไม้ โดยขาดการรับฟังความคิดเห็นและการมีส่วนร่วมของกลุ่มเกษตรกรรายย่อย⁴⁰ ขาดการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารที่จะเตรียมความพร้อมในการรับมือทำให้เกษตรกรรายย่อยได้รับผลกระทบจากการไหลทะลักเข้ามาของสินค้าจีน ในขณะที่ผู้ได้รับผลประโยชน์ที่แท้จริงคือบริษัทรายใหญ่ที่ลงทุนในจีนอยู่แล้วและมีการตกลงกับรัฐบาลจีน⁴¹

สรุปและข้อเสนอแนะ

โดยสรุปไทยมีปัจจัยเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศที่ส่งผลต่อการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศแตกต่างกันในแต่ละยุค โดยยุคแรกอันเป็นยุคที่ฟื้นและพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างกัน (ค.ศ. 1975- 1989) เป็นช่วงที่ไทยเริ่มมีนโยบายและความร่วมมือด้านการค้าการลงทุนกับจีน ในด้านการลงทุนไทยมีนโยบายสนับสนุนการออกไปลงทุนในจีนมากกว่านโยบายที่จะดึงดูดการลงทุนของจีนมาไทย ปัจจัยที่มีผลต่อการกำหนดนโยบายได้แก่ ปัจจัยด้านบริบทของระบบการเมืองระหว่างประเทศ บริบทของระบบเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและจีน นโยบายของจีน ผลประโยชน์แห่งชาติ สถาบันในประเทศ/ตัวแสดงในการกำหนดนโยบาย และกลุ่มผลประโยชน์ ที่ส่งผลต่อการกำหนดนโยบาย ต่อมายุคที่ 2 อันเป็นยุค ที่เปลี่ยนแปลงจากหุ้นส่วนยุทธศาสตร์สู่ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ (ค.ศ. 1990- 2000) ไทย มีนโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศต่อจีนชัดเจนแน่นอนขึ้นทั้งทางด้านการค้าและการลงทุน รวมทั้งมีการขยายความร่วมมือและความตกลงร่วมกันในระดับพหุภาคีทั้งนี้ในด้านการลงทุนเนื่องจากในช่วงหลังของยุคนี้ไทยประสบวิกฤตเศรษฐกิจ จึงทำให้ไทยเน้นกับนโยบายดึงดูดการลงทุนจากจีนมาไทยมากขึ้น มีปัจจัยด้านบริบทของระบบการเมืองระหว่างประเทศ บริบทของระบบเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและจีน นโยบายของจีน ผลประโยชน์แห่งชาติ สถาบันในประเทศ/ตัวแสดงในการกำหนดนโยบาย และกลุ่มผลประโยชน์ ที่ส่งผลต่อการกำหนดนโยบาย ยุคที่ 3 ยุคนายกรัฐมนตรี พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรกับความเข้มข้นทางนโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศ (ค.ศ. 2001-2006) ไทยมีนโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศมุ่งต่อจีนมากขึ้น และเมื่อเปรียบเทียบกับยุคอื่นนโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศของไทยต่อจีนในช่วงนี้มี

³⁷ โสภิต นาสืบ. (2547). นโยบายของไทยต่อจีนสมัยรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร: ศึกษากรณีการจัดตั้งเขตการค้าเสรีไทย-จีน. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ, 139.

³⁸ กองบรรณาธิการ. (สิงหาคม- ธันวาคม 2546). วิเคราะห์ชะตากรรมการเมืองไทยในอ้อมมือธุรกิจการเมือง.จดหมายข่าว ครป. ฉบับที่ 31.

³⁹ รัตนพงษ์ สอนสุภาพ และประจักษ์ น้าประสานไทย. (2546). *Thaksinomic's Model ปฏิรูปความมั่งคั่งสู่ฐานอำนาจใหม่*. กรุงเทพฯ บริษัท ยูเอ็กซ์เพรส จำกัด, 12-13.

⁴⁰ ธรรมวิทย์ เทอดอุดมธรรม. (2551). เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยนโยบายเขตการค้าเสรีของไทย. กรุงเทพฯ : โครงการ WTO Watch, 43, 103-104.

⁴¹ อักษรศรี พาณิชสาสน. (2546). มิติใหม่ความสัมพันธ์ไทย-จีนในเวทีเศรษฐกิจการค้าโลก: หลังจีนเข้าเป็นสมาชิก WTO. กรุงเทพฯ: โครงการจีนศึกษา สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, (5-50).

ลักษณะเชิงรุกและโดดเด่นมากโดยเฉพาะนโยบายการค้า มีปัจจัยด้านบริบทระบบเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและจีน นโยบายของจีน ผลประโยชน์แห่งชาติ สถาบันในประเทศ/ตัวแสดงในการกำหนดนโยบาย และกลุ่มผลประโยชน์ ที่ส่งผลต่อการกำหนดนโยบาย และยุคที่ 4 ยุคหลังนายกรัฐมนตรี พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร กับความผันผวนทางการเมืองในประเทศ (ค.ศ. 2007-2015) นโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศต่อจีนเริ่มชัดเจนมากขึ้นในช่วงหลังของยุค โดยทั้งนโยบายการค้าและการลงทุนจะให้ความสำคัญกับนโยบายส่งเสริมความเชื่อมโยงในภูมิภาค การพัฒนา การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านคมนาคมขนส่งและโลจิสติกส์ และให้ความสำคัญกับนโยบายการลงทุนจากจีนมาไทยโดยเฉพาะโครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านระบบราง มีปัจจัยด้านบริบทระบบการเมืองระหว่างประเทศ บริบทระบบเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและจีน นโยบายของจีน ผลประโยชน์แห่งชาติ สถาบันในประเทศ/ตัวแสดงในการกำหนดนโยบาย และกลุ่มผลประโยชน์ที่ส่งผลต่อการกำหนดนโยบาย

จากผลการศึกษา ผู้เขียนมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศของไทยต่อจีนให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ได้แก่

1. ไทยควรมีนโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศต่อจีนทั้งเชิงรับและเชิงรุก โดยสัดส่วนของนโยบายทั้ง 2 ลักษณะจะขึ้นอยู่กับปัจจัยเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบายและสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ใหญ่ของประเทศ ทั้งนี้ที่ผ่านมาไทยมีนโยบายเชิงรุกต่อจีนค่อนข้างน้อย มีเพียงบางช่วงที่ไทยมีนโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศต่อจีนในเชิงรุกที่โดดเด่น ที่สำคัญไทยควรมียุทธศาสตร์ใหญ่ของประเทศและเป็นยุทธศาสตร์เชิงรุกเพื่อเป็นกรอบในการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศต่อจีนให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน สอดคล้องกับเป้าหมายของนโยบายอื่นๆ เกิดการบูรณาการยุทธศาสตร์ของประเทศ การทำงานร่วมกันของหน่วยงานต่างๆ ซึ่งจะส่งเสริมให้นโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศต่อจีนประสบผลสำเร็จ บรรลุตามเป้าหมายนโยบายและยุทธศาสตร์ของประเทศที่วางไว้ นอกจากนี้ไทยควรแสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องระหว่างนโยบายและยุทธศาสตร์ของไทยกับของจีน รวมทั้งผลประโยชน์ร่วมกันที่จีนจะได้จากการดำเนินนโยบายและมาตรการของไทย ซึ่งจะช่วยผลักดันให้นโยบายของไทยประสบความสำเร็จ

ในขณะเดียวกันไทยก็ควรมีนโยบายเชิงรับ เพื่อเตรียมความพร้อมต้อนรับนโยบาย ยุทธศาสตร์ และมาตรการของจีนที่อาจจะส่งผลกระทบต่อไทย รวมทั้งการหาทางเจรจาลดปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากความร่วมมือหรือความตกลงที่มีร่วมกัน เช่น การหาแนวทางในการขยายเวลาการเปิดการค้าสินค้าอุตสาหกรรมเสรี เพื่อให้ภาคอุตสาหกรรมในประเทศไทยมีการเตรียมความพร้อมต่อผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการบังคับใช้ รวมทั้งพัฒนาความสามารถในการแข่งขัน

2. ไทยสามารถได้ประโยชน์จากความได้เปรียบทางภูมิรัฐศาสตร์และภูมิเศรษฐศาสตร์ เนื่องจากไทยเป็นประเทศเล็กจึงไม่สามารถใช้เครื่องมือทางด้านเศรษฐกิจได้อย่างเต็มที่ อำนาจการต่อรองทางด้านผลประโยชน์น้อย ทว่าไทยสามารถใช้เครื่องมือนโยบายที่เป็นจุดแข็งของไทยจากยุทธศาสตร์ทางด้านภูมิรัฐศาสตร์ การเป็นศูนย์กลางของภูมิภาค เป็นประตูอาเซียน การเข้าถึงประเทศต่างๆ ที่จะช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์และรักษาเสถียรภาพ และจากยุทธศาสตร์ทางด้านภูมิเศรษฐศาสตร์ในการเป็นศูนย์กลางกระจายสินค้า บริการ และการลงทุนของจีนไปสู่ประเทศอื่นๆ ในภูมิภาคอาเซียน เป็นศูนย์กลางของความเชื่อมโยงเส้นทางคมนาคมและโลจิสติกส์ เพื่อสร้างเงื่อนไขในการเจรจาต่อรองกับจีนทางการค้าและการลงทุนเพื่อให้บรรลุเป้าหมายนโยบาย และผลประโยชน์สูงสุดของประเทศ

3. ไทยควรพยายามถ่วงดุลอำนาจระหว่างประเทศต่างๆ โดยเฉพาะระหว่างประเทศมหาอำนาจ เช่น จากการแข่งขันในภูมิภาคเอเชียระหว่างจีนและสหรัฐ เนื่องจากจีนกังวลยุทธศาสตร์ปึกหมุดเอเชียของสหรัฐฯ เกรงว่า

สหรัฐจะปิดล้อมจีน และเนื่องจากจีนยังมีปัญหาทางการเมืองกับประเทศต่างๆ และปัญหาเขตแดนกับประเทศเพื่อนบ้าน⁴² จีนจึงได้ให้ความสำคัญกับไทยทั้งในแง่ภูมิรัฐศาสตร์ที่ไทยเป็นศูนย์กลางของภูมิภาคอาเซียนในการเชื่อมโยงเส้นทางตอนใต้ของจีน การที่ไทยเป็นประเทศที่ไม่มีความขัดแย้งทางการเมืองหรือพื้นที่ที่ทับซ้อนกับจีน ความใกล้ชิดทางเชื้อชาติ ซึ่งไทยได้ใช้ข้อได้เปรียบที่มีตรงนี้กับจีนพอสมควร เห็นได้จากการที่ไทยเน้นย้ำบทบาทและท่าทีของการเป็นผู้ประสานงานในภูมิภาคระหว่างอาเซียนและจีน การสนับสนุนให้จีนเข้ามามีส่วนร่วมในยุทธศาสตร์สำคัญของอาเซียนและไทยอย่างการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อเชื่อมโยงเส้นทางคมนาคมขนส่งและโลจิสติกส์ในภูมิภาค การยกระดับความร่วมมือทางเศรษฐกิจกับจีนทั้งในระดับทวิภาคีและพหุภาคีอย่างเขตการค้าเสรีอาเซียน-จีน หรือร่วมกับประเทศภาคีอื่นๆ อย่างความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (Regional Comprehensive Economic Partnership: RCEP) เป็นต้น

รวมทั้งไทยควรรักษาความสัมพันธ์กับจีนอย่างสมดุล เพราะหากใกล้ชิดมากเกินไปอาจทำให้ประเทศพันธมิตรทางเศรษฐกิจอื่นของไทยไม่พอใจ พลอยทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับประเทศมหาอำนาจอื่นลดลงไม่ว่าจะเป็นสหรัฐหรือญี่ปุ่น รวมทั้งจะเป็นการพึ่งพาจีนมากเกินไป อำนาจในการเจรจาต่อรองกับจีนน้อยลงโดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจซึ่งจีนถือได้ว่าเป็นประเทศใหญ่ ประสิทธิภาพในการใช้เครื่องมือนโยบายเศรษฐกิจมีมาก อาจจะส่งผลกระทบต่อไทยได้ ในขณะที่เดียวกันไทยก็ไม่ควรทิ้งระยะห่างจากจีนเกินไปเพราะจะทำให้ความสำคัญทางเศรษฐกิจของไทยต่อจีนน้อยลงเมื่อเทียบกับประเทศอื่นในอาเซียน เช่น อินโดนีเซีย มาเลเซีย เวียดนาม ที่กำลังมีความสำคัญต่อจีนทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น

4. ไทยควรให้ความสำคัญกับอาเซียน การที่ไทยรวมกลุ่มเข้ากับประเทศอาเซียนอีก 9 ประเทศจะเป็นการเพิ่มอำนาจในการเจรจาต่อรองทางเศรษฐกิจของไทยซึ่งเป็นประเทศเล็กกับจีน เช่น ภายใต้กรอบความตกลงการค้าเสรีอาเซียน-จีน ที่มีความตกลงทั้งทางด้านการค้าสินค้า การค้าบริการ และการลงทุน สำหรับจีนอาเซียนยังมีความสำคัญในเชิงยุทธศาสตร์ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ และทางการเมืองในภูมิภาคเห็นได้จากการรอบ “2+7 ในยุคเพอร์” รวมทั้งการพึ่งพากันทางด้านเศรษฐกิจที่มีมากขึ้น โดยในปี ค.ศ. 2015 จีนถือเป็นคู่ค้าอันดับ 1 ของอาเซียนกับบรรดาประเทศคู่ค้านอกสมาชิกอาเซียน มีมูลค่าการค้าระหว่างกันอยู่ที่ 345,764 ล้านดอลลาร์สหรัฐ⁴³ คิดเป็นสัดส่วน 8.74 % ของมูลค่าการค้าของจีนทั้งหมด รวมทั้งด้านการลงทุนโดยอาเซียนลงทุนในจีน มีมูลค่าประมาณ 76,572 ล้านดอลลาร์สหรัฐ (ไม่นับตัวเลขของการลงทุนจากประเทศเวียดนามและลาวซึ่งขาดข้อมูล)⁴⁴ ในขณะที่จีนลงทุนในอาเซียน มูลค่า 8,155 ล้านดอลลาร์สหรัฐ คิดเป็นสัดส่วน 17% ของมูลค่าการลงทุนจากประเทศนอกอาเซียนทั้งหมด⁴⁵

⁴² ภาควิช บัญชี. (27 กันยายน 2558). เป้าหมายเบื้องหลังการดำเนินนโยบายต่างประเทศจีน. ค้นเมื่อวันที่ 28 เดือน ตุลาคม ปี 2559, จาก <http://www.vjiaichina.com/articles/433>

⁴³ ASEAN Foreign Direct Investment Statistics. (5 October 2016). *Top ten sources of foreign direct investment inflows in ASEAN*. Retrieved December 2016, from http://asean.org/storage/2015/09/Table-27_oct2016.pdf. Accessed 2016.

⁴⁴ National Bureau of Statistics of China. (2017). *Utilization of Foreign Capital*. China Statistical Yearbook 2016. Retrieved December 2017, from <http://www.stats.gov.cn/tjsj/ndsj/2016/html/1114EN.jpg>.

⁴⁵ Association of Southeast Asian Nations (ASEAN). (September 2016). *ASEAN foreign investment report 2016 foreign direct investment and MSME linkages*. Jakarta: ASEAN Secretariat, from <http://asean.org/storage/2016/09/ASEAN-Investment-Report-2016.pdf>

เอกสารอ้างอิง

กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์. (กุมภาพันธ์ 2559). ข้อมูลการค้าไทย- จีน. ค้นเมื่อ 20 พฤษภาคม 2559, จาก http://www.dtn.go.th/files/58/%E0%b9%80%E0%B8%AD%E0%B9%80%E0%B8%8A%E0%B8%B5%E0%B8%A2/%E0%B8%88%E0%B8%B5%E0%B8%99/china_2s_0259.pdf.

กรุงเทพธุรกิจ ออนไลน์. (25 มิถุนายน 2558). สหรัฐระงับช่วยเหลือไทยจนกว่าจะเป็นประชาธิปไตย, จาก <http://www.bangkokbiznews.com/news/detail/653468>.

กระทรวงพาณิชย์. (24 สิงหาคม 2548). หนังสือที่ พณ 0307/3446 การดำเนินการตามสิทธิและพันธกรณี ภายใต้กรอบความตกลงว่าด้วยความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศสมาชิกสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และสาธารณประชาชนจีน.

กองบรรณาธิการ. (สิงหาคม- ธันวาคม 2546). วิเคราะห์ชะตากรรมการเมืองไทยในอุ้งมือธุรกิจการเมือง. จดหมายข่าว ครป. ฉบับที่ 31.

จุลชีพ ชินวรรณ. (2553). 35 ปี ความสัมพันธ์ทางการทูตไทย-จีน พ.ศ.ปี 2518-2553: อดีต ปัจจุบัน อนาคต. กรุงเทพฯ: Openbook.

ไทยโพสต์. (1 ตุลาคม 2545) แฉ 6 กลุ่มทุนยึดอำนาจรัฐ ทรท. ได้เวลาทิ้งเลขา-ผู้ช่วยรมต.โพล์คนกรุงยี้ ทักซิณ 5.

ไทยโพสต์. (26 มิถุนายน 2557). สหรัฐคืนความทุกข์ ระงับช่วยเหลือมั่นคงไทยจีนเสีย!อำเภอนับคสช, จาก <http://www.ryt9.com/s/tpd/7347291>.

ธรรมวิทย์ เทอดอุดมธรรม. (2551). เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยนโยบายเขตการค้าเสรีของไทย. กรุงเทพฯ : โครงการ WTO Watch.

ประภัสสร เทพชาตรี. (2552). ทฤษฎีเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศ: สำนักสังคมนิยม. รัฐศาสตร์สาร, 30, 1, (มกราคม- เมษายน 2552), 180-202.

ภาคย์ บุญนุช. (27 กันยายน 2558). เป้าหมายเบื้องหลังการดำเนินนโยบายต่างประเทศจีน. ค้นเมื่อวันที่ 28 เดือน ตุลาคม ปี 2559, จาก <http://www.vijachina.com/articles/433>

เยาวเรศ ทับพันธ์. (2557). เศรษฐศาสตร์การค้าระหว่างประเทศ: ทฤษฎีและนโยบาย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

รัตนพงษ์ สอนสุภาพ และประจักษ์ น้าประสานไทย. (2546). Thaksinomic's Model ปฏิรูปความมั่งคั่งสู่ฐานอำนาจใหม่. กรุงเทพฯ บริษัท ยู เอ็กซ์เพรส จำกัด.

โสภิต นาสืบ. (2547). นโยบายของไทยต่อจีนสมัยรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร: ศึกษากรณีการจัดตั้งเขตการค้าเสรีไทย-จีน. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

สุนิสา สุขชี. (2545). บทบาทบริษัทข้ามชาติไทยในความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ ไทย-จีน พ.ศ. 2524-2539. กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. 22 มิถุนายน 2558. มติคณะรัฐมนตรีที่ นร 1104/3647 เรื่องผลการประชุมระดับรัฐมนตรีเวทีหารือเพื่อการพัฒนาแนวระเบียงเศรษฐกิจ ครั้งที่ 7 (7th Economic Corridor Forum: ECF-7) ภายใต้แผนงานความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง 6 ประเทศ (GMS) ณ นครคุนหมิง มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน.

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน. (7 มกราคม 2559). สถิติการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศรายเดือนสะสมปี 2558 (มกราคม – ธันวาคม). ค้นเมื่อ 17 มกราคม 2559, จาก http://www.boi.go.th/upload/Stat_Foreign_122015-1_59169.pdf

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน. (8 กรกฎาคม 2558). *Foreign Investment from Major Countries*. ค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2558, จาก http://www.boi.go.th/upload/FDI_Inv_122015_89104.pdf

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน (2006) อ้างใน พิทยา สุวคันธ์. *การลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศของจีนในไทยและผลกระทบต่อความสัมพันธ์ไทย-จีน*. (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, วิทยาลัยสหวิทยาการ.

อักษรศรี พานิชสาส์น. (2546). *มิติใหม่ความสัมพันธ์ไทย-จีนในเวทีเศรษฐกิจการค้าโลก: หลังจีนเข้าเป็นสมาชิก WTO*. กรุงเทพฯ: โครงการเงินศึกษา สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อักษรศรี พานิชสาส์น. (สิงหาคม 2546). ข้อเท็จจริงการค้ากับจีน: กรณีการทำข้อตกลงการค้าผัก-ผลไม้ปลอดภาษี. วิเคราะห์ข่าว เศรษฐสาร, คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ปีที่ 17.

ASEAN Foreign Direct Investment Statistics. (5 October 2016). *Top ten sources of foreign direct investment inflows in ASEAN*. Retrieved December 2016, from http://asean.org/storage/2015/09/Table-27_oct2016.pdf. Accessed 2016.

Association of Southeast Asian Nations (ASEAN). (September 2016). *ASEAN foreign investment report 2016 foreign direct investment and MSME linkages*. Jakarta: ASEAN Secretariat, from <http://asean.org/storage/2016/09/ASEAN-Investment-Report-2016.pdf>

Balaam, N. David and Veseth, Michael. (2008). *Introduction to International Political Economy*. Second Edition, New Jersey: Pearson Education.

China Statistical Information and Consultancy Service Center. (1992). *China Foreign Economic Statistic 1987-1991*.

Gilpin, Robert. (1987). *The political economy of international relations*. New Jersey: Princeton University Press.

Gourevitch, Peter. (1978). The Second Image Reversed: The international sources of domestic politics. *International Organization*, 32, 4 (Autumn), 881-912.

Jackson, Robert Harry & Sorensen, Georg. (2007). *Introduction to international relations: theories and approaches*. Oxford: Oxford University Press.

Mingst, Karen A. & Arreguin-Toft, M. Ivan. (2011). *Essentials of international relations*. New York: W.W. Norton & Co..

National Bureau of Statistics of China. (2017). *Utilization of Foreign Capital*. China Statistical Yearbook 2016. Retrieved December 2017, from <http://www.stats.gov.cn/tjsj/ndsj/2016/html/1114EN.jpg>.

Pawin Talerngsri and Pimchanok Vonkhorn. (2005). Trade Policy in Thailand: Pursuing a Dual Track Approach. *ASEAN Economic Bulletin*, 60-74.

Smith, Roy H., El-Anis, Imad. and Farrands, Chrstopher. (2011). International political economy in the 21st century: contemporary issues and analysis. Abingdon: Routledge.

Strange, Susan. (1994). *State and markets*. London: Continuum.

Wan, Ping Tai & Jenn, Jaw Soong. (2014). Trade relations between China and Southeast Asia: strategy and challenge. *The Chinese Economy*, 23-39.

ญี่ปุ่นในศิลปกรรมไทยโบราณภาพสะท้อนการเรียนรู้โลกของสังคมไทย ในสมัยอยุธยาและต้นรัตนโกสินทร์

Japanism in Traditional Thai Art: The Reflection of Global Learning
in Thai Society during the Ayuthaya and Early Bangkok Period.

วราภรณ์ วิชญรัฐ

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจร่องรอยความสัมพันธ์ระหว่างไทยและญี่ปุ่นที่ปรากฏในศิลปกรรมบางประการ ได้แก่ ในสมุดภาพโบราณ ภาพพิมพ์ไม้ จิตรกรรมฝาผนัง และบางส่วนของสถาปัตยกรรม ซึ่งอาจใช้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างไทยและญี่ปุ่นตั้งแต่ครั้งอดีตได้ และสามารถสะท้อนสังคมไทยถึงการเรียนรู้โลกภายนอกในช่วงเวลาที่ศิลปกรรมเหล่านั้นได้รับการสร้างขึ้น วิธีการวิจัยใช้วิธีทางประวัติศาสตร์ศิลปะด้วยการสำรวจเอกสารและแหล่งที่มีศิลปกรรมได้แก่ พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สมุดภาพกระบวนพยุหยาตราทางสถลมารคสมัยสมเด็จพระนารายณ์ (สมุดภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วัดยม พระนครศรีอยุธยา) แหล่งจิตรกรรมฝาผนังในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามและวัดบางขุนเทียนนอกและนำมาวิเคราะห์

จากการสำรวจพบว่าในแหล่งที่ศึกษามีความเกี่ยวข้องกับความเป็ญี่ปุ่นในประเด็นต่างๆ ได้แก่ ที่พระที่นั่งพุทไธสวรรย์มีการสร้างเชิงชาย (ปลายสุดของเครื่องบนหรือหลังคา) เทียบได้กับเชิงชายในอาคารแบบญี่ปุ่น การปรากฏรูปชาวญี่ปุ่นซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นกองทหารอาสาญี่ปุ่นในจิตรกรรมฝาผนังที่วัดยม วาดในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ และในขณะเดียวกันในประเทศญี่ปุ่น ก็มีการบันทึกรูปเรือสยามและชาวสยาม รูปชาวต่างชาติสิบสองภาษาในศาลารายวัดพระเชตุพนฯ พร้อมโคลงภาพอธิบายลักษณะของชาวญี่ปุ่น และที่บานหน้าต่างวัดบางขุนเทียนนอกที่เขตจอมทอง กรุงเทพฯ ก็ปรากฏรูปชาวญี่ปุ่นเช่นกันซึ่งอาจมีความสัมพันธ์ด้านรูปแบบกับรูปสิบสองภาษาที่วัดพระเชตุพนฯ จิตรกรรมทั้งสองแห่งนี้มีการกำหนดอายุโดยนักประวัติศาสตร์ศิลปะว่าควรวาดขึ้น ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ราวรัชกาลที่ 3

จากหลักฐานเหล่านี้ สามารถวิเคราะห์ได้สองประการคือ ประการแรกอาจกล่าวได้ถึงความสัมพันธ์ระหว่างสังคมสยามและญี่ปุ่นตั้งแต่ครั้งโบราณในแง่มุมต่างๆ ได้แก่ ความสัมพันธ์ทางการค้า บทบาททางการเมืองของชาวญี่ปุ่นในไทยตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาซึ่งสะท้อนออกมาในศิลปกรรม ประการที่สองจิตรกรรมฝาผนังรูปชาวญี่ปุ่นยังสามารถสะท้อนสภาวะการณ์ในสังคมไทยในขณะเวลาที่วาดได้แก่การปรับตัวเพื่อเรียนรู้โลกภายนอกนั้นคือการทำความรู้จักกับชาวต่างชาติถึงลักษณะการแต่งกายและบุคลิกลักษณะที่สำคัญของชาวต่างชาติที่ปรากฏเป็นภาพให้ผู้คนได้รู้เห็นและทำความเข้าใจ เนื่องจากสังคมไทยในช่วงต้นรัตนโกสินทร์นั้นกำลังเปิดสู่โลกภายนอก ความรู้ในเรื่องต่างๆ เป็นความจำเป็นและเกิดการกระจายความรู้สู่คนทั่วไปด้วยการใช้ศิลปะ ซึ่งการเรียนรู้โลกภายนอกนี้ก็มี “ญี่ปุ่น” มาปรากฏในศิลปกรรมไทยเช่นกัน

คำสำคัญ จิตรกรรมฝาผนัง, วัดยม, ภาพญี่ปุ่น, ต้นรัตนโกสินทร์

Abstract

This article has an aim to study traces of the relations with Japan which appeared in traditional Thai art, traditional pictorial books, mural paintings, and part of architecture. These traces might be used to explain the Thai-Japanese relations through art in the past and could be reflected in the Thai society's learning perceptions of the outside world in the time that the art was created. The research methodology in art history was utilized here by means of surveying sites and sources of art, Buddhai Sawan Throne Hall in Bangkok National Museum, the pictorial book of the royal procession in the reign of King Narai (the picture book of mural paintings at Wat Yom in Ayutthaya), and mural paintings at Wat Phra Chetuphon Wimonmangkhalaram (Wat Po) and Wat Bangkhuntien Nok. Its age was then determined and compared with documents, and analyzed.

The survey shows that from sites and sources of art, there were relations with Japan in various aspects. At Buddhai Sawan Throne Hall, its eaves (edges of a roof) could be compared with eaves of the Japanese-style buildings. It might be the creativity of the Front Palace's craftsmen who were praised for their skills and avant-garde thinking at that time. The Japanese men who were assumed the Japanese militia appeared on the mural painting at Wat Yom as part of the royal land procession in the reign of King Narai in the Ayutthaya period. Nowadays, it faded away but was copied into the pictorial book. People from 12 foreign lands (12 languages) were painted at small pavilions around the temple ground at Wat Phra Chetuphon, together with poems and pictures describing a character of the Japanese man. Pictures of the Japanese men were also appeared at window panels at Wat Bangkhuntien Nok in Jomthong area, Bangkok. These pictures might be related to pictures of people from 12 foreign lands (12 languages) at Wat Phra Chetuphon. The art's age from both sites was determined by art historians that it should be created in the early Bangkok period.

From this evidence, it could be analyzed for 2 points. Firstly, there were relations between the kingdom of Siam and Japan since the past in various aspects, trade relations, political roles of the Japanese people in the kingdom of Siam which became historical evidence in the form of art, and art inspiration for each other. Secondly, the mural paintings of the Japanese people also reflected conditions of the Thai society at that time of the art's creation. It was an adaptation to learn and perceive the outside world, to have acquaintance with people from other lands for their costume and noticeable personality characters and create the art in order that people could learn and understand it because in the early Ratanakosin period, the Thai society was about to contact with the outside world and form relations with foreigners in different dimensions. This was consistent in the Thai society's currents of learning and perceiving the outside world. Therefore, knowledge of different things was essential and promulgated to ordinary people by means of the art.

Key words : Mural Painting, Wat Yom, Japanese Images, Ratanakosin Period.

บทนำ

ไทยและญี่ปุ่นมีความสัมพันธ์ในด้านต่างๆ มานานถึงกว่า 600 ปี หลักฐานที่เก่าที่สุดเขียนไว้ในหนังสือ “ประวัติศาสตร์เกาหลี” (โครยอชี-ประวัติศาสตร์ราชวงศ์โครยอ) ว่าใน พ.ศ.1931 ทูตจากสยามเดินทางไปยังญี่ปุ่น และอยู่ที่นั่นเป็นเวลา 1 ปีการค้าหลังจากนั้นก็กระทำผ่านอาณาจักรริวกิวซึ่งเป็นอาณาจักรอิสระตั้งอยู่ที่เกาะโอกินาวา ช่วงเวลาหลังจากนั้นจึงมีสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างทางการญี่ปุ่นและกรุงศรีอยุธยา (ฟูจิตะ เรอิโอะ, 2554, 239) ซึ่งมีหลักฐานปรากฏทั้งในเอกสารและโบราณวัตถุต่างๆ ทั้งวัฒนธรรมบางประการยังได้ส่งผ่านซึ่งกันและกัน ได้แก่ การต้มเหล้าอะวาโมริซึ่งมีวิธีการทำคล้ายกับเหล้าขาวของไทย ซึ่งนิยมใช้ข้าวไทยเป็นวัตถุดิบ (ปิยดา ชลวร, 2554, 28) หรือความนิยมในภาชนะสังคโลก โดยเฉพาะถ้วยชาที่ทางญี่ปุ่นให้ความสนใจและไปประกอบพิธีชงชาตั้งแต่ช่วงต้นของสมัยเอโดะซึ่งตรงกับสมัยกรุงศรีอยุธยาของไทย (ข้อมูลจากหมู่บ้านญี่ปุ่น พระนครศรีอยุธยา)

นอกจากในเรื่องการค้า ยังปรากฏชุมชนญี่ปุ่นที่เข้ามาพำนักในกรุงศรีอยุธยา ซึ่งมีทั้งกลุ่มที่เข้ารับนับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกที่ได้ลี้ภัยการเบียดเบียนศาสนาของทางการญี่ปุ่นเข้ามาพำนักในกรุงศรีอยุธยา ซึ่งปรากฏบันทึกของ แอนโทนิโอ คาร์ทุม กล่าวว่าได้ประกอบพิธีศีลมหาสนิทแก่ชาวญี่ปุ่นที่เข้ารับที่อยุธยาถึง 400 คน เมื่อ พ.ศ. 2170 (อิชิอิ โยเนะโอะ และโยชิภาวะ โทชิฮารุ, 2544, 7-49) ซึ่งจำนวนชาวญี่ปุ่นที่เข้ามาพำนักอาจจะมากกว่าที่ระบุไว้นี้ นอกจากนี้ยังมีผู้ทำการค้าหรือนักแสวงโชคที่เข้ามาเป็นพ่อค้าคนกลางทางการค้า จนกระทั่งตั้งรกรากทำกิน ที่กรุงศรีอยุธยาก็คงมีอยู่จำนวนไม่น้อย

ชุมชนญี่ปุ่นที่ตั้งอยู่ในกรุงศรีอยุธยานั้นยังมีกลุ่มที่สำคัญได้แก่ กลุ่มที่เป็น โรนิน หรือซามูไรไร้นาย กลุ่มนี้ต้องลี้ภัยออกจากญี่ปุ่นและหลบหนีมายังกรุงศรีอยุธยา และต่อมาได้กลายเป็นทหารอาสาญี่ปุ่น รับราชการในราชสำนักมีตำแหน่งแห่งที่ในสยามต่อไป

ดังนั้น กลุ่มชาวญี่ปุ่นในหมู่บ้านญี่ปุ่นที่กรุงศรีอยุธยาจึงประกอบด้วยคนหลากหลายประเภท และคงมีคนเข้ามาเพิ่มเรื่อยๆ ในเอกสารจีน โดย จางเซ่ ที่เขียนขึ้นเมื่อกลางพุทธศตวรรษที่ 22 กล่าวว่ามิชุมชนชาวญี่ปุ่นเกิดขึ้นแล้ว ตั้งอยู่ทางตะวันออกเฉียงใต้ของกรุงศรีอยุธยา และมีบ้านเรือนตั้งอยู่ย่นับร้อยๆ หลัง และผู้คนที่นี่คงมีอยู่ประมาณ 1000-1500 คนและมีอาชีพรับจ้างต่างๆ ในคลังสินค้าของฮอลันดาซึ่งตั้งอยู่ไม่ไกลกันนัก (อิชิอิ โยเนะโอะ และโยชิภาวะ โทชิฮารุ, 2544, 7-49)

ในกฎหมายตราสามดวงได้ปรากฏชื่อกรมอาสาญี่ปุ่นซึ่งรับราชการในราชสำนักไทย โดยมีการระบุตำแหน่งในทำเนียบในพระไอยการตำแหน่งนาทหารหัวเมือง ซึ่งอยู่ในกฎหมายตราสามดวงซึ่งรวบรวมและชำระกฎหมายเก่าแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ซึ่งได้ปรากฏกรมอาสาญี่ปุ่น ไว้ว่ามี “พระเสนาภูมิจำกรมอาสาญี่ปุ่น ศักดินา 1000 ขุนสุระสงครามปลัดกรม นา 600 หมื่นไชยสุระ สมุหบาญชี นา 500 ขุนในกรม นา 300 หมื่นในกรม นา 200” (กฎหมายตราสามดวง, 2521) ซึ่งการระบุว่ามีกรมอาสาญี่ปุ่นก็ควรจะเกิดขึ้นภายหลังการเข้ามาพำนักของชุมชนญี่ปุ่นในราวต้นพุทธศตวรรษที่ 22

การค้าและความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการซึ่งได้เริ่มขึ้นเมื่อ พ.ศ.2149 เมื่อโชกุนเอียสุมิอักษรสาสันมาถวายพระเจ้ากรุงสยาม เพื่อทูลขอปิ่นใหญ่และไม้หอม (จินดา สหกิจ, หลวง(ละม้าย ธนะศรี), 2506, 1) นำมาซึ่งการแลกเปลี่ยนถ่ายทอดทางวัฒนธรรม ในด้านต่างๆ อาทิ สินค้าที่เป็นที่ต้องการของกรุงศรีอยุธยาได้แก่เสื้อผ้าแพรพรรณ ดาบญี่ปุ่นซึ่งได้กลายเป็นเครื่องยศหรือเครื่องราชกกุธภัณฑ์สำหรับพระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์มาจนสมัยรัตนโกสินทร์ ถ้วยชาจากสยามและเหล้า เนื่องจากการปิดประเทศตั้งแต่ปี พ.ศ.2176 แต่ก็ยังมีเรือจากสยามเดินทางไปนางาซากิและทำการค้านอกเหนือจากที่กระทำผ่านฮอลันดาหลังการที่ญี่ปุ่นปิดประเทศ

ส่วนความสัมพันธ์ในด้านศิลปะพบว่ามีไม่มากนักแม้จะมีการค้าและความสัมพันธ์ทางการทูตต่อกัน แต่ในด้านศิลปะที่มีการถ่ายทอดระหว่างกันหรือมีการบันทึกในแง่ศิลปะนั้นเท่าที่ยังหลงเหลือหลักฐานพบว่ามีอยู่จำนวนหนึ่งทั้งของทางไทยและญี่ปุ่น ได้แก่ ศิลปวัตถุหลายประเภท และการบันทึกระหว่างกันในรูปแบบต่างๆ

ความสัมพันธ์ด้านศิลปะในสมัยกรุงศรีอยุธยาและต้นรัตนโกสินทร์

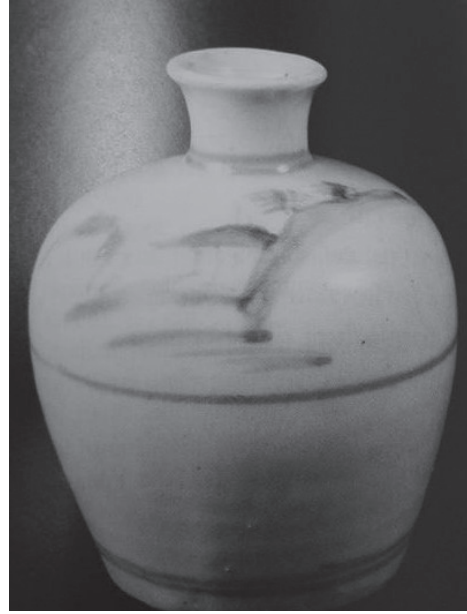
ในการศึกษาที่ผ่านมาที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างญี่ปุ่นและกรุงศรีอยุธยา หลักฐานความสัมพันธ์ดังกล่าวที่ยังหลงเหลือมาจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ ภาพเขียน เช่น โถ ถ้วยลายคราม ซึ่งสามารถแยกแยะได้ว่ามีลักษณะเป็นศิลปะญี่ปุ่น ส่วนที่เป็นวัตถุไม่คงทน เช่น ไม้ หรือเสื้อผ้าแพรพรรณย่อมสูญหายไปตามกาลเวลา โบราณวัตถุที่ยังหลงเหลือซึ่งพบทั้งในญี่ปุ่นและไทยนอกจากภาพเขียนที่กล่าวมาอันสืบเนื่องด้วยการค้าขายก็ยังมีที่ปรากฏในรูปลักษณะอื่น ได้แก่ จิตรกรรมฝาผนัง ที่ วัดยม พระนครศรีอยุธยา เครื่องลายครามแบบญี่ปุ่นที่พบในอยุธยา และจังหวัดสุราษฎร์ธานีที่วัดเวียง ซึ่งสันนิษฐานว่าอาจเป็นสินค้าที่ส่งเข้ามาขายหรือบรรดาคนเรือได้นำติดตัวมาในสมัยกรุงศรีอยุธยา

นอกจากเรื่องทางการค้า ยังปรากฏความสัมพันธ์ในแง่ศิลปะ ในบันทึกของบาทหลวงคาร์ล บาทหลวงชาวฝรั่งเศสที่เข้ามากรุงศรีอยุธยาเมื่อ พ.ศ. 2230 สมัยสมเด็จพระนารายณ์ ได้บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับ “จิตรกรญี่ปุ่น” ไว้ดังนี้

“...โรงสวดนี้ซึ่งอยู่ที่เมืองละโว้กำลังสร้างใกล้จะเสร็จอยู่แล้ว...ตั้งแต่หลังคาโรงสวดลงมาถึงพื้นฐานชั้นล่างก็เห็นแต่ทองคำและการทาสีไว้ทั้งสิ้น ภาพวาดอันแสดงต่อเนื่องกัน โดยลำดับถึงรหัสต่างๆ ของพระคัมภีร์ มีทั้งฉบับเก่าและฉบับใหม่ไม่สู้จะงามนัก แต่ก็ให้สีสันได้ถึงขนาด และจิตรกรที่มีสัญชาติเป็นชาวญี่ปุ่นได้แสดงให้ประจักษ์ว่า จิตรศิลป์นั้นได้รับการยกย่องและศึกษากันมาแล้วเป็นอย่างดีในชมพูทวีปเท่าๆ กับทวีปยุโรปเหมือนกัน...” (จุลทรรศน์ พยาฆรานนท์, 2524, 13)

บันทึกนี้กล่าวถึงถึงการสร้างโรงสวดในศาสนาคริสต์ในลพบุรี มีการเขียนจิตรกรรมฝาผนังโดยใช้ช่างชาวญี่ปุ่น ซึ่งคงเป็นกลุ่มชาวญี่ปุ่นที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานและบางคนที่เป็นช่างฝีมือก็รับงานจิตรกรรมฝาผนังอันแสดงว่ากลุ่มที่อพยพเข้ามานี้ก็มีช่างฝีมือเช่นกัน อย่างไรก็ตาม งานจิตรกรรมฝาผนังดังกล่าวมิได้หลงเหลืออยู่แล้วในปัจจุบัน

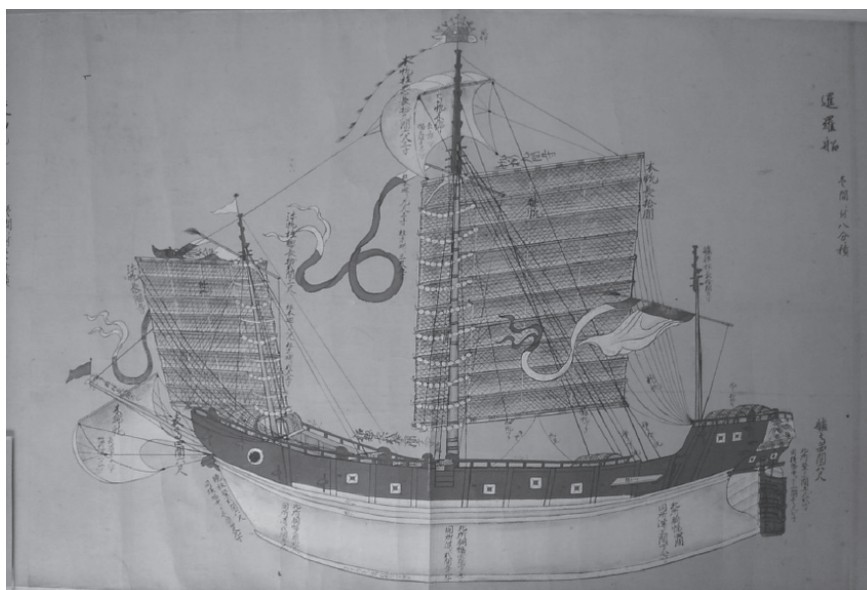
ส่วนศิลปวัตถุที่แสดงความสัมพันธ์ทางศิลปะระหว่างกันซึ่งพบในประเทศญี่ปุ่นได้แก่ ภาพพิมพ์ไม้รูปชาวสยาม ซึ่งอาจบันทึกไว้เมื่อประมาณ พ.ศ. 2187-2190 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ยังมีการค้าระหว่างกันและเกิดชุมชนญี่ปุ่นในอยุธยาและรูปเรือสยามที่เขียนไว้ลงในแผ่นผ้าไหม ที่เก็บรักษาไว้ที่หอสมุดเมื่องนางาซากิ นอกจากนี้ยังพบภาพแกะประเภทไหสีหู และเครื่องปั้นดินเผาจากไทย ซึ่งนำผลิตจากศรีสัชชนาลัยและแหล่งเตาแม่น้ำน้อยกระจายอยู่ในบริเวณปราสาทขุขุริและตามวัดสำคัญๆ ในโอกินาวา (ปิยดา ชลวร, 2554, 26-27)



ภาพที่ 1 โถลายคราม ศิลปะญี่ปุ่น พบที่พระนครศรีอยุธยา ภาพที่ 2 กระปุกลายคราม ศิลปะญี่ปุ่น พบที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี พุทธศตวรรษที่ 22-23 (อมรา ศรีสุชาติ, 2554, 205) ครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ 22 (อมรา ศรีสุชาติ, 2554, 206)



ภาพที่ 3 ภาพพิมพ์ รูปชาวสยาม คือคนนุ่งผ้ายาวกรอมเท้าและไว้ผมมวย มีอักษรภาษาญี่ปุ่นแปลว่า “คนสยาม” เก็บรักษาไว้ที่หอสมุดนางาซากิ พุทธศตวรรษที่ 22 (อมรา ศรีสุชาติ, 2554, 200)



ภาพที่ 4 ภาพเรือสยาม ในพิพิธภัณฑสถานประวัติศาสตร์ Matsura นางาซากิ พุทธศตวรรษที่ 22
(ภาพจาก https://www.researchgate.net/figure/247159281_fig2_Figure-2-Siam-ship-from-the-Japanese-scroll-painting-Tosen-no-Zu-depicted-probably)

รูปเรือสยามนี้มีลักษณะคล้ายกับเรือสำเภาจีน แต่ในรายละเอียด เช่น เสาเรือซึ่งมีจำนวนน้อยกว่า รวมทั้งการประดับประดาต่างๆ เช่น การติดธงแดงซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของเรือที่มาจากกรุงศรีอยุธยา จึงกล่าวได้ว่า ทั้งสยามและญี่ปุ่นต่างมีการบันทึกเรื่องราวระหว่างกันไว้ อีกทั้งมีการแลกเปลี่ยนซื้อขายศิลปวัตถุ และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมบางอย่างดังที่กล่าวแต่ต้น ส่วนสินค้านำเข้าจากญี่ปุ่นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์นั้นถือกันว่าเป็นของดี ของแปลก เป็นสิ่งของสำคัญ ที่พระราชทานให้กับแขกบ้านแขกเมือง โดยมีทั้งที่ทรงสั่งทำ เช่น หีบไม้ทาน้ำมันชักเงาเสื้อคลุมสำหรับสวมในห้องนอน โถเงิน ดาบ ขนมหกแบบญี่ปุ่น ดังนั้น ความเป็น “ญี่ปุ่น” ในกองอาสาหลากภาษาที่มีในจิตรกรรมฝาผนังและกฎหมายสมัยอยุธยา นั้น จึงอาจมีความหมายของการสะสมของดีของแปลกไว้ด้วยก็เป็นได้ดังที่มักมีผู้คนแปลกๆ เช่น “เตี้ย ค่อม เทย” ที่มีตัวตนจริงในราชสำนักเพราะระบุในกฎหมายเทียบบาลในตอนพระไอยการตำแหน่งนายพลเรือนว่าบุคคลเหล่านี้มีหน้าที่หามวอ ตีนคลัง ตักน้ำ เป็นต้น (กฎหมายตราสามดวง, 2521, 109)

นอกจากนี้ ในสมัยรัตนโกสินทร์ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้สร้างพระแสงดาบฟันปลา ในหมวดพระแสงศาสตราวุธของเครื่องราชูปโภค เป็นพระแสงดาบแบบญี่ปุ่น ด้ามเป็นทองคำ และที่เรียกขานกันตั้งนั้นเพราะคมของพระแสงดาบแลดูเหมือนฟันปลา (กรมศิลปากร, 2530, 22-23) ของแปลกหรือ “ของนอก” เช่นนี้ จึงเป็นที่ยืนยันถึงความนิยมสิ่งของเครื่องใช้บางประเภทของญี่ปุ่นได้ในฐานะเครื่องราชูปโภคของพระมหากษัตริย์

จิตรกรรมฝาผนังที่วัดยม พระนครศรีอยุธยา (คัดลอกลงบนสมุดข่อย)

โดยเนื้อหาคือกระบวนพยุหยาตราทางสถลมารค ซึ่งเป็นกระบวนพยุหยาตราพระภิกษุ ต้นฉบับเดิมนั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพโปรดให้ขุนประสิทธิ์จิตรกรรม (อยู่ ทรงพันธ์) จำลองหรือคัดลอกไว้ เมื่อ พ.ศ.2461 จากสมุดภาพฉบับอยุธยาพิพิธภัณฑสถานซึ่งพระยาโบราณราชธานินทร์ (พร เดชะคุปต์) เมื่อครั้ง

ดำรงตำแหน่งหลวงอนุรักษ์เบศร์ผู้รักษากรุงเก่า ได้ให้พันเที่ยงกับช่างแซ ผู้เป็นช่างเขียนคัดจำลองภาพจิตรกรรมฝาผนังจากพระอุโบสถวัดยมมาลงสมุดไว้เมื่อ พ.ศ.2440 วัดยม เดิมชื่อวัดยมไทย ตั้งอยู่ในบริเวณที่เป็นวัดธรรมนิยม ในปัจจุบันตั้งเยื้องกับสถานีรถไฟพระนครศรีอยุธยา โดยเล่าสืบมาเป็นประวัติของวัดว่า สร้างในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชโดยขุนนางชั้นผู้ใหญ่ท่านหนึ่งและสมเด็จพระนารายณ์ได้เสด็จมายังวัดแห่งนี้ ในบานแพนกของสมุดภาพพระบรมพุทธรูปพระกฐินฉบับที่คัดลอกมานี้ กล่าวว่า

“รูปภาพในสมุดเล่มนี้ เปนรั้วพระบรมพุทธรูปพระกฐินบวรกรุงศรีอยุธยา มหาเสวกโท พระยาโบราณราชธานินทร์ (พร เดชะคุปต์) อุปราชมณฑลกรุงเก่า แลเลขานุการโบราณคดีสโมสร แต่ครั้งยังเป็นหลวงอนุรักษ์เบศร์ ผู้รักษากรุงเก่า ได้ให้พันเที่ยง กำนันตำบลหอรบไชยช่างเขียน กับนายแซช่างเขียน คัดลอกจำลองจากลายเขียนที่ผนังอุโบสถวัดยมอยู่เหนือสถานีรถไฟอยุธยา ซึ่งเป็นวัดหลวงสร้าง เมื่อปีระกาตรีศกจุลศักราช 1043 พ.ศ.2224 ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช แต่หลังคาอุโบสถชำรุดผ่นรั้วถูกรูปภาพลบเลือนเสียมาก ยิ่งเหลือที่ติดอยู่เพนหย่อม เท่าที่จำลองไว้ในสมุดนี้ ได้คัดลอกจำลองเท่าขนาดและบายสืออย่างของเดิมไว้แต่เมื่อพระพุทธรูปศักราช 2440 ปีระกาพศจุลศักราช 1259 รัตนโกสินทร์ศก 116 เปนปีที่ 30 ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปรมินทร มหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” (กรมศิลปากร, 2544, หน้าบานแพนก)

อีกไม่ช้านักหลังการคัดลอก ภาพในพระอุโบสถวัดยมก็ได้ลบเลือนไปหมดสิ้นเนื่องจากเครื่องบนหรือโครงหลังคาชำรุดทรุดโทรม น้ำฝนชะจนภาพลบเลือน อีกทั้งความเก่าแก่ของจิตรกรรมฝาผนังซึ่งไม่ได้รับการซ่อมแซมมาเป็นเวลานาน ดังนั้นภาพที่คัดลอกมานี้จึงเป็นหลักฐานสำคัญเกี่ยวกับญี่ปุ่นในกรุงศรีอยุธยา ภาพที่ได้คัดลอกลงในสมุดนี้เป็นภาพทหารญี่ปุ่น 18 นาย ศีรษะโล้น ถืออาวุธได้แก่จ้าวเอาพาดไหล่ เหน็บดาบที่เอว สวมเสื้อขาวขลิบแดง 8 นาย สวมเสื้อเขียวขลิบแดง 8 สองนายถือธง สังเกตว่า ดูจะเป็นธงประเทศญี่ปุ่นซึ่งไม่ได้ลงสี เนื่องจากธงแบบที่ใช้ในกระบวนเสด็จแบบโบราณมักเป็นธงริ้ว อาจเป็นสิ่งที่ผู้คัดลอกเพิ่มเติมลงไปเพื่อให้ทราบว่าเป็นกองอาสาญี่ปุ่นก็เป็นได้

การมีกองอาสาของชาวต่างชาติในราชการนั้น มีข้อสังเกตว่า เป็นไปตามอุดมคติแบบโบราณที่พระมหากษัตริย์ต้องทรงเป็นพระมหากษัตริย์ของผู้คนหลากหลาย “ภาษา” ซึ่งหมายถึงผู้คนหลากหลายเชื้อชาติ หากแต่ในแง่การเมืองแล้ว การมีกองอาสาต่างชาติซึ่งเปรียบเสมือนทหารรักษาพระองค์ย่อมหมายถึงการคานอำนาจขุนนางไทยที่อาจแย่งชิงหรือส้องสมผู้คน หรือเป็นกองกำลังให้กับเจ้านายบางพระองค์เพื่อการโค่นล้มแย่งชิงราชสมบัติก็เป็นได้ ดังเช่นที่ปรากฏในกรณีของออกญาเสนาภิมุข

จิตรกรรมฝาผนังที่วัดยมนั้นมีการกำหนดอายุที่แน่นอนว่าควรวาดขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ซึ่งเป็นสมัยการสร้างวัด สำหรับภาพเขียนภายในวัดนั้นได้ทำหน้าที่ทั้งเป็นการบันทึกเหตุการณ์หรือเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับพระบรมพุทธรูปทางสถลมารคในการถวายผ้าพระกฐิน ซึ่งสมเด็จพระนารายณ์อาจทรงเคยเสด็จมาเพื่อถวายผ้าพระกฐินก็เป็นได้ อีกทั้ง การเสด็จออกนอกพระราชวังโดยจัดเป็นกระบวนเสด็จเช่นนี้ย่อมเป็นการใหญ่ เป็นเกียรติยศที่สำแดงให้อาณาประชาราษฎร์ได้แลเห็นและเข้าเฝ้าตามรายทาง (โดยงดการจ้องมององค์พระมหากษัตริย์) การวาดจิตรกรรมฝาผนังในลักษณะนี้จึงเป็นการเฉลิมพระเกียรติไปพร้อมกับการบันทึกเหตุการณ์นั้นด้วย ซึ่งการวาดจิตรกรรมโดยใช้เนื้อหาเช่นนี้ไม่เป็นไปตามแบบแผนธรรมเนียมที่มักกระทำกันอยู่ในการวาดจิตรกรรมฝาผนังในพุทธสถานซึ่งมักวาดเรื่องราวเกี่ยวกับศาสนามากกว่าประเด็นอื่น

อย่างไรก็ดี มีข้อควรคำนึงว่า ในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ชาวญี่ปุ่นในกรุงศรีอยุธยาได้ก่อความวุ่นวายขึ้นจนถูกปราบปราม สมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงสั่งให้เผาหมู่บ้านญี่ปุ่นในปี พ.ศ.2173 แต่ในปลายรัชกาลกลับ

โปรดให้ฟื้นฟูความสัมพันธ์กันอีกครั้งแต่ไม่ประสบความสำเร็จ ต่อมาหมู่บ้านญี่ปุ่นได้รับการฟื้นฟูอีกครั้งในอีกสองปีต่อมา และผู้คนที่นั่นยังคงค้าขายกับสำเภาชาติอื่นๆ ต่อไป (อมรา ศรีสุชาติ, 2554, 46) ส่วนการค้ากับญี่ปุ่นในช่วงที่ญี่ปุ่นปิดประเทศนั้นกระทำผ่านพ่อค้าคนกลางคือจีนและฮอลันดา แต่ต่อมาก็ได้ทำผ่านจีนเพียงชาติเดียว กองอาสาญี่ปุ่นที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังจึงอาจเป็นภาพผู้คนที่หลงเหลือมาจากการเผาหมู่บ้านญี่ปุ่นในครั้งนั้น

ทางการญี่ปุ่นห้ามชาวญี่ปุ่นออกนอกประเทศในปี พ.ศ.2179 และห้ามคนญี่ปุ่นที่อยู่ภายนอกกลับเข้ามาอย่างเด็ดขาดในปี พ.ศ.2182 ชาวญี่ปุ่นในกรุงศรีอยุธยาจึงถูกตัดขาดจากประเทศของตน ต่อมาหลังสมัยสมเด็จพระนารายณ์ กองอาสาชาติต่างๆ คงเลิกไปเนื่องจากสถานการณ์ทางการเมืองในกรุงศรีอยุธยา แต่ก็ยังมีเรือจากสยามออกไปยังญี่ปุ่นที่นางาซากิ ตามบันทึกของทางญี่ปุ่นจนถึง พ.ศ.2299 ก่อนการล่มสลายของกรุงศรีอยุธยาเพียง 11 ปี



ภาพที่ 5 รูปกองอาสาญี่ปุ่นในจิตรกรรมฝาผนังวัดยม (คัดลอกลงในสมุดไทย) แสดงให้เห็นการแต่งกายและอาวุธประจำกาย (กรมศิลปากร, 2544)

จิตรกรรมฝาผนังที่วัดประดู่ทรงธรรม พระนครศรีอยุธยา

ในจิตรกรรมฝาผนังแหล่งต่อมาที่นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ศิลป์ให้ความเห็นว่า น่าจะเกี่ยวข้องกับจิตรกรรมฝาผนังที่วัดยม ได้แก่ จิตรกรรมฝาผนังที่วัดประดู่ทรงธรรม พระนครศรีอยุธยา โดย น. ณ ปากน้ำ หรือ ประยูร อุลุชาฎะ เห็นว่า พระอุโบสถอาจเก่าถึงปลายสมัยอยุธยาได้ เนื่องจากฐานโค้งหรือเรียกว่าแอ่นท้องสำเภาซึ่งเป็นลักษณะที่ปรากฏเสมอในอาคารก่ออิฐถือปูนโดยเฉพาะศาสนสถานและพระราชวังสมัยอยุธยาจนถึงต้นรัตนโกสินทร์ (น. ณ ปากน้ำ, 2525, 122-124)

ส่วนจิตรกรรมภายในนั้น สันนิษฐานได้เป็นสามประเด็น ได้แก่ 1.อาจเป็นของเลียนแบบเค้าโครงภาพเขียนสมัยอยุธยาที่วัดยม 2.ลอกจิตรกรรมวัดยมมาทั้งหมด และ 3.ของเดิมมีภาพเขียนสมัยอยุธยาอยู่แล้วแต่ชำรุดเพราะ

น้ำฝนและด้วยความเก่าแก่ของวิหาร จึงต้องเปลี่ยนเครื่องบนหรือโครงหลังคาซึ่งโบราณนั้นมักใช้คำปะปนกันว่า สร้าง ซึ่งมีความหมายถึงการบูรณะปฏิสังขรณ์ (มีจารึกว่า “ทราบ”) เมื่อมีร่องรอยของภาพเขียนเดิมอยู่เมื่อซ่อมจึงให้ช่างเขียนใหม่แต่ปรับเปลี่ยนไปตามสมัย น. ณ ปากน้ำสันนิษฐานว่า บางภาพคล้ายจิตรกรรมที่วัดยม ในช่วงเวลาที่บูรณะวัดประดู่ทรงธรรมตามจารึกคือ พ.ศ.2405 นั้น จิตรกรรมฝาผนังที่วัดยมน่าจะยังพอหลงเหลือ ให้เลียนแบบได้มากอยู่ โดยพิจารณาจากการคัดลอกเมื่อ พ.ศ.2440 ซึ่งยังคงคัดลอกมาได้หลายส่วน

ผนังด้านข้างของวิหารวัดประดู่ทรงธรรมแสดงขบวนทัพกษัตริย์ทั้งหลายที่ไปรอแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ คล้ายการจัดกระบวนพยุหยาตราที่วัดยมอยู่ไม่น้อย สภาพปัจจุบันลบเลือนไปมาก สำหรับการบันทึกเรื่องราวและจิตรกรรมของวัดประดู่ทรงธรรมได้มีการตีพิมพ์ เมื่อ พ.ศ.2525 ซึ่งสภาพในหนังสือนั้นจิตรกรรมฝาผนังยังคงชัดเจนมากกว่าที่ปรากฏในปัจจุบันที่ไม่ได้รับการบูรณะมาเป็นเวลานาน จึงลบเลือนไปมากแล้ว

ภาพกระบวนเสด็จหรือพยุหยาตราที่วัดประดู่ทรงธรรมนี้หากเป็นการวาดตามแบบอย่าง จากวัดยม ก็ควรปรากฏภาพต่างภาษา หรือภาพชาวต่างชาติอยู่จำนวนหนึ่งซึ่งอาจเป็นกองอาสาต่างชาติที่รับราชการในราชสำนักไทย ซึ่งสภาพปัจจุบันก็พอจะมองเห็นได้บ้าง อย่างไรก็ตาม ด้วยสภาพที่หลุ่ร่อนทำให้แทบไม่เหลือภาพซึ่งอาจสันนิษฐานว่าเป็นภาพชาวญี่ปุ่นได้ชัดเจนนักที่พบเป็นเพียงการสันนิษฐานว่าควรจะเป็นญี่ปุ่นได้เท่านั้น โดยสังเกตจากการแต่งกายซึ่งอาจคล้ายคลึงกับจีน แต่แลดูเหมือนการแต่งกายของชาวมุโหมากกว่าการแต่งกายแบบชาวจีนทั่วไปเมื่อสังเกตทรงผมซึ่งชาวญี่ปุ่นมักโกนกลางศีรษะ และไว้ด้านข้างให้ยาว เสือที่สวมกัมกรั้งให้แขนยกขึ้น กางเกงบางขณะอาจแนบขาเพื่อความคล่องตัว ที่สำคัญคือเห็นบอวูรไว้ที่ผ้าคาดเอว แลดูแตกต่างจากชาวจีนที่มักไม่ปรากฏภาพการเหน็บบอวูร



ภาพที่ 6 ภาพจากหนังสือวัดประดู่ทรงธรรม สำนักพิมพ์เมืองโบราณ พ.ศ.2525



ภาพที่ 7-8 การแต่งกายของซามูไรในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ภาพจาก www.nytime.com

พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

พระที่นั่งแห่งนี้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.2338 อยู่ในพื้นที่พระราชวังบวรสถานมงคล หรือวังหน้า ปัจจุบันคือพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร เมื่อแรกสร้างคงมีวัตถุประสงค์เป็นท้องพระโรงสำหรับพระราชวังบวร แต่ต่อมาใช้เป็นหอพระ ปัจจุบันประดิษฐานพระพุทธรูปสี่องค์ (จิตรกรรมฝาผนังพระที่นั่งพุทไธสวรรย์, 2557, 7)

จากข้อมูลของภัณฑารักษ์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร วิเคราะห์ว่า ส่วนรองรับหลังคา หรือเชิงชายของพระที่นั่งแห่งนี้ อาจได้รับแรงบันดาลใจจากอาคารแบบญี่ปุ่นซึ่งมีลักษณะการรองรับหลังคาที่แตกต่างไปจากระบบรองรับหลังคาของไทยที่จะไม่ถึงและไม่เห็นชายยื่นออกมา ซึ่งเป็นลักษณะพิเศษของอาคารแห่งนี้ และเป็นลักษณะที่เป็นไปได้ว่ามีลักษณะนี้ตั้งแต่เมื่อแรกสร้างหรือไม่เช่นนั้นก็คร่าวปฏิสังขรณ์ในสมัยรัชกาลที่ 3 ซึ่งมีการเปลี่ยนไม้โครงหลังคา ซึ่งเป็นไปได้ทั้งการทำแบบของเดิมและการทำขึ้นใหม่ อีกทั้งการบูรณะใหญ่ซึ่งมีบันทึกกว่าเป็นการใช้ช่างวังหน้ามิได้ใช้ช่างวังหลวงในการบูรณะในคราวนั้น นอกจากนี้กลุ่มช่างวังหน้านั้นได้ชื่อว่าฝีมือดีกว่ามากกว่าช่างวังหลวง จึงอาจกล่าวว่าเป็นลักษณะพิเศษเฉพาะ



ภาพที่ 9 เชิงชายอาคารแบบญี่ปุ่น

(ภาพโดย TANAKA Juuyoh (田中十洋) <https://get.pxhere.com>)



ภาพที่ 10 ส่วนเชิงชายเครื่องบน พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ (ภาพโดย วราภรณ์ วิษณุรัฐ)

ภาพ “ยี่ปุ่น” ในภาพต่างภาษา ศาลาราย วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามที่ได้บูรณปฏิสังขรณ์มาตั้งแต่ครั้งสมัยรัชกาลที่ 1 และบูรณะครั้งใหญ่ในสมัยรัชกาลที่ 3 เป็นที่ทราบกันดีว่าได้มีการนำความรู้หลากหลายแขนงมาเป็นเนื้อหาในการสร้างและกลายเป็นศิลปะประดับประดาวัดที่มีคุณค่าในการเผยแพร่ความรู้มากกว่าจะมีหน้าที่ทางศาสนาแต่เพียงประการเดียวหรือเป็นแหล่งที่เรียนจากพระสงฆ์เพียงอย่างเดียวเหมือนสมัยก่อน ความคิดของการเผยแพร่ความรู้ในวัดนี้ พบว่าได้เกิดแนวความคิดการเผยแพร่ความรู้สู่คนทั่วไปมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 โดยเฉพาะที่วัดพระเชตุพนฯ นี้มีรูปฤๅษีดัดตนและจารึกตำรายาที่สร้างมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 แต่เมื่อถึงสมัยรัชกาลที่ 3 วัดพระเชตุพนก็ชำรุดทรุดโทรมมากจึงทรงบูรณะใหญ่ และกลายมาเป็นแหล่งตำราโดยเฉพาะวิชาความรู้ต่างๆ และความรู้เกี่ยวกับชนชาติต่างๆ ปรากฏในโคลงฉันท์บรรยายภาพต่างภาษาซึ่งเคยประดับอยู่ในศาลาราย และมีภาพชาวต่างภาษาในวิหารทิศ

(ฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทย http://www.sac.or.th/databases/inscriptions/inscripbe_ _detail.php?id=3341) ซึ่งปัจจุบันลบเลือน คำว่า ภาพสิบสองภาษานั้นมีความหมายถึงชนชาติต่างๆ โดยมีภาพและโคลงฉันท์อธิบายถึงชาวญี่ปุ่นว่า



ภาพที่ 11 ภาพชาวญี่ปุ่นที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

(ภาพจาก<http://www.bloggang.com/viewblog.php?id=cher-aim&date=21-06-2009&group=1&gblog=2>)

“เพศภาพพึงรักยิ่ง	หยุดชม
รูปญี่ปุ่นปางยืน	อย่างไว้
สองแหยมหยุดหยุดมม	เปี่ยม
เครื่องแต่งสรรเสื่อใช้	ต่างสี
อยู่เกาะญี่ปุ่นเว้ง	วงเขา
เขาย่อมเป็นช่างดี	แปดด้าน
โดยต่ำแต่งดาวเงา	งามปลาบ
สบสิ่งสินค้าปาน	ป็นโต

(กรมขุนเดโชดิศร)

(ประชุมจารึกวัดพระเชตุพนฯ, 2517)

อย่างไรก็ดี ภาพญี่ปุ่น (ญี่ปุ่น) ที่วัดพระเชตุพนฯ นี้ แลดูเหมือนจิวหรือจินมากกว่าให้ความรู้สึกว่าเป็นชาวญี่ปุ่น อีกทั้งแลดูไม่ตรงกับที่บรรยายไว้ในโคลงสั้น แต่เหตุที่มีโคลงประกอบภาพจึงระบุว่าเป็นญี่ปุ่น และภาพชาวจินก็แลดูคล้ายคลึงกันจนแทบแยกไม่ได้ว่าญี่ปุ่นแตกต่างจากจินอย่างไร คงเนื่องมาจากการบูรณะอย่างวัดหลวงซึ่งจะต้องทำการให้อยิ่งใหญ่งดงาม และโดยเฉพาะภาพวาดซึ่งเป็นศิลปกรรมจึงอาจเน้นความงดงามมากกว่าวาดให้ตรงกับความจริงและในช่วงเวลานั้น คือราว พ.ศ.2342-2389 การค้าระหว่างสยามกับญี่ปุ่นเหลือเพียงข้อสันนิษฐานว่าได้มีการนำไม้ฝางจำนวนมากถึงราว 190 ตัน ระหว่างช่วงเวลาดังกล่าวซึ่งอาจเป็นไม้ฝางจากสยามซึ่งเป็นผู้ส่งออก

ไม่ฝางรายใหญ่ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยไม่ปรากฏว่ามีความสัมพันธ์ทางการทูตหรือการค้าต่อกันที่แน่ชัดนัก อาจส่งผลให้ผู้วาดไม่ทราบว่าชาวญีปุ่นซึ่งเคยมีความสัมพันธ์กันนั้นมีลักษณะการแต่งกายอย่างไรด้วยเหตุที่ไม่มีชาวญีปุ่นเดินทางเข้ามา แต่ด้วยข้อมูลในโคลงต้นนั้นบรรยายลักษณะ และทำให้ทราบว่าชาวญีปุ่นนั้นอาศัยในเกาะ ไร่ ผสมเปี่ยมสองข้าง สวมแพรพรรณหลากสีและมีสินค้าออกเป็นงานช่างต่างๆ และ “ปิ่นโต” ซึ่งอาจหมายถึงภาชนะใส่อาหารแบบที่เรียกว่าเบนโตะก็เป็นได้

ภาพสันนิษฐานชาวญีปุ่นที่วัดบางขุนเทียนนอก ธนบุรี

วัดบางขุนเทียนนอก สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นสมัยอยุธยาตอนปลาย ประมาณ พ.ศ.2246 เดิมชื่อวัดยมโลก (ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร, 2525, 138) ตั้งอยู่ที่เขตจอมทอง กรุงเทพฯ

ปรากฏภาพชาวต่างชาติที่บานหน้าต่างในพระอุโบสถและมีรูปที่สันนิษฐานว่าเป็นชาวญีปุ่นเช่นกัน โดยภาณุพงศ์ ชงเชื้อ ศึกษาภาพจิตรกรรมสิบสองภาษาที่วัดบางขุนเทียนนอก ซึ่งได้ศึกษาตามโคลงภาพต่างภาษาซึ่งจารึกไว้ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ได้ข้อสรุปว่ามีภาพ ที่ควรสันนิษฐานว่าจะเป็นภาพชาวญีปุ่น เป็นภาพบุรุษสวมเสื้อคลุมยาวไปถึงข้อมือ คาดหน้าอกด้วยผ้าคาดทับแบบเฉียง และถือดาบซามูไร ซึ่งตรงกับโคลงอธิบายภาพต่างภาษา และตรงกับลักษณะ การแต่งกายของชายชาวญีปุ่นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 24 ซึ่งอาจได้รับแรงบันดาลใจจากภาพคนต่างภาษาที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม แต่มีความแตกต่างไปพอสมควร เนื่องจากคงจะเป็นฝีมือช่างชาวบ้านที่วาดตามแบบช่างหลวง และอาจวาดไปโดยจินตนาการใกล้เคียงสิ่งที่ตนรู้จักคุ้นเคยมากกว่าให้ตรงกับความเป็นจริง (ภาณุพงศ์ ชงเชื้อ, 2549 ,74)



ภาพที่ 12 ภาพชายชาวญีปุ่น (คนขวา)

ภาพโดย วราภรณ์ วิษณุรัฐ

บทวิเคราะห์และสรุป

ความเป็นญี่ปุ่นที่ปรากฏในศิลปะไทยโบราณ ซึ่งรวมถึงศิลปวัตถุ ข้าวของเครื่องใช้ การเขียนรูปบุคคล หรือรูปแบบบางอย่างของสถาปัตยกรรม ย่อมแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม ที่มีต่อกันผ่านสถานการณ์ต่างๆ ทั้งทางการเมืองและการค้า

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา เกิดชุมชนญี่ปุ่นขึ้นในกรุงศรีอยุธยา ผู้คนที่เข้ามาคงมีหลากหลายได้แก่พวกพ่อค้า ซึ่งมีบทบาทเป็นพ่อค้าคนกลางระหว่างรัฐ กลุ่มคนครึ่งชาติหรือพวกเข้ารีตที่ไม่อาจอยู่ในประเทศญี่ปุ่นต่อไปได้ พวกโรนิน หรือชาмуไรไร้สังกัดที่ต่อมาน่าจะได้กลายเป็นกองอาสาญี่ปุ่น ในกรมอาสาญี่ปุ่น รับราชการในราชสำนัก อยุธยาซึ่งปรากฏรูปของพวกเขานในจิตรกรรมฝาผนังที่วัดยม สมัยสมเด็จพระนารายณ์ การมีอยู่ของกองอาสาต่างชาติ เหล่านี้มักเป็นไปเพื่อเกียรติยศของความเป็นพระมหากษัตริย์ในอุดมคติของไทยโบราณ ว่าจะต้องเป็นพระมหากษัตริย์ของผู้คนหลากหลาย ว่าเป็นไปเพื่อการเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ กองอาสาญี่ปุ่นเองก็เคยมีบทบาททางการเมืองของไทย จิตรกรรมจึงเป็นสิ่งยืนยันการมีตัวตนอันสำคัญของกองอาสาญี่ปุ่นที่ปรากฏ ในพระราชพิธีอันสำคัญนี้ อย่างไรก็ตาม กลุ่มชาวญี่ปุ่นคงสักระยะอยู่แต่ในวังของตนมากกว่าสมาคม กับคนชาติอื่น แต่อาจมีบ้างกับกลุ่มพ่อค้าด้วยกัน เช่น ชาวดัทช์หรือแม้กับคนพื้นเมืองเท่าที่พบหลักฐานในปัจจุบันจึงไม่พบว่า มีการส่งผ่านรูปแบบศิลปะ ในลักษณะอื่นสู่สังคมกรุงศรีอยุธยามากนัก ต่างจากที่ไทยได้รับรูปแบบศิลปะจีน

แม้จะมีการส่งผ่านรูปแบบศิลปะไม่มากนัก แต่การบันทึกเรื่องราวของกันและกันก็ได้สะท้อนออกมาได้แก่ รูปชาวสยามและเรือสยามที่ไปจากกรุงศรีอยุธยาที่เก็บรักษาไว้ที่หอสมุด และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอันเป็นเมืองท่าโบราณที่เรือจากกรุงศรีอยุธยาได้ไปค้าขายที่นั่น

ภาพที่นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ศิลปะประเมินว่าอาจเกี่ยวข้องกับจิตรกรรมฝาผนังที่วัดยม ได้แก่ ภาพกระบวนทัพ หรืออาจเป็นกระบวนพยุหยาตราทางสถลมารคที่วัดประดู่ทรงธรรม พระนครศรีอยุธยา แม้มีจารึกเขียนไว้ว่า พระวิหารนี้สร้างเมื่อ พ.ศ.2405 แต่ความหมายของคำว่า “สร้าง” ตามความหมายโบราณนั้นมีความหมายรวมถึงการบูรณะใหญ่ด้วย เช่นการสร้างวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ที่จริงคือการบูรณะใหม่ทั้งวัดภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในนั้นมีลักษณะโครงสร้างใกล้เคียงกับภาพที่วัดยม ที่โครงภาพเดิมอาจเลียนแบบกันแต่คงมีซ่อมสร้างในสมัยรัชกาลที่ 4 ตามจารึก ที่วัดแห่งนี้ปรากฏภาพกองอาสาชาติต่างๆ อยู่บ้างเนื่องจากกลบเลือนไปมากแล้ว มีภาพที่อาจประเมินได้ว่าเป็นกองอาสาญี่ปุ่น ตามแบบที่จารึกในโคลงภาพต่างภาษาที่วัดพระเชตุพนฯ คือชาวญี่ปุ่นไว้ผมเปียมนสองข้าง และเมื่อเทียบกับภาพชาмуไรในช่วงเวลาดังกล่าว พบว่ามีความคล้ายคลึงกัน ย่อมสะท้อนว่า ลักษณะอุดมคติของความเป็นพระมหากษัตริย์ของชนชาติต่างๆ ยังคงมีอยู่

ส่วนในสถาปัตยกรรมของหลวง ปรากฏที่พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร หากพิเคราะห์ว่า ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ที่เป็นช่วงฟื้นฟูบ้านเมืองและเร่งสร้างอาคารสถานที่ ช่างวังหน้านั้นเป็นกลุ่มผู้มีฝีมือสูง มีความสร้างสรรค์และมักสร้างให้แปลกให้งามตามบรรยากาศบ้านเมืองที่กำลังเร่งฟื้นฟู และเป็นที่ยอมรับกันว่า อาจมีฝีมือสูงกว่าและมีความสร้างสรรค์กว่ากลุ่มช่างวังหลวง (จิตรกรรมฝาผนังพระที่นั่งพุทไธสวรรย์, 2557, 7)

ส่วนภาพ “ญี่ปุ่น” ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม และภาพชายชาวญี่ปุ่นวัดบางขุนเทียนนอกอาจเกิดขึ้นด้วยวัตถุประสงค์สองประการ ได้แก่ การประดับประดาอาคารสถานที่ด้วยคติที่แปลกออกไปประการหนึ่ง อีกทั้งการมุ่งให้ความรู้แก่ผู้คน อันสอดคล้องกับบรรยากาศของยุคสมัยโดยเฉพาะช่วงรัชกาลที่ 3 ที่สังคมไทยเริ่มปรับตัวเพื่อเรียนรู้โลกภายนอกและสนใจความรู้ที่มาจากภายนอกประเทศด้วยเหตุผลทางการเมืองและการค้า อีกทั้งมีการขยายโอกาสการเรียนรู้ และการศึกษากว้างขวางขึ้นกว่าแต่ก่อน เช่น โปรดให้มีอาลักษณ์ผู้หญิงในราชสำนัก

สำหรับจารึกัมภีร์ศาสนา (จารึกตำรายาวัดราชโอรสารามวรวิหาร, 2545) และเรียกได้ว่า มีการเผยแพร่ความรู้หลากหลายในแบบไทยให้แพร่ไปในวงกว้าง ดังนั้นเมื่อสังคมมีบรรยากาศเปิดกว้างเช่นนั้น ความรู้อันหลากหลายจึงสำคัญและจำเป็นต่อสังคมมากยิ่งขึ้นเพื่อการรับมือกับสถานการณ์และปัจจัยภายนอกที่แผ่เข้ามาในสังคมสยาม โดยเฉพาะการเรียนรู้โลกภายนอกผ่านสื่อประเภทต่างๆ ทั้งภาพและคำบรรยาย เนื่องจากผู้รู้หนังสือยังจำกัดอยู่มาก ภาพจึงเป็นการแสดงออกที่ทำให้เข้าใจได้ง่าย (วราภรณ์ วิษณุรัฐ, 2558, 179-202) แม้ว่าอาจไม่ตรงกับความเป็นจริงด้วยข้อจำกัดต่างๆ การแสดงออกถึงเรื่องราวของคนต่างภาษาโดยเฉพาะญี่ปุ่นจึงเป็นภาพสะท้อนถึงความกระหายใคร่รู้และการปรับตัวเพื่อรับมือกับความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เป็นบรรยากาศทางสังคมสยามเวลานั้น

จึงสรุปได้ว่า ความสัมพันธ์ที่มีมายาวนานระหว่างไทยและญี่ปุ่นอาจศึกษาได้ผ่านศิลปะรูปแบบต่างๆ ทั้งที่พบในไทยและญี่ปุ่น ไม่ว่าจะเป็นข้าวของเครื่องใช้ จิตรกรรมฝาผนัง ภาพพิมพ์ และลักษณะบางประการในสถาปัตยกรรม ซึ่งได้สร้างขึ้นเพราะความสัมพันธ์ที่มีต่อกัน นอกจากบันทึกถึงความสัมพันธ์แล้ว ศิลปกรรมที่มีเรื่องราวของ “ญี่ปุ่น” เหล่านั้นยังได้สะท้อนสถานะของสังคมไทยเองถึงการเรียนรู้โลกภายนอก และทัศนะที่มีต่อประเทศต่างๆ ที่สยามมีสัมพันธ์ด้วยในสถานการณ์ที่สังคมต้องเปิดรับและทำความรู้จักผู้คนที่แตกต่างกันหลากหลายในโลก อีกทั้งหากมีการค้นพบหลักฐานทางศิลปกรรมหรืออื่นๆ เพิ่มเติมยิ่งขึ้นในอนาคต ก็จะสามารถเพิ่มมุมมองในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างไทย-ญี่ปุ่นและมุมมองที่ไทยมีต่อโลกได้หลากหลายยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

เอกสาร

- กฎหมายตราสามดวง. (2521). กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- จารึกตำรายาวัดราชโอรสารามราชวรวิหาร. (2545). กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- จิตรกรรมฝาผนังพระที่นั่งพุทไธสวรรย์.(2557). กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- จินตาสหกิจ, หลวง.(ละม้าย ธนะศรี) (ผู้แปล) (2506). *ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 20 จดหมายเหตุเรื่องทางไมตรีระหว่างกรุงศรีอยุธยากับกรุงญี่ปุ่น. แปลจากภาษาอังกฤษของเซอร์เออนส ซาเตา. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พันเอก พระยาศักดาภิเดชวรฤทธิ์ (แปลก นิลกุล). วัดโสมนัสวิหาร.*
- จุลทรรศน์ พยาฆรานนท์. “จิตรกรรมไทยในสายตาของคนต่างภาษา”. *โลกศิลปะ*. 1,1 กรกฎาคม-กันยายน 2524. 10-19.
- ชาลวิทย์ เกษตรศิริ. บรรณาธิการ.(2550).*ข้อมูลและคำทับเหตุการณ์ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ปิยดา ชลวร. “รวิภว นางาซากิ : ตามรอยความสัมพันธ์ ไทย-ญี่ปุ่น ค.ศ.1400-1720” *ศิลปวัฒนธรรม*. เมษายน. 2554.24-33.
- ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน. (2517). พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (ปุ่น ปุณณสิริ) เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส 23 เมษายน 2517.
- พจิตะ เรือโอะ. (2554). “ความสัมพันธ์ของสองประเทศ ไทย-ญี่ปุ่น”.*งานช่างศิลปกรรมและสุนทรียภาพไทย-ญี่ปุ่น*. กรุงเทพฯ: สำนักพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร.
- ภาณุพงศ์ ชงเชื้อ.(2549) “ภาพสิบสองภาษาที่บานหน้าต่างอุโบสถวัดบางขุนเทียนนอก” สารนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ศิลปะ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วรารักษ์ วิษณุรัฐ. (2558).*สังคมการเมืองไทยกับกระบวนการสร้างสรรค์จิตรกรรมฝาผนัง (พ.ศ.2325-2394).* ดุษฎีนิพนธ์ สาขาไทยศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สันติ เล็กสุขุม. (2548). *จิตรกรรมไทยสมัยรัชกาลที่ 3 ความคิดเปลี่ยนการแสดงออกก็เปลี่ยนตาม*. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- อิชิอิ โยเนะโอะ และ โยชิโกะ ทิชิตารุ. (2542). *ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น 600 ปี*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

รูปภาพ

- กระบวนพยุหยาตราพระภิกษุ สมัยสมเด็จพระนารายณ์*.(2544). กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร. (ภาพที่ 5)
- น. ณ ปากน้ำ (ประยูร อุลุชาฎะ). (2525).*วัดประดู่ทรงธรรม*. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ. (ภาพที่ 6)
- วรารักษ์ วิษณุรัฐ (ภาพที่ 10 ,12)
- อมรา ศรีสุชาติ. (2554). “ความสัมพันธ์ทางการค้าและวัฒนธรรมไทย-ญี่ปุ่น” (41-61). *งานช่างศิลปกรรมและสุนทรียภาพไทยญี่ปุ่น*. กรุงเทพฯ: สำนักพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร. (ภาพที่ 1,2,3)
- https://www.researchgate.net/figure/247159281_fig2_Figure-2-Siam-ship-from-the-Japanese-scroll-painting-Tosen-no-Zu-depicted-probably) สืบค้นเมื่อ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2560 (ภาพที่ 4)
- www.nytime.com สืบค้นเมื่อ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2560 (ภาพที่ 7, 8)
- <http://www.bloggang.com/viewblog.php?id=cher-aim&date=21-06-2009&group=1&gblog=2> สืบค้นเมื่อ 28 พฤษภาคม พ.ศ.2560 (ภาพที่ 11) TANAKA Juuyoh (田中十洋)

แผนการเนเวียสกับการเปลี่ยนแปลงแนวทางจัดการศึกษา ของมิชชันนารีอเมริกันเพรสไบทีเรียนในเชียงใหม่

Nevius Plan and the transition in education
by Missionary American Presbyterian in Chiang Mai

วิวัฒน์ ทวีพรกิจกุล

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงแนวทางในการจัดการเรียนการสอนของมิชชันนารีอเมริกันเพรสไบทีเรียนในเชียงใหม่ ซึ่งผลการศึกษาพบว่า นอกจากนโยบายการจัดการศึกษาจากส่วนกลางแล้ว “แผนการเนเวียส” อันเป็นนโยบายที่มีจุดประสงค์ให้คริสตจักรท้องถิ่นในดินแดนต่างๆ ดูแลและหาเลี้ยงตนเอง โดยลดการพึ่งพาและรับความช่วยเหลือด้านการเงินจากคณะกรรมการของมิชชันนารีที่อเมริกากลาง และถูกนำมาใช้กับมิชชันนารีในเชียงใหม่ช่วงปี ค.ศ. 1895 ได้ส่งผลให้โรงเรียนของมิชชันนารีในเชียงใหม่ได้รับเงินช่วยเหลือน้อยลง และจำเป็นต้องหารายได้เองจากการเก็บค่าเล่าเรียน ทำให้การปรับใช้หลักสูตร จากส่วนกลาง ตลอดจนการเรียนการสอนภาษาสยาม เพื่อตอบสนองความต้องการที่เพิ่มมากขึ้นของคนท้องถิ่น จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นในการรักษาความสามารถในการแข่งขันของโรงเรียน และรายได้ของมิชชันนารีเอาไว้

Abstract

This paper aimed to study the external factors in international politics and economic that cause the transition in education by Missionary American Presbyterian in Chiang Mai. The study found that Not only, educational policy by siamese government is a reason of transition in education by Missionary American Presbyterian but also “Vesuvius Plans” is another reason as well. New policy called “Nevius Plan” was adapted to missionaries in Chiang Mai in 1895, which then resulted in the decreasing of income of schools founded by oversea missionaries. Facing this challenge, schools had to finance themselves by attracting more local students, whose demand was working as a civil servant. To do so, they adjusted their courses to a more centralized curriculum and teaching Siamese language at schools.

1. บทนำ

มิชชันนารีในประเทศไทยนั้นมีบทบาทและความสำคัญอย่างมากต่อการพัฒนาประเทศ ในด้านต่างๆ ให้มีความทันสมัยแบบชาติตะวันตก ซึ่งมิชชันนารีที่ปฏิบัติภารกิจต่างๆ อยู่ในเชียงใหม่ตลอดจนพื้นที่อื่นๆ ในไทยและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น ล้วนเป็นส่วนหนึ่งในการกิจของการเผยแผ่คริสต์ศาสนาไปยังดินแดนต่างๆ ทั่วโลก และการเข้ามาของมิชชันนารีโปรเตสแตนต์ในสยามส่วนใหญ่เป็นมิชชันนารีที่เดินทางมาจากอเมริกา ซึ่งภารกิจและกิจกรรมต่างๆ ของพวกเขามักจะเป็นสิ่งที่แยกออกจากจุดประสงค์ทางการเมืองและการค้าของชาติ ดังนั้นเมื่อการเผยแผ่ศาสนาไม่อาจใช้การสนับสนุนจากอำนาจทางการเมืองได้เหมือนในอดีต วิธีในการเผยแผ่ศาสนาจึงต้องปรับเปลี่ยน โดยการ

ที่มีขงันนาริหันมาใช้วัฒนธรรมและอารยธรรมตะวันตกเป็นเครื่องมือสำคัญในการเผยแพร่ศาสนา ไม่ว่าจะเป็นการ สอนวิชาความรู้สมัยใหม่ของตะวันตก การสร้างโรงเรียน โรงพิมพ์ หรือโรงพยาบาล เป็นภารกิจในลักษณะของการ บริการสังคม โดยมีวัตถุประสงค์หลัก ในการช่วยชักนำผู้คนให้เข้ามาเรียนรู้ และรับเชื่อในศาสนาคริสต์ เนื่องจาก ในพื้นที่ที่คนนับถือศาสนาพุทธอยู่ก่อน คนในพื้นที่นั้นย่อมที่จะไม่เห็นความสำคัญของคริสต์ศาสนา ทำให้การบริการ สังคมไม่ว่าจะเป็นด้านสาธารณสุขและการศึกษาของมิชชันนารีจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการเผยแพร่ศาสนาเป็น อย่างมาก ดังนั้นภาพลักษณ์และการรับรู้ที่ชาวสยามมีต่อมิชชันนารีจึงเป็นภาพลักษณ์ที่ถือว่าเป็น “หมอ” อันเนื่อง มาจากความพยายามเผยแพร่ศาสนาโดยใช้ผลผลิตที่มากับวิทยาการตะวันตกเช่น ยารักษาโรคควบคู่กับหนังสือและ ใบปลิวคำสอนทางศาสนา¹ ดังนั้นมิชชันนารีโปรเตสแตนต์ จึงเป็นทั้งหมอรักษาโรคและหมอศาสนาในเวลาเดียวกัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีบทบาทที่สำคัญอย่างมากในการพัฒนาสังคมของสยามในเวลานั้นให้เข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่

ภารกิจในลักษณะของการบริการสังคมนอกจากภารกิจในด้านสาธารณสุขแล้ว การบริการสังคมในด้าน ของการศึกษาก็เป็นภารกิจที่มีขงันนาริมีความโดดเด่น เนื่องมาจากพื้นฐานทางความคิดของศาสนาคริสต์โดยเฉพาะ ศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์นั้น เป็นศาสนาที่ถือว่าการจะเข้าถึงความจริงสูงสุดทางศาสนาจะกระทำได้โดยการ อ่านและศึกษาพระคัมภีร์ไบเบิลโดยตรง² กล่าวคือ การที่คริสต์ชนจะสามารถรู้จักกับพระเจ้าได้นั้นหนทางหนึ่งก็คือ การรู้หนังสือ และคนที่เปลี่ยนศาสนาแต่ไม่ได้อ่านพระคัมภีร์นั้นก็เท่ากับว่ายังไม่ได้มีความเชื่ออย่างแท้จริง³ ดังนั้นใน พื้นที่ที่คนทั่วไปไม่รู้หนังสือจึงถือได้ว่าเป็นอุปสรรคต่อการรับเชื่อในศาสนาคริสต์อย่างมาก ความจำเป็นเบื้องต้นของ การเผยแพร่ศาสนาที่ให้ความสำคัญต่อการศึกษาพระคัมภีร์ก็คือการเพิ่มขีดความสามารถให้กับคนในท้องถิ่น โดยใช้ การศึกษาเป็นสถาบันในการอบรมและฝึกฝนคนในท้องถิ่นให้อ่านออกเขียนได้ เป็นการเตรียมศักยภาพของคนใน ท้องถิ่นให้พร้อมต่อการถ่ายทอดหรือเผยแพร่ความเชื่อและคำสอนของศาสนาคริสต์ต่อไป ดังนั้นการที่คริสต์จักรจะ มีความเข้มแข็งได้นั้นจะต้องมีพื้นฐานมาจากระบบการศึกษาที่มั่นคง⁴

การริเริ่มจัดการศึกษาของมิชชันนารีในเชียงใหม่ นั้น วัตถุประสงค์และเป้าหมายในเริ่มแรก ก็เพื่อให้โรงเรียน ของตนนั้นเป็นที่ยอมรับของคนท้องถิ่นเพื่อจุดมุ่งหมายในการเผยแพร่ศาสนา เป็นสำคัญอันจะเห็นได้จากการแปล ตำราเป็นภาษาพื้นเมือง หรือการใช้ภาษาพื้นเมืองในการเรียนการสอน แต่ทั้งนี้ในเวลาต่อมาช่วงต้นของศตวรรษที่ 20 โรงเรียนของมิชชันนารีเริ่มที่จะปรับตัวเข้ากับนโยบายทางการศึกษาของสยามมากขึ้น ซึ่งสิ่งที่แสดงให้เห็นอย่างชัดเจน ที่สุดในการพยายามปรับตัวของมิชชันนารีให้เข้ากับนโยบายทางการศึกษาของสยามก็คือการที่ในปี ค.ศ. 1906 พ่อ ครูแอริส ซึ่งเป็นครูใหญ่ของโรงเรียนปิ่นสร้อยแยลล์ขณะนั้นได้มีความประสงค์ที่จะรับความช่วยเหลือจากกระทรวง ธรรมการในการใช้หลักสูตรของกระทรวงรวมทั้งพึ่งพาความช่วยเหลือของกระทรวงทั้งในเรื่องของจัดหาครูที่จะมา สอนภาษาสยามจากกรรมการมณฑล ตลอดจนการให้เข้ามาตรวจตราดูแล และให้คำแนะนำในการบริหารโรงเรียน⁵ ซึ่งต่อมาได้มีการรับเอาหลักสูตรของกระทรวงธรรมการมาใช้ในการจัดการสอนอย่างเต็มรูปแบบในปีค.ศ. 1912 ตลอด

1 ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. (2532). การถ่ายทอดวิทยาการตะวันตกในสังคมไทย : ศึกษาบทบาทของมิชชันนารีโปรเตสแตนต์ระหว่าง พ.ศ. 2371-2411. อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ. หน้า 182

2 ประสิทธิ์ พงศ์อุดม, จันทรจิรา วงษ์ชมทอง, จาริต องค์กรสุวรรณ, เสริมศรี ไชยเศรษฐ์, บุญมี ทรัพย์จ่อเพชร, ลักษณะ อินทร์กลับ, และ ชำนาญ แสง ฉาย. (2006). คริสต์ศาสนกับการศึกษาของไทย. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการพันธกิจการศึกษา มูลนิธิแห่งสภาคริสตจักรในประเทศไทย. หน้า 47

3 Swanson, H. R. (2003). *Prelude to Irony the Princeton Theology and the Practice of American Presbyterian Mission in Northern Siam, 1867-1880*. Ph.D. Dissertation the Melbourne University. p. 165

4 วิบูลย์ ทานูชิต. (2528). การปฏิรูปการศึกษาในมณฑลพายัพ พ.ศ. 2442-2476. การศึกษามหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, กรุงเทพฯ. หน้า 80

5 วัชร สันธูประมา. (2533). ภาษาที่ใช้ในการสอนและการสอนภาษาในโรงเรียนของมิชชันนารีทางภาคเหนือ. ใน ประสิทธิ์ พงศ์อุดม, และ เฮอเบิร์ต อาร์ สวอนสัน. ศาสนาคริสต์-มิชชันนารี-สังคมไทย: รวมบทความชุดที่ 1 (หน้า 11-46). เชียงใหม่ : ฝ่ายประวัติศาสตร์สภาคริสตจักรในประเทศไทย. หน้า 26

จนการยกเลิกการสอนภาษาพื้นเมืองด้วย⁶ โดยการเปลี่ยนแปลงทั้งหมดนี้เกิดขึ้นก่อนที่จะมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ของรัฐบาลในการกำหนดเนื้อหาการเรียนการสอนของโรงเรียนเอกชนให้เป็นไปตามหลักสูตรของรัฐบาล อันถือได้ว่าเป็นการควบคุมโรงเรียนเอกชนโดยรัฐอย่างเป็นทางการ ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรการเรียนการสอนของโรงเรียนมิชชันนารีนั้น จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงโดยความสมัครใจของมิชชันนารีเอง⁷ ปราศจากการบังคับจากส่วนกลางแต่อย่างใด

บทความชิ้นนี้จะเป็นการศึกษาการเปลี่ยนแปลงแนวทางในการจัดการศึกษาของโรงเรียนของมิชชันนารีในเชียงใหม่ ว่าเหตุใดโรงเรียนของมิชชันนารีนั้นจึงสนใจที่จะจัดการศึกษาตามแบบส่วนกลาง โดยการศึกษาชิ้นนี้จะให้ความสำคัญกับปัจจัยทั้งทางเศรษฐกิจและการเมืองในระดับระหว่างประเทศ และระดับท้องถิ่นที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงแนวทางการจัดการศึกษาของมิชชันนารีในเชียงใหม่

2. การจัดการศึกษาของมิชชันนารีในเชียงใหม่ในช่วงเริ่มต้น

พื้นฐานทางสังคมดั้งเดิมของเชียงใหม่ที่เน้นการถ่ายทอดความรู้แบบ “มุขปาฐะ” และจะมีเพียงผู้ที่ได้ผ่านการบวชเรียนเท่านั้นที่พอจะสามารถอ่านออก เขียนได้ ทำให้พื้นฐานของคนทั่วไปในท้องถิ่นเป็นอุปสรรคต่อการอ่าน และศึกษาพระคัมภีร์ทางศาสนาคริสต์ของคนท้องถิ่นเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากเมื่อครั้งที่ศาสนาจารย์แมคกิลวารี ได้เดินทางไปถึงเชียงใหม่ในปี พ.ศ. 2410 นั้น ที่เชียงใหม่มีผู้หญิงเพียงสองคนและผู้ชายเพียงไม่กี่คนเท่านั้นที่อ่านออกเขียนได้ แต่จะยกเว้นผู้ที่บวชเป็นพระเท่านั้นที่จะอ่านออกเขียนได้ ดังนั้นการสอนให้คนในท้องถิ่นรู้จักการอ่าน และเขียนในเบื้องต้นจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ในอีกทางหนึ่ง ซึ่งในขณะที่การจัดการศึกษาแบบสมัยใหม่ของส่วนกลางเริ่มที่จะขยายตัวเข้ามายังเชียงใหม่อย่างจริงจังในช่วงปี พ.ศ. 2442 เป็นต้นมา อันเป็นผลจากนโยบายขยายการจัดการศึกษาออกสู่หัวเมือง แต่ก่อนหน้านั้นการจัดการศึกษาแบบสมัยใหม่ในเชียงใหม่ ได้ถูกริเริ่มขึ้นมาแล้วกว่า 20 ปีตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2422 โดยคณะมิชชันนารีอเมริกันเพรสไบทีเรียนที่ได้เดินทางเข้ามาเผยแผ่ศาสนาคริสต์ในเชียงใหม่ ซึ่งในช่วงแรกของการจัดการศึกษานั้น มิชชันนารีเหล่านี้ได้ริเริ่มที่จะดำเนินการจัดการศึกษาของผู้หญิงขึ้นก่อน และหลังจากนั้นเป็นเวลาเกือบ 10 ปีถึงจะมีการจัดการศึกษาสำหรับผู้ชายขึ้นตามมา

ภารกิจด้านการศึกษาในเชียงใหม่ของมิชชันนารีกลุ่มนี้ได้เริ่มต้นขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2418 และเป็นการจัดการศึกษาสำหรับผู้หญิงในเบื้องต้น โดยนางโซเฟีย แมคคิลวารี ภริยาของศาสนาจารย์แดเนียล แมคคิลวารีได้รวบรวมเด็กผู้หญิงจำนวนหนึ่งประมาณ 6-8 คน มาเล่าเรียนในบ้านพักของตนเอง⁹ โดยจะสอนทั้งการอ่านและเขียนหนังสือ การสอนพระคัมภีร์¹⁰ และนอกจากนั้นวิชาการเรือนก็เป็นอีกหนึ่งทักษะที่มีการฝึกหัดให้กับเด็กนักเรียนเช่นกัน โดยที่เด็กหญิงที่เข้ามาเรียนกับมิชชันนารีเหล่านี้ก็คือบุตรหลานของผู้ที่หันมานับถือคริสต์ศาสนาในขณะนั้น¹¹ และการ

⁶ เสรินทร์ จิรคปต์. (2006). *บุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ปริณสุทธยาลัยวิทยาลัย*. เชียงใหม่: โรงพิมพ์ แสงศิลป์. หน้า 8

⁷ Sindhuprama, V. (1988). *Modern education and socio-cultural change in northern Thailand 1898-1942*. Honolulu: University of Hawaii. p.108

⁸ McFarland, G. B., & Swanson, H. R. (1999). *Historical sketch of Protestant missions in Siam 1828-1928*. Bangkok: White Lotus. p. 214

⁹ วิบูลย์ ทานจิต. *อ้าวแล้ว*. หน้า 31

¹⁰ McFarland, G. B., & Swanson, H. R. *ibid.* p. 214

¹¹ แม้น พงศ์อุดมมร, และ ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. (2527). งานธรรมชาติศึกษาในล้านนา. ใน วิทยาลัยครูเชียงใหม่ (บรรณาธิการ) ล้านนากับการศึกษาแบบใหม่: รวบรวมบทความ (หน้า 108-121). เชียงใหม่: วิทยาลัยครู. หน้า 112

เรียนการสอนในช่วงเวลาเริ่มแรกของการจัดการศึกษานั้นเป็นการจัดการศึกษาในรูปแบบของ “นักเรียนประจำ” ที่เด็กนักเรียนนั้นจะต้องเข้ามาอยู่อาศัยในที่พักกับครอบครัวของมิชชันนารีด้วย เป็นการมุ่งที่จะสร้างคริสตเตียนที่มีความเพียบพร้อมทั้งในด้านของศาสนาความเชื่อ และความประพฤติที่ดีตามแบบคริสตชน ดังนั้นจึงเป็นการเรียนการสอนที่ยังไม่มีหลักสูตรที่แน่นอน¹² เป็นเพียงการเรียนการสอนที่ขึ้นอยู่กับผู้สอนเป็นหลักสำคัญ

เมื่อภายหลังมีเด็กหญิงที่ต้องการจะเรียนหนังสือมากขึ้นทำให้ระบบการศึกษาแบบนักเรียนประจำนั้นไม่อาจที่จะตอบสนองต่อความต้องการนี้ได้ จึงจำเป็นที่จะต้องดำเนินการจัดการศึกษาอย่างจริงจัง ทำให้ในช่วงปี พ.ศ. 2422 ได้มีการก่อตั้งโรงเรียนแบบสมัยใหม่ขึ้นอย่างเป็นทางการมีชื่อว่า “โรงเรียนสตรีอเมริกัน” (American Girls’ School) โดยที่คณะกรรมการอเมริกันเพรสไบทีเรียนที่มีศูนย์กลางอยู่ที่กรุงเทพฯ ได้ส่ง มิสแมรี แคมป์เบลล์ และ มิสเอ็ดนา โคลล์ เดินทางมายังเชียงใหม่เพื่อมารับผิดชอบในการกิจการจัดการศึกษา ตลอดจนจัดระบบของโรงเรียนแห่งนี้โดยเฉพาะ ตามคำร้องขอของศาสนาจารย์แมคกิลวารี ดังนั้นการจัดตั้งโรงเรียนแห่งนี้จึงเป็นการเริ่มต้นการบุกเบิกภารกิจด้านการศึกษาอย่างเป็นทางการในเชียงใหม่ ตลอดจนเป็นการริเริ่มการจัดการศึกษาแบบสมัยใหม่ในเชียงใหม่เป็นครั้งแรกเช่นกัน กล่าวคือเป็นการเริ่มต้นเปลี่ยนแปลงการจัดการศึกษา ที่แต่เดิมเป็นการศึกษาที่ไม่มีรูปแบบ (informal education) ที่มีศูนย์กลางของการศึกษาส่วนใหญ่อยู่ที่วัดสำหรับคนทั่วไปและที่วังสำหรับเจ้านาย มาสู่การศึกษาที่มีรูปแบบที่ชัดเจน (formal education) โดยมีสถาบันการศึกษาที่จัดตั้งขึ้นเพื่องานด้านการศึกษาอย่างแท้จริง¹³ โดยสำหรับโรงเรียนของมิชชันนารีที่เป็นโรงเรียนชายนั้นถูกจัดตั้งขึ้นหลังจากการจัดตั้งโรงเรียนสตรีอเมริกัน ในอีก 8 ปีต่อมาคือช่วงปี พ.ศ. 2430 โดยในช่วงเริ่มแรกมีศาสนาจารย์ เดวิด จี คอลลินส์ เป็นผู้รับผิดชอบ ซึ่งเป็นที่รู้จักกันในชื่อของ “โรงเรียนชายวังสิงห์คำ” ในช่วงต้นนั้นเป็นการเรียกชื่อตามที่ตั้งของโรงเรียนในขณะนั้น และในเวลาต่อมาโรงเรียนแห่งนี้ได้ย้ายมาทางด้านฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิงและได้เปลี่ยนชื่อใหม่เป็น “โรงเรียนบรินส์ รอยแยลส์วิทยาลัย” ตามชื่อที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานให้เมื่อครั้งที่ยังคงดำรงตำแหน่งเป็นมกุฎราชกุมาร และได้เสด็จมาวางศิลาฤกษ์ที่โรงเรียนแห่งนี้ เมื่อวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2449 และในช่วงแรกนั้นโรงเรียนเหล่านี้ได้ใช้ตัวอักษรล้านนาเป็นหลักในการเรียนการสอน ตลอดจนการเรียนวิชาเลขและวิชาคำนวณต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการเรียนการสอนภาษาอังกฤษซึ่งมีมาตรฐานสูงมาก¹⁴ และได้กลายเป็นจุดแข็งที่ทำให้โรงเรียนของมิชชันนารีได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก

การจัดการศึกษาในช่วงแรกของมิชชันนารีนั้นการเรียนการสอนในโรงเรียนนั้นก็ยังคงเป็นภาษาพื้นเมืองส่วนใหญ่ ทั้งนี้เพราะภาษาพื้นเมืองหรือภาษาลาวนั้นเป็นภาษาที่คนในท้องถิ่นใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันอยู่แล้ว ดังนั้นการใช้ภาษาพื้นเมืองจึงทำให้การสื่อสารและการเผยแพร่และแนะนำให้อัครศาสนา และเทคนิควิทยาการตะวันตกเป็นเรื่องที่ง่ายขึ้น¹⁵ และนอกจากนั้นการใช้ภาษาพื้นเมืองในโรงเรียนยังแสดงให้เห็นถึงความเป็นอิสระของมิชชันนารีจากอำนาจของรัฐบาลสยามอีกด้วย¹⁶ ซึ่งในประเด็นนี้ได้แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างรัฐบาลกลางสยามและมิชชันนารีในการจัดการศึกษาแบบสมัยใหม่ในเชียงใหม่ที่มีวัตถุประสงค์ แตกต่างกัน โดยในขณะที่มีการจัดการศึกษาจากส่วนกลางเกิดขึ้นเพื่อมุ่งผลิตแรงงานให้แก่ระบบใหม่ของรัฐ มิชชันนารีนั้นมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายเพื่อให้โรงเรียนของตนนั้นเป็นที่ยอมรับของคนท้องถิ่นเพื่อเป้าหมาย ในการเผยแพร่ศาสนาเป็นสำคัญ

¹² พวรรณตรี แซ่อัง. (2550). ยุทธศาสตร์วัฒนธรรมด้านการศึกษาของมิชชันนารีคณะเพรสไบทีเรียนในเมืองเชียงใหม่ พ.ศ.2416-2484. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่. หน้า 65

¹³ วิบูลย์ ทานูชิต. อ้างแล้ว. หน้า 83

¹⁴ Freeman, J. H. (1910) An Oriental Land of the Free. Philadelphia : The Westminster Press. pp. 154-155

¹⁵ Sindhuprama, V. ibid. P. 63

¹⁶ Sindhuprama, V. ibid. p.101

และนอกจากนั้นโรงเรียนก็ยังเป็นสถาบันสำคัญต่อกระบวนการขัดเกลาทางสังคมอีกเช่นเดียวกัน ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการบ่มเพาะขัดเกลา เด็กๆ ให้อุปนิสัย วิธีชีวิตแบบชาวตะวันตกด้วย เพื่อความเป็นคริสต์เตียนที่สมบูรณ์ ซึ่งจะนำไปสู่การเป็นคริสตจักรที่สมบูรณ์และมั่นคงต่อไป

3. แผนการเนเวียสต่อบทบาทของมิชชันนารีในเชียงใหม่

การเข้ามาของศาสนาคริสต์โปรเตสแตนต์ในเชียงใหม่ นั้น มิชชันนารีส่วนใหญ่เดินทางมาจากอเมริกาและการออกเผยแพรศาสนาจากการสนับสนุนโดยองค์กรทางศาสนาของคริสตจักรเอง ปราศจากการสนับสนุนของรัฐบาลแม้แต่น้อย¹⁷ ดังนั้นเมื่อเกิดสภาวะปัญหาขึ้นในภูมิภาคหนึ่ง ผลกระทบจึงย่อมที่จะส่งมาถึงมิชชันนารีที่กำลังเผยแพรศาสนาอยู่ในเชียงใหม่ด้วย ซึ่งการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของมิชชันนารีในเชียงใหม่เป็นผลจากการสนับสนุนของคณะกรรมการฝ่ายต่างประเทศในอเมริกา ที่เสนอให้มีการใช้แผนการเนเวียสในคณะกรรมการต่างๆ ซึ่งรวมถึงคณะกรรมการลาวด้วย¹⁸

“แผนการเนเวียส” หรือ “แผนการคริสตจักรเลี้ยงตนเอง” เป็นแผนการที่ได้รับอิทธิพลจากข้อเขียนที่มีการเผยแพรในช่วงปี ค.ศ. 1890 ของ ศาสนาจารย์จอห์น แอล. เนเวียส ซึ่งเป็นธรรมทูตที่ปฏิบัติงานในจีน โดยได้มีการกล่าวถึงความคิดที่คริสตจักรในท้องถิ่นควรจะสามารถดูแล และรับผิดชอบตนเองได้¹⁹ โดยที่การรับผิดชอบตนเองในที่นี้ก็คือการให้คริสตชนท้องถิ่นดูแลคริสตจักรในท้องถิ่นนั้น และพึ่งพามิชชันนารีจากตะวันตกให้น้อยลง ซึ่งจะทำให้คริสตจักรจะยังดำรงอยู่ได้เมื่อมิชชันนารีอเมริกันจำเป็นต้องเดินทางออกจากดินแดนเหล่านั้น ตลอดจนลดการพึ่งพิงและช่วยเหลือจากคณะกรรมการที่อเมริกากลาง ซึ่งสาเหตุหลักของการนำแผนการดังกล่าวมาใช้เกิดจากปัญหาของการต่อต้านชาวต่างชาติในจีน อันเป็นผลโดยตรงมาจากสถานการณ์ทางการเมืองของจีนในช่วงเวลานั้นที่ถูกต่างชาติรุกรานอย่างหนัก

จีนในช่วงของศตวรรษที่ 19 นั้นอาจจะกล่าวได้ว่าเป็นช่วงเวลาที่ยากลำบากและตกต่ำมากที่สุดช่วงหนึ่งในประวัติศาสตร์จากการคุกคามของชาติตะวันตก จีนต้องเผชิญกับสงครามในหลายครั้งตลอดศตวรรษที่ 19 และความพ่ายแพ้จากสงครามฝิ่นทั้ง 2 ครั้งนอกจากจะทำให้จีนต้องเปิดประเทศรับการค้าขายจากต่างชาติแล้ว²⁰ จีนยังต้องยินยอมให้เสียเสรีภาพในการนับถือศาสนา (toleration) ตลอดจนคณะผู้เผยแพรศาสนา รวมถึงมิชชันนารีจากชาติตะวันตกสามารถเข้ามาเผยแพรศาสนาได้อย่างอิสระ และจะต้องได้รับการคุ้มครองจากรัฐบาลจีน²¹ ซึ่งส่งผลให้ภารกิจในการเผยแพรศาสนาของมิชชันนารีขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างมาก มีชุมชนคริสต์เตียนใหม่ๆ ได้เกิดขึ้นมากมายในช่วงเวลานี้²² ซึ่งการขยายตัวของเผยแพรศาสนาในจีนนั้นก็เป็นหนึ่งในการเคลื่อนไหวของมิชชันนารีที่กำลังเกิดขึ้นทั่วโลก

ถึงแม้มิชชันนารีจะมีจุดมุ่งหมายหลักในการเผยแพรศาสนาคริสต์ แต่ก็ไม่สามารถปฏิเสธได้ว่าการรับรู้ของชาวจีนที่มีต่อมิชชันนารีนี้นั้นอยู่ในลักษณะที่ไม่ค่อยดีนักเนื่องจากภาพลักษณ์ของมิชชันนารีที่ได้ผูกติดอยู่กับการเข้ามาของชาวตะวันตกหลังจากสงครามฝิ่นทั้งสองครั้ง ซึ่งสนธิสัญญาที่ทำขึ้นหลังสงครามได้มอบสิทธิพิเศษมากมายให้กับ

17 ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. (2532). อ้างแล้ว. หน้า 371

18 ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. (2527). ประวัติศาสตร์สภาคริสตจักรในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : หน่วยงานจดหมายเหตุ สภาคริสตจักรในประเทศไทย. หน้า 24

19 สภาคริสตจักรในประเทศไทย. (2547). 70 ปี แห่งพระพร สภาคริสตจักรในประเทศไทย 1934-2004. กรุงเทพฯ : สภาคริสตจักรแห่งประเทศไทย. หน้า 47

20 Elleman, B. A. (2001). Modern Chinese warfare, 1795-1989. London: Routledge. p. 47

21 Cameron, M. E., et al. (1960). China, Japan and the powers (2nd ed.). New York: Ronald Press p. 177

22 Neill, S. (1986). A History of Christian missions. Revised by Chadwick, O. New York: Penguin Books. p.282

ชาวตะวันตกและมิชชันนารีเองก็ได้ออกเผยแพร่ศาสนาภายใต้การคุ้มครองของสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมเหล่านี้²³ ซึ่งสนธิสัญญาระหว่างจีนกับฝรั่งเศสยังให้สิทธิมิชชันนารีในการซื้อที่ดินและปลูกสร้างสิ่งก่อสร้างต่างๆ ได้ทุกแห่งในจีน ทำให้ในเวลาต่อมาจีนจึงเต็มไปด้วยโรงเรียน โรงพยาบาล ที่ดินและทรัพย์สินของมิชชันนารีรวมทั้งภาพลักษณ์ของศาสนาคริสต์ที่ผูกติดอยู่กับกฎไต่ผิง²⁴ ที่พยายามโค่นล้มราชวงศ์ชิงและนำไปสู่ความตายของผู้คนจำนวนมาก ก็ส่งผลต่อภาพลักษณ์ของมิชชันนารีเช่นเดียวกัน โดยการต่อต้านชาวต่างชาติและการต่อต้านคริสต์เตียนครั้งที่เลวร้ายที่สุดครั้งหนึ่งเกิดขึ้นโดยการสังหารหมู่ที่เทียนสิน ในวันที่ 21 มิถุนายน 1870 เมื่อโรงเรียนเด็กกำพร้าของมิชชันนารีฝรั่งเศสในเทียนสินถูกเล่าลือว่าเกี่ยวข้องกับธุรกิจในการลักพาตัวเด็กชาวจีน²⁵ ซึ่งในเหตุการณ์ครั้งนี้โบสถ์ของฝรั่งเศสถูกเผาและมีคนถูกฆ่าจำนวนมาก โดยผู้ที่ถูกฆ่าเป็นแม่ชีชาวฝรั่งเศส 10 คน เด็กหญิงชาวไอริส 1 คน บาทหลวงชาวฝรั่งเศส 2 คน ชาวฝรั่งเศสอีก 5 คน และพ่อค้าชาวรัสเซียและภรรยาของเขา โดยหลังจากเหตุการณ์เหล่านี้มีการส่งคำเตือนไปยังปักกิ่งถึงมิชชันนารีฝรั่งเศสว่าพวกเขากำลังตกอยู่ในอันตราย และในท้ายที่สุดผู้ก่อเหตุราว 20 คนถูกประหารชีวิตโดยเจ้าหน้าที่จีน

หลังจากสงครามฝิ่นครั้งที่ 2 จบลง จีนยังคงต้องเผชิญกับสงครามในอีกหลายครั้งทำให้ความรู้สึกเกลียดชังชาวต่างมากยิ่งขึ้นในหมู่คนจีน และมิชชันนารีเองที่พยายามเผยแพร่คริสต์ศาสนาและเปลี่ยนสังคมจีนให้เป็นตะวันตกด้วยเทคนิควิทยาการต่างๆ ก็ได้รับการตอบโต้ด้วยความรุนแรงจากความรู้สึกต่อต้านชาวต่างชาติเช่นเดียวกัน ทำให้มิชชันนารีเหล่านี้ตกอยู่ในอันตราย ในปี 1896 มิชชันนารีจำนวนมากโดยเฉพาะโรมันคาทอลิกเสียชีวิตลงในความวุ่นวายและความไม่สงบของดินแดนแห่งนี้ และต่อมาในปี 1900 ได้เกิดการต่อต้านชาวต่างชาติขนานใหญ่ขึ้นซึ่งเป็นที่รู้จักกันในชื่อกบฏนักมวย ซึ่งนับได้ว่าเป็นภัยและฝันร้ายที่สุดในประวัติศาสตร์การเผยแพร่ศาสนาของมิชชันนารีก็ว่าได้ โดยในการต่อต้านชาวต่างชาติครั้งนี้มิชชันนารีโปรเตสแตนต์ 189 คน ทั้งผู้ใหญ่และเด็กรวมทั้งนักบวชในนิยายโรมันคาทอลิกอีกจำนวนมากถูกฆ่า²⁶ ในบริเวณตอนเหนือของจีน ซึ่งในภายหลังมิชชันนารีโปรเตสแตนต์กว่าพันคนต้องหลบหนี ซึ่งถึงแม้ปฏิบัติการของขบวนการนักมวยนี้จะรุนแรงแต่ก็เกิดขึ้นได้เพียงไม่นานก็ได้ถูกปราบลงด้วยกองกำลังพันธมิตรทั้ง 8 ประเทศในเดือนสิงหาคมในปีเดียวกัน²⁷

เนื่องจากสภาวะความไม่มั่นคงทางการเมืองของจีนทำให้สำนักแบบชาตินิยมและการต่อต้านคนต่างชาติเกิดขึ้นในจีน ซึ่งส่งผลทำให้มิชชันนารีอเมริกันในจีนอยู่ในสถานะที่ไม่ปลอดภัย²⁸ ซึ่งสภาวะของการต่อต้านชาวต่างชาติเหล่านี้ก็เป็นสภาวะที่เกิดขึ้นในดินแดนอื่นๆ ในภูมิภาคนี้เช่นเดียวกัน ดังนั้นจึงเกิดความคิดที่คริสตจักรในท้องถิ่นควรจะจะสามารถดูแลและรับผิดชอบตนเองได้ โดยที่การรับผิดชอบตนเองในที่นี้ก็คือการให้คริสตชนท้องถิ่นดูแลคริสตจักรในท้องถิ่นนั้น และพึ่งพามิชชันนารีจากตะวันตกให้น้อยลง ซึ่งจะทำให้คริสตจักรจะยังดำรงอยู่ได้เมื่อมิชชันนารีอเมริกันจำเป็นต้องเดินทางออกจากดินแดนเหล่านั้น ซึ่งในไทยเองถึงแม้จะไม่เกิดเหตุการณ์ของการต่อต้านชาวต่างชาติดังเช่นจีน แต่การประกาศเข้าร่วมกับญี่ปุ่นในสงครามโลกครั้งที่สองก็เป็นผลให้มิชชันนารีซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวอเมริกันต้องเดินทางออกนอกประเทศไทยเช่นเดียวกัน และภารกิจต่างๆ ของคริสตจักรก็ได้ดำเนินการโดยคนพื้นเมืองต่อมา

ดังที่ได้กล่าวไปในข้างต้นแล้วว่ามิชชันนารีอเมริกันที่เดินทางมายังสยามเหล่านี้ เป็นการออกเผยแพร่ศาสนาที่มาจาก การสนับสนุนโดยองค์กรและสมาคมทางศาสนาของคริสตจักรเอง และปราศจากการสนับสนุนของ

²³ Cameron, M. E., et al. Ibid, p. 284

²⁴ Elleman, B. A., Ibid, p. 39

²⁵ Cameron, M. E., et al., Ibid, p. 285

²⁶ Neill, S. Ibid, p. 287

²⁷ Neill, S. Ibid, p. 288

²⁸ Neill, S. Ibid, p. 287

รัฐบาลแม้น้อย ดังนั้นนอกจากปัจจัยทางการเมืองแล้ว ปัจจัยทางเศรษฐกิจก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่มีผลต่อนโยบายของ คณะกรรมการเช่นเดียวกัน และผลกระทบจึงย่อมที่จะส่งมาถึงมิชชันนารีที่กำลังเผยแพรศาสนาอยู่ในดินแดน อื่นๆ ด้วย โดยสภาวะเศรษฐกิจที่กำลังประสบกับปัญหาอยู่ของอเมริกาในช่วงครึ่งหลังของศตวรรษที่ 19 ทำให้ คณะกรรมการฝ่ายต่างประเทศขององค์กรมิชชันนารีอเมริกันเพรสไบทีเรียนก็ประสบกับปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ เช่นเดียวกัน²⁹ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างมากที่จะต้องมีนโยบายในการลดค่าใช้จ่าย รวมทั้งลดการสนับสนุนและ ลดการช่วยเหลือสำหรับคณะกรรมการในดินแดนต่างๆ ลง ซึ่งสถานการณ์ดังกล่าวก็ได้สอดคล้องกับความคิดของ ศาสนาจารย์เนเวียสที่ได้รับแรงผลักดันจากสถานการณ์ในจีน ทำให้แผนการนี้ได้รับการสนับสนุนจากคณะ กรรมการฝ่ายต่างประเทศในอเมริกาและเสนอให้มีการใช้แผนการนี้ในคณะกรรมการต่างๆ และรู้จักกันในชื่อของ แผนการเนเวียส

4. การเปลี่ยนแปลงแนวทางในการจัดการศึกษาของโรงเรียนของมิชชันนารีในเชียงใหม่

ความคิดของแผนการเนเวียสนั้นได้เริ่มแพร่ขยายเข้ามาในไทยราวๆ ปี ค.ศ. 1893 โดยการสนับสนุนของ คณะกรรมการฝ่ายต่างประเทศในอเมริกาจนในปี ค.ศ. 1895 คณะกรรมการลาวได้ยอมรับแผนการนี้เป็นนโยบาย สำหรับปฏิบัติพันธกิจต่างๆ ของมิชชันนารี อันเนื่องมาจากการผลักดันของมิชชันนารีรุ่นใหม่ในคณะกรรมการ ลาว ทำให้ในช่วงต้นของการนำแผนการเนเวียสมาใช้ได้มีการลดทุนช่วยเหลือจากคณะกรรมการในอเมริกาลง และ คณะกรรมการลาวนั้นจำเป็นที่จะต้องหาเงินมาใช้ในการปฏิบัติงานด้วยตนเองมากขึ้นส่งผลให้มิชชันนารีใน คณะกรรมการลาวมีฐานะทางเศรษฐกิจลดลงและมีรายได้ไม่เพียงพอต่อค่าครองชีพ³⁰ และการศึกษา ก็เป็น อีกสิ่งหนึ่งที่จะต้องปรับตัว และการเก็บค่าเล่าเรียนจึงเป็นสิ่งจำเป็นต่อการปฏิบัติการกิจการทางการศึกษาต่อไป โดยเงินช่วยเหลือจากองค์กรนั้นก็ยังคงมีอยู่แต่เพียงเล็กน้อยเท่านั้นในการช่วยเหลือเกี่ยวกับกิจการต่างๆ ใน โรงเรียนและไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายต่างๆ ที่เกิดขึ้นในโรงเรียน อันจะเห็นได้จากบางตอนในวารสารสิริกิติศัพท์ ความว่า

“ประการนี้จักว่าเงินนั้นจักได้มาแต่เมืองนอกคงพิจารณาต่อไพชาวเมืองนอกเขาเมตตาเรา (เราคำนี ได้แก่แม่หม้ายคนทุกข์ยากที่สุด เขาจึงส่งมาให้เขาบได้ส่งมาให้คนพอกินพอใช้เลย)”³¹

และยังสามารถเห็นได้จากบันทึกการประชุมครูต่อนึ่งว่า

“เมื่อท่านอาจารย์ลงไปกรุงเทพฯ คราวนี้ ได้มีโอกาสไปพบกับ trustee ของเงินหมอเฮส ปรากฏว่า จำนวนเงินที่ควรจะได้รับในปี ๑๙๓๒ นั้น เกรงว่าจะไม่มากเกินสี่พันบาท เพราะฉะนั้นทางโรงเรียนจึงรู้สึกวิตก อยู่มาก จึงอยากจะร้องขอให้คณะครูช่วยเหลือในการใช้จ่ายต่างๆ ของโรงเรียน เล็กๆ น้อยๆ”³²

ตั้งแต่ช่วงแรกของการก่อตั้งโรงเรียนเด็กชายวังสิงห์คำในปี ค.ศ. 1887 เด็กนักเรียนทุกคนที่เข้าเรียนในโรงเรียน แห่งนี้ เข้าโรงเรียนฟรีทุกคน โดยทั้งค่ากิน ค่านอน ค่าเล่าเรียน ค่าหนังสือ และค่าอุปกรณ์การเรียนทุกอย่างๆ ทาง มิชชันนารีจะเป็นผู้ที่อุปการะดูแลทั้งหมด³³ อย่างน้อยก็จนถึงช่วงปี ค.ศ. 1899 ด้วยจุดมุ่งหมายหลักของมิชชันนารี ในการจัดการศึกษาก็คือการเผยแพรศาสนาให้กับคนท้องถิ่นและปลูกฝังความเป็นตะวันตก การทำงานท่ามกลาง เด็กพื้นเมืองเหล่านี้จึงเป็นจุดมุ่งหมายหลักของโรงเรียนในการเผยแพรศาสนาตามที่ได้กล่าวมาแล้ว ดังนั้นการ

²⁹ ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. (2527). อ้างแล้ว. หน้า 24

³⁰ ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. (2527). อ้างแล้ว. หน้า 27

³¹ หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ, สิริกิติศัพท์ (ฉบับปริวรรต), มีนาคม 1917, หน้า 59

³² หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ, บันทึกการประชุมครูโรงเรียนปิ่นสร้อยแยลสวิทยาลัย, เล่มที่ 1, วันที่ 21 พฤศจิกายน ค.ศ. 1931

³³ วิลเลียม แฮริส. (2554). ฉันพร้อมที่จะเดินฝ่ากำแพงหิน. เชียงใหม่: เชียงใหม่พรินติ้ง. หน้า 60

เก็บค่าเล่าเรียนจึงเป็นสิ่งที่ทำให้ครอบครัวคนพื้นเมืองไม่ส่งบุตรหลานมาเรียนกับมิชชันนารีและส่งผลการเผยแพร่ศาสนาให้กับเด็กเหล่านั้น จนในภายหลังโรงเรียนจึงเริ่มที่จะมีการให้นักเรียนซื้อดินสอและกระดานชนวนเอง และต่อมาก็เป็นการขายเชื้อหนังสือ แต่ด้วยการที่เด็กส่วนใหญ่ในขณะนั้นเป็นเด็กพื้นเมืองที่มาจากชนบท นักเรียนส่วนใหญ่จึงค้างชำระค่าใช้จ่ายเหล่านี้ รวมทั้งค่าเล่าเรียนด้วยอันจะเห็นได้จากตอนหนึ่งของวารสารสิริกิติศัพท ซึ่งเป็นวารสารของคริสตจักรในสมัยนั้น ความว่า

“ฝ่ายบิดามารดาที่ออร์ป顧ใครเอาเปรียบยอมเสียเปรียบใครเสียมักฟูปีนี้ไฟปีนี้มา ฝ่ายอาจารย์ว่าให้เสียแก่โรงเรียนตามแต่ที่ได้เสียสำหรับบุตรเมื่อบุตรนั้นอยู่บ้านเขาเปรียบใครมาเรียรด้วยมีเป่าบ่ตายรี เมื่อตกลงกันแล้วค่าเลี้ยงเดอรเลี้ยงเริมค่างเหตุต่างๆ จนถึงนั้นต้องค้างอยู่ถ้าเป็นดังนี้จักเรียกว่ารู้คนอย่างใดได้โรงเรียนต้องที่เลี้ยงเดอรครูที่สอนบุตรหลานของตนนั้นคูดเอรค่างาเป็นดังนี้โรงเรียนจักเอาเงินที่ไหนมาที่เล่า”³⁴

การเริ่มเก็บค่าเล่าเรียนนั้นส่งผลอย่างมากต่อการที่คนพื้นเมืองจะไม่ส่งบุตรหลานให้มาเรียนกับโรงเรียนของมิชชันนารี เพราะแต่เดิมเด็กเหล่านี้คือแรงงานที่สำคัญของภาคการเกษตรอยู่แล้ว และตามปกตินักเรียนก็จะมาเรียนในช่วงหน้าแล้งที่ท้องนาว่างเปล่าเท่านั้น และในช่วงหน้าฝนที่เป็นฤดูทำนายนักเรียนก็จะมาไม่ได้ เพราะต้องช่วยพ่อแม่ทำนา³⁵ ดังนั้นการที่ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเล่าเรียนจึงเป็นแรงจูงใจสำคัญที่ทำให้เด็กเหล่านี้สามารถที่จะมาเรียนได้ และในที่สุดโรงเรียนของมิชชันนารีจึงไม่อาจที่จะตอบสนองต่อเด็กจากคนพื้นเมืองชนบทเพียงอย่างเดียวได้อีกต่อไป ในทางกลับกันชนชั้นพ่อค้า คหบดี ไม่ว่าจะเป็นชาวจีน อินเดีย หรือกลุ่มพ่อค้าท้องถิ่น ซึ่งกำลังค่อยๆ มีพัฒนาการทางเศรษฐกิจที่สูงขึ้นอยู่ในเขตเมืองและต้องการให้บุตรหลานของตนได้เล่าเรียนหนังสือ ตลอดจนลูกของข้าราชการจากกรุงเทพฯ จึงกลายมาเป็นกลุ่มสำคัญที่ส่งบุตรหลานของตนเข้ามาเรียนกับโรงเรียนของมิชชันนารีเป็นอันมากและกลายมาเป็นเป้าหมายหลักของโรงเรียนในเวลาต่อมา ดังนั้นเมื่อกลุ่มเป้าหมายของโรงเรียนเปลี่ยนไป ทำให้โรงเรียนของมิชชันนารีจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนหลักสูตรการเรียนการสอนเพื่อให้ตอบสนองต่อกลุ่มเป้าหมายใหม่ รวมทั้งการสอนภาษาซึ่งเปรียบเสมือนกันจุดแข็งของโรงเรียนมิชชันนารี จึงจำเป็นต้องมีการปรับปรุงโดยเฉพาะในเรื่องของการสอนภาษาสยาม ที่ความต้องการในการเรียนกำลังขยายตัวมากขึ้นจากอำนาจส่วนกลางและการค้าที่ขยายตัวเข้ามาพร้อมกับการเกิดขึ้นของทางรถไฟ ควบคู่ไปกับภาษาอังกฤษซึ่งจำเป็นสำหรับการค้าเช่นเดียวกัน ทำให้มิชชันนารีเห็นประโยชน์ในการปรับปรุงนโยบายตามแบบส่วนกลางเพื่อตอบสนองความต้องการจำนวนมากดังกล่าว ดังนั้นการเริ่มเก็บค่าเล่าเรียนนั้นจึงเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้โรงเรียนของมิชชันนารีในฐานะที่แต่เดิมเป็นบริการสาธารณะเปลี่ยนไปในลักษณะที่ความรู้ันั้นถูกผูกโยงเข้ากับมูลค่าการแลกเปลี่ยน³⁶ โดยโรงเรียนกลายเป็นสถาบันที่ขายบริการ (ทางการศึกษา) เพื่อแลกเปลี่ยนกับค่าตอบแทน

ลักษณะของการแลกเปลี่ยนที่เป็นลักษณะสำคัญของการเป็นสินค้าของความรู้ในโรงเรียนของมิชชันนารีนั้นสามารถเห็นได้อย่างชัดเจนจากเด็กนักเรียนที่ต้องจ่ายค่าเทอมสำหรับการเล่าเรียน ตลอดจนนักเรียนกินนอนที่จะต้องจ่ายทั้งค่าเทอมและค่าเลี้ยงดูให้กับโรงเรียน อันจะเห็นได้จากบางตอนของวารสาร สิริกิติศัพท ความว่า

“เมื่อเอาบุตรมาฝากอัมมดาค่อยอมตกลงเสียค่าเล่าเรียนแลค่าอาหารการกินเบตนัน ฝ่ายทางอาจารย์ได้เลงดูฐานะของตนว่าสูงต่ำเพียงใดมีพอกินคาวบ่พอกินปนพ่หม้าย แม่หม้ายคาวาเชื่อใดเมื่อพิจารณาดูแล้วจึงได้กะว่าเดอรหนึ่งที่ได้เสียเท่านั้นเท่านี้...โรงเรียนทุกโรงบ่มีบ่อเงินบ่อค่าเท่ามีบ่อความรู้ผู้ใดใครซื้อค้มีความยินดีขอเชิญมาซื้อเมื่อตกลงซื้อแต่บ่เอาเงินที่ห้ล้กับราคาของจักสมควรอยู่ช่า”³⁷

³⁴ หอจดหมายเหตุแห่งมหาวิทยาลัยพายัพ, สิริกิติศัพท (ฉบับปริวรรต), มีนาคม 1917, หน้า 59

³⁵ วิลเลียม แฮร์ริส, อ้างแล้ว, หน้า 59

³⁶ Sayer, D., & Weber, M. (1991). Capitalism and modernity: an excursus on Marx and Weber. London: Routledge. p. 23

³⁷ หอจดหมายเหตุแห่งมหาวิทยาลัยพายัพ, สิริกิติศัพท (ฉบับปริวรรต), อ้างแล้ว, หน้าเดิม

แต่กระนั้นก็ยังมียุติบางกลุ่มที่ฐานะยากจนและไม่ได้จ่ายค่าเทอมให้กับโรงเรียน หรือจ่ายไม่เต็มอัตรา โดยถึงแม้เด็กเหล่านี้จะไม่ต้องจ่ายค่าเทอมเป็นตัวเงินเพื่อแลกเปลี่ยนกับการเล่าเรียน แต่การแลกเปลี่ยนนั้นก็กลับอยู่ในรูปแบบของการทำงานเพื่อแลกเปลี่ยนกับการเล่าเรียนแทน³⁸ โดยเด็กกลุ่มนี้จะต้องทำงานให้กับโรงเรียนเพื่อแลกเปลี่ยนกับการได้เรียนหนังสือ ไม่ว่าจะเป็น การกวาด เช็ด ภูห้องเรียน คายหญ้า ตัดรั้วมะขามเทศ หรือการทำหน้าที่เป็นบอยประจำโต๊ะอาหารของมิชชันนารี ตลอดจนงานชุดร้อง เถลิงอุษาระ งานขนทราย ตัดฟัน ซึ่งเด็กที่ต้องทำงานให้โรงเรียนเหล่านี้จะมีการตั้งกรรมการในการจัดนักเรียนทำงาน³⁹ ตลอดจนการให้ครูเวรประจำวัน เป็นผู้ควบคุมการทำงานอย่างจริงจังเพื่อคอยดูแลให้เด็กเหล่านี้ทำงานเต็มเวลา⁴⁰

ดังนั้นในกรณีนี้เด็กนักเรียนกลุ่มนี้ได้แลกเปลี่ยนแรงงานเสรีของตนโดยมิชชันนารีเป็นผู้ซื้อแรงงานของเด็กเหล่านี้เป็นการแลกเปลี่ยนระหว่างแรงงานกับความรู้ ซึ่งในบางครั้งนักเรียนที่ไม่สามารถที่จะทำการแลกเปลี่ยนได้ก็จะต้องออกจากโรงเรียนนี้ไป ดังจะเห็นได้จากบันทึกการประชุมครูเมื่อวันที่ 12 มกราคม 1929 ที่มีการบันทึกถึงการคัดชื่อ ด.ช. อินทร ออกจากโรงเรียน โดยระบุว่า

“ส่วน ด.ช. อินทร นั้น ผู้ปกครองจน ไม่สามารถออกเงินค่าเล่าเรียน จึงให้ลูกออกโรงเรียน โรงเรียนตกลงคัดชื่อออกจากทะเบียนเหมือนกัน”⁴¹

สิ่งเหล่านี้คือภาพสะท้อนของการกลายมาเป็นสินค้าของความรู้ที่จากเดิมความรู้เป็นสิ่งที่ให้บริการสาธารณะและถ่ายทอดเพื่อประโยชน์ทางศาสนา กลายมาเป็นสิ่งที่ถ่ายทอดเพื่อแลกเปลี่ยนกับค่าตอบแทน และเมื่อความรู้กลายมาเป็นสินค้า ความต้องการของกลุ่มลูกค้าจึงมีความสำคัญต่อการกำหนดการผลิตสินค้าในกระบวนการแลกเปลี่ยนนี้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และทำให้โรงเรียนของมิชชันนารีเข้ามาอยู่ใน “ตลาด” ของการศึกษาอย่างเลี่ยงไม่ได้เช่นกัน ดังนั้นการให้ความสำคัญกับการแข่งขันกับผู้ประกอบการอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียนรัฐบาล หรือโรงเรียนจากพวกคาทอลิก ตลอดจนการรักษากลุ่มลูกค้าจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นเพื่อความอยู่รอดของโรงเรียนในตลาดทางการศึกษาของเชียงใหม่

การเริ่มเก็บค่าเล่าเรียนทำให้ความสำคัญกับการแข่งขันกับโรงเรียนอื่นๆ เป็นสิ่งจำเป็นอย่างเลี่ยงไม่ได้ และเมื่อต้องแข่งขันกับโรงเรียนอื่นๆ การสนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมายจึงกลายมาเป็นสิ่งที่จำเป็น หลักสูตรการเรียนการสอนของโรงเรียนของมิชชันนารีจึงจะต้องสามารถตอบสนองต่อความต้องการของกลุ่มเป้าหมายเหล่านั้นด้วย ซึ่งในบริบทเวลานั้นของเชียงใหม่ การขยายตัวของอำนาจจากส่วนกลางผ่านการปฏิบัติการปกครองมาสู่การปกครองแบบเทศาภิบาล ข้าราชการกลายเป็นเป้าหมายใหม่ของคนในท้องถิ่นในเวลานั้น ตลอดจนในเรื่องการค้าที่การเดินทางและการติดต่อกับกรุงเทพฯ มีมากขึ้น ทำให้ความต้องการเรียนภาษาสยามมีมากขึ้นตามไปด้วย ดังนั้นสิ่งเหล่านี้ก็คือการเกิดขึ้นของอุปสงค์จำนวนมากอันเป็นผลจากการปฏิบัติการปกครองที่มิชชันนารี ซึ่งอยู่ในสถานะที่ต้องหาเลี้ยงตนเองนั้นไม่สามารถที่จะปฏิเสธความต้องการจำนวนมากเหล่านี้ได้

ความพยายามในช่วงแรกของพ่อครูแฮร์ริสในการนำหลักสูตรจากกระทรวงมาใช้ในโรงเรียนนั้นได้รับการทักท้วงและต่อต้านจากสมาชิกของมิชชันบางคน โดยเหตุผลว่าการนำหลักสูตรของกระทรวงมาใช้และยกเลิก

38 หอจดหมายเหตุแห่งมหาวิทยาลัยพายัพ, รายงานการประชุมครูโรงเรียนปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัย, เล่มที่ 1, 1926-1927, วันที่ 8 ตุลาคม พ.ศ. 2470, หน้า 46

39 หอจดหมายเหตุแห่งมหาวิทยาลัยพายัพ, รายงานการประชุมครูโรงเรียนปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัย, เล่มที่ 1, 1931, วันที่ 16 กันยายน 1931, หน้า 214

40 หอจดหมายเหตุแห่งมหาวิทยาลัยพายัพ, รายงานการประชุมครูโรงเรียนปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัย, เล่มที่ 1, 1932, วันที่ 11 มิถุนายน 2475, หน้า 240

41 หอจดหมายเหตุแห่งมหาวิทยาลัยพายัพ, รายงานการประชุมครูโรงเรียนปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัย, เล่มที่ 1, 1929, วันที่ 12 มกราคม 1929, หน้า 101

การใช้ภาษาพื้นเมืองในโรงเรียนจะเป็นการทำลายอัตลักษณ์ที่สำคัญของมิชชันนารีลาวแต่กระนั้นเมื่อเลขาธิการของบอร์ดมาเยี่ยมมิชชันนารีในเชียงใหม่ และได้มีการนำปัญหาเรื่องการนำหลักสูตรจากส่วนกลางขึ้นมากลึงกัน ทางบอร์ดขององค์กรมิชชันนารีก็ให้เห็นด้วยกับแผนการของพ่อครูแฮร์ริส โดยได้กล่าวกับมิชชันนารีที่ไม่เห็นด้วยว่า “ท่านอยากจะเป็นผู้นำในการนี้ หรือจะคอยยืนดูอยู่ข้างๆ ก่อน” ซึ่งแสดงให้เห็นถึงท่าทีของการแข่งขันได้อย่างชัดเจน ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรของโรงเรียนจึงเป็นการปรับตัวเพื่อรับมือต่อการแข่งขันที่สูงขึ้นท่ามกลางการส่งเสริมการศึกษาของรัฐที่เปรียบเสมือนคู่แข่งในการจัดการศึกษาของมิชชันนารี

5. สรุป

การปรับเปลี่ยนแนวทางการจัดการศึกษาของมิชชันนารีอเมริกันเพรสไบทีเรียนในเชียงใหม่ในช่วง ค.ศ. 1906 เป็นผลกระทบส่วนหนึ่งจากของแผนการเนเวียสที่ต้องการให้คริสตจักรในท้องถิ่นต่างๆ สามารถที่จะรับผิดชอบและเลี้ยงดูตนเองได้ โดยนโยบายนี้เกิดขึ้นจาก 2 บริบทสำคัญ ได้แก่ สภาพความไม่มั่นคงทางการเมืองของจีนที่ถูกชาติตะวันตกและญี่ปุ่นรุกราน และสถานะเศรษฐกิจตกต่ำอันเป็นเหตุให้คณะกรรมการในอเมริกาไม่สามารถที่จะหารายได้เพื่อสนับสนุนคณะกรรมการและมิชชันนารีในท้องถิ่นต่างๆ ได้เพียงพอ ซึ่งในช่วงต้นของการนำแผนการเนเวียสมาใช้กับคณะกรรมการในเชียงใหม่ ได้มีการลดทุนช่วยเหลือจากคณะกรรมการในอเมริกากลาง และมิชชันนารีจำเป็นต้องหาเงินมาใช้ในการปฏิบัติงานด้วยตนเองมากขึ้น ทำให้โรงเรียนของมิชชันนารีจึงจำเป็นต้องเริ่มหารายได้และเก็บค่าเล่าเรียนเพื่อใช้จ่าย และเมื่อมีการเก็บค่าเล่าเรียนกลุ่มเป้าหมายของการจัดการศึกษาจึงไม่ใช่เด็กพื้นเมืองที่มาจากภาคเกษตรกรรมดั้งเดิม แต่เป็นลูกพ่อค้า หรือลูกขุนนางท้องถิ่นที่มีศักยภาพที่จะจ่ายค่าเล่าเรียนเหล่านี้ได้ ดังนั้นจัดการศึกษาของมิชชันนารีจึงจำเป็นต้องตอบสนองต่อความต้องการของกลุ่มเป้าหมายกลุ่มใหม่เพื่อรักษาความสามารถในการแข่งขันของโรงเรียนเอาไว้ โดยที่ปัจจัยของการขยายตัวของความต้องการในการเรียนภาษาสยามที่เพิ่มขึ้นอันเนื่องมาจากการปฏิรูปการปกครองเทศาภิบาลและการค้าที่ขยายตัวเข้ามาจากกรุงเทพฯ ทางรถไฟทำให้มิชชันนารีจำเป็นต้องปรับปรุงการจัดการศึกษาตามแบบส่วนกลางเพื่อตอบสนองความต้องการดังกล่าว ดังนั้น การพิจารณาในประเด็นเกี่ยวกับการจัดการศึกษาของมิชชันนารีในเชียงใหม่ไม่อาจที่จะกระทำโดยการคิดถึงแต่เพียงปัจจัยภายในอันเป็นเรื่องของการควบคุมจากรัฐบาลสยามแต่เพียงอย่างเดียว แต่จะต้องให้ความสำคัญกับปัจจัยภายนอกที่เป็นบริบททางเศรษฐกิจและการเมืองระหว่างประเทศด้วย เนื่องจากปัจจัยภายนอกเหล่านี้ได้เข้ามามีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายของคณะกรรมการในอเมริกาซึ่งเป็นองค์กรเอกชน และส่งผลกระทบต่อการปฏิบัติการกิจของคณะมิชชันนารีอเมริกันเพรสไบทีเรียนในเชียงใหม่เช่นเดียวกัน

เอกสารอ้างอิง

เอกสารภาษาไทย

- ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. (2527). **ประวัติศาสตร์สภาคริสตจักรในประเทศไทย**: กรุงเทพฯ, หน่วยงานจดหมายเหตุ สภาคริสตจักรในประเทศไทย.
- ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. (2532). **การถ่ายทอดวิทยาการตะวันตกในสังคมไทย : ศึกษาบทบาทของมิชชันนารีโปรเตสแตนต์ระหว่าง พ.ศ. 2371-2411**. อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประสิทธิ์ พงศ์อุดม, จันทร์จิรา วงษ์ขมทอง, จาริต องค์กรธรรม, เสริมศรี ไชยเศรษฐ์, บุญมี ทรัพย์จ่อเพชร, ลักษณะ อินทร์กลับ, และ ชำนาญ แสงฉาย. (2006). **คริสเตียนกับการศึกษาของไทย**. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการพันธกิจการศึกษา มูลนิธิแห่งสภาคริสตจักรในประเทศไทย.
- พวรรณตรี แซ่อัง. (2550). **ยุทธศาสตร์วัฒนธรรมด้านการศึกษาของมิชชันนารีคณะเพรสไบทีเรียนในเมืองเชียงใหม่ พ.ศ.2416-2484**. ศิลปะศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- แมน พงศ์อุดมมล, และ ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. (2527). **งานธรรมทูตด้านการศึกษาในล้านนา**. ในวิทยาลัยครูเชียงใหม่ (บรรณาธิการ). **ล้านนากับการศึกษายุคใหม่: รวมบทความ** (หน้า 108-121). เชียงใหม่: วิทยาลัยครูเชียงใหม่.
- วัชร สันธูประมา. (1990). **ภาษาที่ใช้ในการสอนและการสอนภาษาในโรงเรียนของมิชชันนารีทางภาคเหนือ**. ใน ประสิทธิ์ พงศ์อุดม, และ เฮอเบิร์ท อาร์ สวอนสัน. (2533). **ศาสนาคริสต์-มิชชันนารี-สังคมไทย: รวมบทความชุดที่ 1** (หน้า 11-46). เชียงใหม่ : ฝ่ายประวัติศาสตร์สภาคริสตจักรในประเทศไทย.
- วิบูลย์ ทานุชิต. (2528). **การปฏิรูปการศึกษาในมณฑลพายัพ พ.ศ. 2442-2476**. การศึกษามหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- วิลเลียม แฮร์ริส. (2554). **ฉันพร้อมที่จะเดินฝ่ากำแพงหิน**. เชียงใหม่: เชียงใหม่พรินต์ติ้ง.
- สภาคริสตจักรในประเทศไทย. (2547). **70 ปี แห่งพระพร สภาคริสตจักรในประเทศไทย 1934-2004**. กรุงเทพฯ : สภาคริสตจักรแห่งประเทศไทย.
- เสรีนทร์ จิรคุปต์. (2006). **บุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ปรีณสรอยแยลส์วิทยาลัย**. เชียงใหม่: เชียงใหม่โรงพิมพ์แสงศิลป์.

เอกสารชั้นต้นภาษาไทย

- หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ, บันทึกการประชุมครูโรงเรียนปรีณสรอยแยลส์วิทยาลัย, เล่มที่ 1.
- หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยพายัพ, สิริกิตติศัพท์ ฉบับปริวรรต, มีนาคม 1917.

หนังสือภาษาอังกฤษ

- Cameron, M. E., et al. (1960). **China, Japan and the powers** (2nd ed.). New York: Ronald Press
- Elleman, B. A. (2001). **Modern Chinese warfare, 1795-1989**. London: Routledge.
- Freeman, J. H. (1910). **An Oriental Land of the Free**. Philadelphia : The Westminster Press.

- McFarland, G. B., & Swanson, H. R. (1999). **Historical sketch of Protestant missions in Siam 1828-1928**. Bangkok: White Lotus.
- Neill, S. (1986). **A History of Christian missions**. Revised by Chadwick, O. New York: Penguin Books.
- Sayer, D., & Weber, M. (1991). **Capitalism and modernity: an excursus on Marx and Weber**. London: Routledge.
- Sindhuprama, V. (1988). **Modern education and socio-cultural change in northern Thailand 1898-1942**. Honolulu: University of Hawaii.
- Swanson, H. R. (2003). **Prelude to Irony the Princeton Theology and the Practice of American Presbyterian Mission in Northern Siam, 1867-1880**. Ph.D. Dissertation the Melbourne University. p. 165.

ความคิดเห็นของประชาชนต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมกรุงเทพมหานคร
โดยมาตรการทางผังเมือง : กรณีศึกษาพื้นที่อยู่อาศัยชานเมือง และเกษตรกรรม
Public Opinions towards the Environmental Management in Bangkok
By Urban Planning Measures
: A Case Study of the Agricultural and Suburban Residential Areas.

วรลักษณ์ คงอ้วน¹
Waralak Khongouan

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดการสิ่งแวดล้อมในพื้นที่อยู่อาศัยชานเมืองและเกษตรกรรม กรุงเทพมหานคร โดยผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร พ.ศ.2556 ตลอดจนศึกษาความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมโดยมาตรการผังเมืองดังกล่าว ผลจากการวิจัยที่ได้จากศึกษาสาระสำคัญของมาตรการและการจัดทำแบบสอบถาม พบว่า ผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร พ.ศ.2556 มีลักษณะเป็นทั้งมาตรการเชิงลบ เชิงบวกและมาตรการส่งเสริม อันมีการดำเนินการหลายประการสอดคล้องกับแนวคิดการวางแผนเมืองเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยพื้นที่อยู่อาศัยชานเมืองและเกษตรกรรมฝั่งตะวันออกและฝั่งตะวันตกถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่สำคัญในการดำเนินการจัดการสิ่งแวดล้อมเรื่องการระบายน้ำและป้องกันน้ำท่วม ซึ่งสร้างความพึงพอใจระดับมากให้กับประชาชน อย่างไรก็ตาม ผู้ตอบแบบสอบถามบริเวณพื้นที่อยู่อาศัยชานเมืองและเกษตรกรรมฝั่งตะวันออกมีความไม่พึงพอใจสูงถึงร้อยละ 18.27 ในเรื่องการอนุญาตให้มีสนามแข่งรถ สนามแข่งม้าและสนามยิงปืนในที่ดินประเภทชนบทและเกษตรกรรม นอกจากนี้ ผู้ตอบแบบสอบถามในพื้นที่อยู่อาศัยชานเมืองและเกษตรกรรมทั้งฝั่งตะวันออกและตะวันตกยังมีความต้องการส่วนใหญ่ระดับมากที่สุดตรงกันในเรื่องข้อกำหนดบทลงโทษที่เข้มงวดในการฝ่าฝืนและไม่ปฏิบัติตามมาตรการทางผังเมืองอีกด้วย ผลที่ได้จากการวิจัยจึงเป็นข้อมูลความคิดเห็นของประชาชนที่สนับสนุนและเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในขั้นตอนของการประเมินผลผังเมืองรวม

คำสำคัญ: ความคิดเห็นของประชาชน สิ่งแวดล้อมเมือง การจัดการสิ่งแวดล้อม มาตรการทางผังเมือง พื้นที่อยู่อาศัยชานเมืองและเกษตรกรรมกรุงเทพมหานคร

Abstract

The objectives of this research are: 1) to study the environmental management in the agricultural and suburban residential areas by Bangkok Comprehensive Plan 2013; and 2) to study the public opinions towards environmental management by this measure.

The results of this research, which are the summary of measure and come from questionnaire, show that Bangkok Comprehensive Plan 2013 has a qualified of negative, positive, and incentive

¹ อาจารย์ประจำ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

measures. Thus, this measure has several actions according to the concept of urban planning for environmental management. The agricultural and suburban residential areas of Bangkok, both east and west are designated as priority zones for the implementation of environmental management especially drainage and flood protection, so the population have a highly satisfied with it. However, the east agricultural and suburban residential areas of respondents are dissatisfied reached 18.27 percent about the authorization of raceway, race course, shooting gallery in rural and agricultural land. Moreover, respondents in agricultural and suburban residential areas, both east and west also have a high level of needs to set the strict penalties for violation and non-compliance in urban planning measures. These results of the research, it is public opinion that supports and is particularly useful in the evaluation of the comprehensive plan.

Key words: Public Opinions, Urban Environment, Environmental Management, Urban Planning Measures, The Agricultural and Suburban Residential Areas in Bangkok

บทนำ

กรุงเทพมหานคร เป็นศูนย์กลางการพัฒนาของประเทศไทยมาเป็นระยะเวลายาวนาน โดยเป็นมหานครที่มีขนาดใหญ่อันดับที่ 13 ของโลก ใน พ.ศ.2554 (Citymayors Statistics, 2011) มีผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด ณ ราคาประจำปีสูงถึง 4,128,733.97 ล้านบาท ใน พ.ศ.2557 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, ม.ป.ป.) และมีจำนวนประชากรมากถึง 5,605,672 คน ใน พ.ศ.2558 (กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, 2559) อย่างไรก็ตามการเจริญเติบโตและพัฒนาของเมืองดังกล่าวนำมาซึ่งผลกระทบสิ่งแวดล้อมต่างๆ มากมาย ไม่ว่าจะเป็นการเกิดขึ้นของปัญหามลพิษทางอากาศปัญหาการจราจรติดขัด ปัญหาการลดลงของพื้นที่สีเขียว ฯลฯ หน่วยงานภาครัฐ และเอกชน กรุงเทพมหานครจึงให้ความสำคัญกับการแก้ไขและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม โดยการจัดทำแผนและนโยบายดำเนินการจัดการสิ่งแวดล้อมต่างๆ เช่น แผนปฏิบัติว่าด้วยการลดปัญหาภาวะโลกร้อนของกรุงเทพมหานคร พ.ศ.2550-2555 แผนพัฒนากรุงเทพมหานครระยะ 12 ปี พ.ศ. 2552-2563 ที่กำหนดกรอบการพัฒนาเป็นมหานครที่น่าอยู่ในระดับเอเชียบนพื้นฐานของสิ่งแวดล้อมที่ดี ฯลฯ

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณามาตรการทางผังเมืองสำคัญของกรุงเทพมหานคร ซึ่งได้แก่ ผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร พ.ศ.2556 พบว่า ข้อกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินตามกฎหมายกระทรวงฯ สะท้อนความตระหนักในการแก้ไขและจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมหลายๆ ประเด็น โดยเฉพาะในบริเวณชานเมือง อันเป็นพื้นที่ที่อยู่อาศัยและเกษตรกรรมสำคัญของกรุงเทพมหานคร เช่น การกำหนดที่โล่งเพื่อการสงวนรักษาสภาพการระบายน้ำตามธรรมชาติในบริเวณเขตคลองสามวา เขตมีนบุรี เขตลาดกระบัง เขตตลิ่งชัน เขตบางแค เป็นต้น (สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร, 2556) อย่างไรก็ตาม การบังคับใช้ผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร พ.ศ.2556 ข้างต้น แม้เปิดโอกาสให้ประชาชนเสนอแนะความคิดเห็นในขั้นตอนการวางและจัดทำผังเมือง แต่ยังไม่มีการรับทราบถึงความพึงพอใจและความต้องการของประชาชนในพื้นที่ชานเมืองที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมภายหลังจากการนำผังเมืองไปสู่การปฏิบัติอย่างชัดเจนแต่อย่างใด

บทความวิจัยชิ้นนี้ จึงเป็นการศึกษาและวิจัยที่ชี้ชัดถึงลักษณะการดำเนินการจัดการสิ่งแวดล้อม กรุงเทพมหานคร ตลอดจนความคิดเห็นของประชาชนในบริเวณชานเมืองของกรุงเทพมหานครที่มีต่อการจัดการ

สิ่งแวดล้อม โดยผ่านมาตรการทางผังเมืองสำคัญ ซึ่งได้แก่ ผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร พ.ศ.2556 อันเป็นการส่งเสริมให้เกิดการทบทวนและตรวจสอบผังที่นำไปสู่การปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ และเป็นส่วนหนึ่งของขั้นตอนการประเมินผลผังเมืองรวม นอกจากนี้ ผลการวิจัยที่ได้ยังก่อให้เกิดการตระหนักและรับทราบความคิดเห็นของประชาชน ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการวางแผนและจัดทำผังเมืองรวมในอนาคตที่คำนึงถึงการจัดการสิ่งแวดล้อมและการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพในทางปฏิบัติมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อศึกษาการดำเนินการจัดการสิ่งแวดล้อมในพื้นที่อยู่อาศัยในเมืองและเขตกรรมกรุงเทพมหานคร โดยมาตรการทางผังเมือง
- 2) เพื่อศึกษาความพึงพอใจและความต้องการของประชาชนในพื้นที่อยู่อาศัยในเมืองและเขตกรรมกรุงเทพมหานครที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมกรุงเทพมหานคร โดยมาตรการทางผังเมือง

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

- 1) แนวความคิดเกี่ยวกับมาตรการทางผังเมือง

“มาตรการทางผังเมือง” หมายถึง การกำหนดข้อกำหนดเกี่ยวกับการวางจัดทำ และดำเนินการให้เป็นไปตามผังเมืองรวมและผังเมืองเฉพาะ เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และเพื่อให้เมืองและประชากรภายในเมืองมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542, สมคิด บางโม, 2538, กรมโยธาธิการและผังเมือง, ม.ป.ป.) แบ่งเป็น 3 มาตรการสำคัญ ได้แก่ มาตรการเชิงลบ (Negative Measures) เพื่อควบคุมการพัฒนาของภาคเอกชนด้วยกฎหมายและการใช้ดุลพินิจ มาตรการเชิงบวก (Positive Measures) เพื่อสนับสนุนและชี้แนะการพัฒนาของภาคเอกชนไปในทิศทางตามที่กำหนด มาตรการส่งเสริมหรือเหนี่ยวนำ (Incentive or Deductive Measures) เป็นมาตรการที่ผู้ได้รับประโยชน์จากมาตรการเชิงบวกเป็นผู้จ่าย (Beneficiary Pay Principle) (นพพันธ์ ตาปานนท์, ม.ป.ป., American Planning Association, 2007)

- 2) แนวความคิดเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อม

“การจัดการสิ่งแวดล้อม (Environmental Management)” หมายถึง กระบวนการดำเนินงานวางแผน แก้ไข ปรับปรุง วางระบบอย่างถูกหลักวิชาการให้กับสิ่งแวดล้อม เพื่อประโยชน์แก่ทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพสิ่งแวดล้อม (ชัยศรี ธาราสวัสดิ์พัฒน์, 2547)

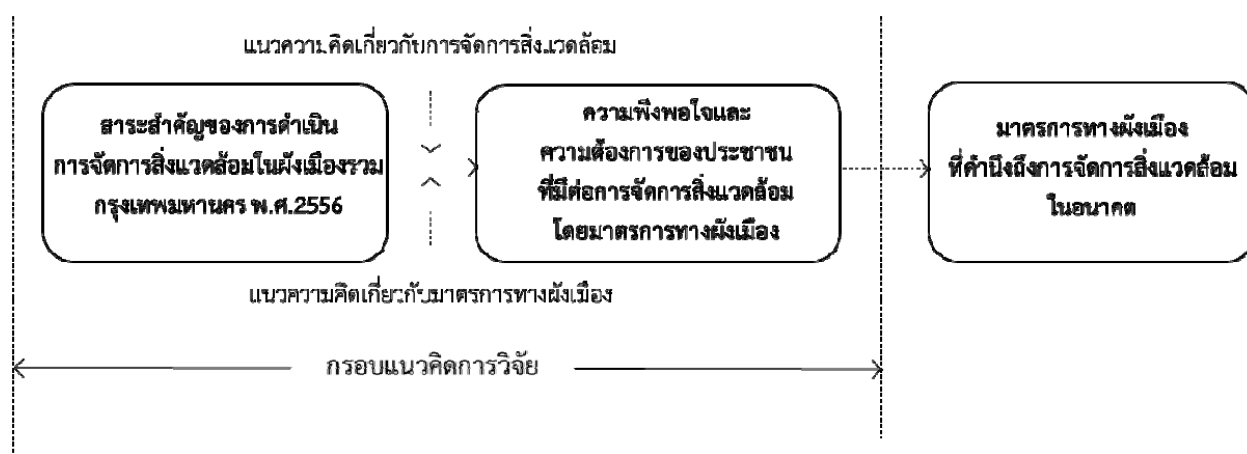
แนวคิดของการวางแผนเมืองเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม คือ (1) การควบคุมและบังคับใช้กฎหมาย โดยการควบคุมอาคาร การขยายตัวของเมือง การสร้างพื้นที่กันชน (Green Belt) ล้อมรอบเมือง การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผนเมือง (2) การจัดทำ Zoning โดยการวางแผนใช้ประโยชน์ที่ดินแบบผสมผสาน การพัฒนาระบบขนส่งสาธารณะและการพัฒนาที่อยู่อาศัยแบบหนาแน่น เพื่อใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างคุ้มค่า และ (3) การดำเนินการป้องกัน รักษาสิ่งแวดล้อม โดยการอนุรักษ์พื้นที่โล่งที่มีอยู่และการจัดหาพื้นที่โล่งให้มากขึ้น (Miller, G.Tyler, 2002)

- 3) แนวความคิดเกี่ยวกับความพึงพอใจและความต้องการของประชาชน

ความพึงพอใจ (Satisfaction) หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดหรือทัศนคติของบุคคลที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดหรือปัจจัยที่เกี่ยวข้อง (ขริณี เดชจินดา, อ้างถึงในรัชวลี วรวิทย์, 2548) ในขณะที่ความต้องการ (Need) หมายถึง ความอยากได้ ใครได้ ประสงค์ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542)

จากการทบทวนวรรณกรรมข้างต้น บทความวิจัยชิ้นนี้ จึงมีกรอบแนวคิดการวิจัยที่ว่า ความเข้าใจสาระสำคัญของการดำเนินการจัดการสิ่งแวดล้อมในผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร พ.ศ.2556 โดยอยู่บนพื้นฐานการรับทราบแนวคิดทางวิชาการทั้งเรื่องการจัดการสิ่งแวดล้อมและมาตรการทางผังเมืองจะสามารถนำไปสู่การวิเคราะห์ความพึงพอใจและความต้องการของประชาชน

ที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมโดยมาตรการทางผังเมือง อันเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุง แก้ไขมาตรการทางผังเมืองที่คำนึงถึงการจัดการสิ่งแวดล้อมในอนาคตที่ตอบสนองกับความต้องการของประชาชนมากยิ่งขึ้นได้ (รูปที่ 1)



รูปที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ขอบเขตการวิจัย

1) ขอบเขตด้านพื้นที่

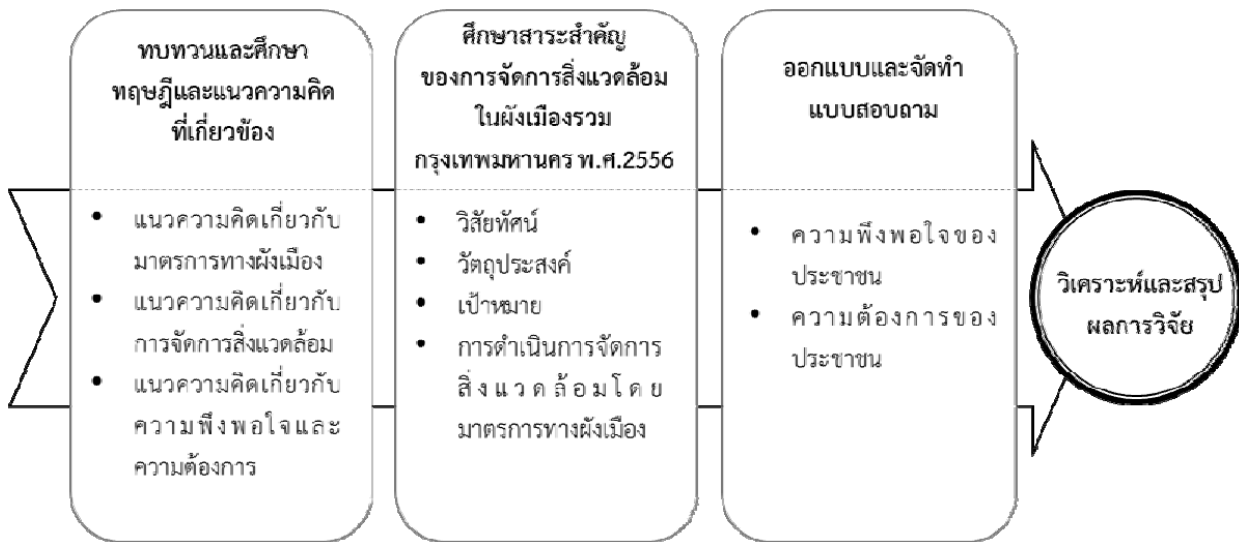
พิจารณาเฉพาะพื้นที่ที่อยู่อาศัยในเมืองและเกษตรกรรมของกรุงเทพมหานคร ตามการจำแนกกลุ่มเขตจัดประชุมประชาชนของสำนักผังเมือง กรุงเทพมหานครในช่วงการจัดทำผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร พ.ศ.2556 เนื่องจากมีความหลากหลายของข้อกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินฯ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วยพื้นที่อยู่อาศัยในเมืองฯ ผังตะวันออก ได้แก่ เขตคลองสามวา มีนบุรี หนองจอกและลาดกระบัง (4 เขต) พื้นที่อยู่อาศัยในเมืองฯ ผังตะวันตกตอนบน ได้แก่ เขตตลิ่งชัน บางแค หนองแขม ทวีวัฒนาและภาษีเจริญ (5 เขต) พื้นที่อยู่อาศัยในเมืองฯ ผังตะวันตกตอนล่าง ได้แก่ เขตทุ่งครุ บางขุนเทียน ราษฎร์บูรณะ บางบอนและจอมทอง (5 เขต)

2) ขอบเขตด้านเนื้อหา

- การศึกษามาตรการทางผังเมืองที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อม มุ่งเน้นการศึกษาผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร พ.ศ.2556 เป็นสำคัญ เนื่องจากเป็นมาตรการทางผังเมืองหลักที่ใช้ในการควบคุมและดูแลการใช้ประโยชน์ที่ดินกรุงเทพมหานคร
- การพิจารณาประเด็นสิ่งแวดล้อมเมือง พิจารณาเฉพาะสิ่งแวดล้อมเมือง ที่มนุษย์สร้างขึ้นหรือสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ได้แก่ การคมนาคมและขนส่ง การป้องกันและบรรเทาอุทกภัย การจัดการพื้นที่สีเขียว การรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาวะอากาศของโลก การจัดการขยะมูลฝอยและน้ำเสีย เป็นสำคัญ เนื่องจากมีความเกี่ยวข้องกัมาตรการทางผังเมืองและการใช้ประโยชน์ที่ดินโดยตรง อีกทั้งยังเป็นประเด็นสิ่งแวดล้อมที่ประชาชนเข้าใจและแสดงความคิดเห็นได้อย่างชัดเจน

ขั้นตอนการวิจัย

ขั้นตอนการวิจัยมี 4 ขั้นตอน คือ 1) ทบทวนและศึกษาทฤษฎีและแนวความคิดที่เกี่ยวข้อง 2) ศึกษาสาระสำคัญของการจัดการสิ่งแวดล้อมในผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร พ.ศ.2556 3) ออกแบบและจัดทำแบบสอบถามความคิดเห็นของประชาชน และ 4) วิเคราะห์และสรุปผลการวิจัย (รูปที่ 2)



รูปที่ 2 ขั้นตอนการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

บทความวิจัยนี้ใช้วิธีการวิจัยแบบผสม (Mixed Method) ด้วยการศึกษทั้งเชิงคุณภาพ และปริมาณ โดยในเชิงคุณภาพ ได้แก่ การศึกษาและวิเคราะห์สาระสำคัญของการจัดการสิ่งแวดล้อมในผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร พ.ศ.2556 และในเชิงปริมาณ ได้แก่ การจัดทำแบบสอบถาม (Questionnaire) ซึ่งสุ่มตัวอย่างตามหลักการไม่ใช้ความน่าจะเป็น (Non-probability Sampling) แบบการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบโควตา (Quota Sampling) พื้นที่ละ 100 ชุด คิดเป็นจำนวนรวมทั้งสิ้น 300 ชุด (ในการแจกแบบสอบถามจริงเก็บแบบสอบถามเป็นจำนวนทั้งสิ้น 310 ชุด)

ผลการวิจัย

1) สาระสำคัญของการจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองในผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร พ.ศ.2556 บริเวณพื้นที่อยู่อาศัยในเมืองและเกษตรกรรม

(1) การกำหนดวิสัยทัศน์และวัตถุประสงค์

ผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร พ.ศ.2556 กำหนดวิสัยทัศน์การพัฒนาทั้งสิ้น 5 วิสัยทัศน์ วิสัยทัศน์ที่เกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองทางกายภาพโดยตรง ได้แก่ วิสัยทัศน์ที่ 2 มหานครที่มีความสะดวก คล่องตัว มีสภาพแวดล้อมที่ดีและมีโครงข่ายคมนาคมขนส่งที่เป็นระบบสมบูรณ์ และวิสัยทัศน์ที่ 5 มหานครที่ส่งเสริมการรักษาสภาพแวดล้อมธรรมชาติ (สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร, 2556)

ในส่วนของวัตถุประสงค์ของผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร พ.ศ.2556 มีการกำหนดวัตถุประสงค์ทั้งสิ้น 12 ข้อ โดยวัตถุประสงค์ที่มีความเกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อมทางกายภาพคือ ส่งเสริมให้มีความสะดวก รวดเร็ว และปลอดภัยในการเดินทาง สร้างเสริมความสมดุลระหว่างที่อยู่อาศัยและแหล่งงานเพื่อลดความจำเป็นในการเดินทาง ปรับปรุงคุณภาพสิ่งแวดล้อม โดยการส่งเสริมอุตสาหกรรมการผลิตที่ต้องใช้ทักษะแรงงานฝีมือและเทคโนโลยีขั้นสูงที่ไม่มีความเสี่ยงต่ออุบัติเหตุและปราศจากมลพิษ ดำรงรักษาพื้นที่เกษตรกรรมที่มีความอุดมสมบูรณ์ สงวน รักษาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ สร้างเสริมความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน โดยการป้องกันและบรรเทาปัญหาจากภัยธรรมชาติ และส่งเสริมการแก้ไขปัญหาภาวะโลกร้อน โดยการเพิ่มพื้นที่สีเขียวเพื่อช่วยลดก๊าซเรือนกระจก (สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร, 2556)

(2) แนวคิดการพัฒนากรุงเทพมหานคร

ผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร พ.ศ.2556 มีแนวคิดการพัฒนากรุงเทพมหานครภายใต้แผนและนโยบายต่างๆ เช่น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 ผังประเทศ พ.ศ.2600 ฯลฯ ตลอดจนมีการวิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงด้านสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมในอนาคต สำหรับแนวคิดการพัฒนากรุงเทพมหานครที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองจะให้ความสำคัญกับการป้องกันน้ำท่วมและแผ่นดินไหว การรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาวะอากาศของโลก (Climate Change) และหลักการ 3E ของแนวคิดภาคินิยมใหม่ (New Regionalism) (สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร, 2556)

จากแนวคิดการพัฒนาดังกล่าว แผนผังโครงสร้างการใช้ประโยชน์ที่ดินมีแนวคิดการส่งเสริมการเจริญเติบโตแบบเมืองหลายศูนย์กลาง (Polycentric) ควบคู่ไปกับการพัฒนาเมืองแบบกระชับ (Compact City) เพื่อความประหยัดในการใช้ทรัพยากรและการเป็นเมืองสภาพแวดล้อมที่ดี (Green City) แผนผังโครงสร้างที่โล่งมีแนวคิดการ สงวน รักษาที่โล่งว่างที่มีคุณค่าในการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมและการป้องกันการกัดเซาะชายฝั่งทะเล ที่โล่งริมบริเวณสองแม่น้ำสายสำคัญ ตลอดจนการเพิ่มพื้นที่สีเขียวเพื่อเป็นปอดของเมืองหรือสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีในเมือง (สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร, 2556)

สำหรับแผนผังโครงสร้างการคมนาคมและขนส่งมีแนวคิดการส่งเสริมการสัญจร โดยระบบขนส่งมวลชนทางรางในพื้นที่ถนนวงแหวนกาญจนาภิเษก การกำหนดให้มีศูนย์การขนส่งสินค้าในแนวถนนรัชมี และการเชื่อมโยงระหว่างการคมนาคมและขนส่งทางบก ทางน้ำและทางอากาศเข้าไว้ด้วยกัน แผนผังโครงสร้างสาธารณูปโภคมีแนวคิดการประสานการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมไม่ว่าจะเป็น การรวบรวมและบำบัดน้ำเสีย และการจัดเก็บและกำจัดขยะระหว่างกรุงเทพมหานครและเทศบาลในระดับต่างๆ (สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร, 2556)

(3) การดำเนินการจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองบริเวณที่อยู่อาศัยชานเมืองและเกษตรกรรม

พื้นที่อยู่อาศัยชานเมืองและเกษตรกรรมถูกกำหนดให้มีเป้าหมายเชิงพื้นที่ในการป้องกันปัญหาน้ำท่วม แผ่นดินไหว การ สงวน รักษาพื้นที่เกษตรกรรมและพื้นที่ชายฝั่งทะเล โดยผ่านการดำเนินการจัดการต่างๆ ดังนี้ (สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร, 2556)

• การแบ่งประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดิน

ประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดินตามแผนผังกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินตามที่ได้จำแนกประเภทท้ายกฎกระทรวงให้ใช้บังคับผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร พ.ศ.2556 แบ่งได้เป็น 9 ประเภทหลัก ได้แก่ ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นน้อย (ย.1-ย.4) ที่อยู่อาศัยหนาแน่นปานกลาง (ย.5-ย.7) ที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาก (ย.9) พาณิชยกรรม (พ.1-พ.3) อุตสาหกรรม (อ.1-อ.2) คลังสินค้า (อ.3) อนุรักษ์ชนบทและเกษตรกรรม (ก.1-ก.3) ชนบทและเกษตรกรรม (ก.4-ก.5) สถาบันราชการการสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ (ส.) โดยแต่ละประเภทมีข้อกำหนดเกี่ยว

กับกิจกรรมที่อนุญาต ไม่อนุญาต หรืออนุญาตโดยมีเงื่อนไขที่แตกต่างตามวัตถุประสงค์ของประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดิน

- การกำหนดพื้นที่โล่ง

พื้นที่อยู่อาศัยในเมืองและเกษตรกรรมมีบทบาทสำคัญในการเป็นที่โล่งตามแผนผังแสดงที่โล่งทำয়กฎกระทรวงฯ ได้แก่ ที่โล่งเพื่อนันทนาการและการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม (ล.1) เช่น ที่โล่ง ล.1-12 สวนสัตว์ซาฟารีเวิลด์ เขตคลองสามวา เป็นต้น ที่โล่งเพื่อการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม บริเวณริมถนนและริมแม่น้ำและลำคลอง (ล.2-ล.3) เช่น ที่โล่ง ล.3-30 คลองห้วยกระปี๋ เขตบางขุนเทียน เป็นต้น ที่โล่งเพื่อการสงวนรักษาสภาพการระบายน้ำตามธรรมชาติ (ล.4) เช่น ที่โล่ง ล.4-1 เขตคลองสามวา เขตมีนบุรี เป็นต้น ที่โล่งพักน้ำเพื่อการป้องกันน้ำท่วม (ล.5) เช่น ที่โล่ง 5-26 โครงการแก้มลิง คลองมหาชัย-คลองสนามชัยเขตบางขุนเทียน เป็นต้น ที่โล่งเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพแวดล้อมชายฝั่งทะเล (ล.6) บริเวณชายฝั่งทะเล เขตบางขุนเทียน

- การขยายและเชื่อมต่อถนนซอยให้มากขึ้น

แผนผังแสดงโครงการคมนาคมและขนส่งมีการดำเนินการขยายและเชื่อมต่อถนนซอยอันเป็นการแก้ไขและป้องกันปัญหาการจราจรติดขัด ตัวอย่างการดำเนินการในพื้นที่อยู่อาศัยในเมืองและเกษตรกรรม ได้แก่ ถนนสาย ก.16 เขตหนองแขม ที่กำหนดให้ขยายเขตทางและสร้างขึ้นใหม่ เป็นต้น

- การกำหนดโครงการกิจการสาธารณูปโภค

พื้นที่อยู่อาศัยในเมืองและเกษตรกรรมเป็นที่ตั้งของโรงบำบัดน้ำเสีย ศูนย์ขนถ่ายและกำจัดขยะ โครงการกิจการสาธารณูปโภค อีกทั้งอยู่ในพื้นที่บริการบำบัดน้ำเสียและพื้นที่บริการโครงการบำบัดน้ำเสีย เช่น คลองบางพรหม คลองบางระมาด เขตตลิ่งชัน ดำเนินโครงการปรับปรุงคลอง เพื่อการระบายน้ำและป้องกันน้ำท่วม (สภ.1-1) พื้นที่เขตหนองแขมเป็นที่ตั้งของโรงควบคุมคุณภาพน้ำหนองแขม ภาษีเจริญและศูนย์กำจัดมูลฝอยหนองแขม (สภ.3) เป็นต้น

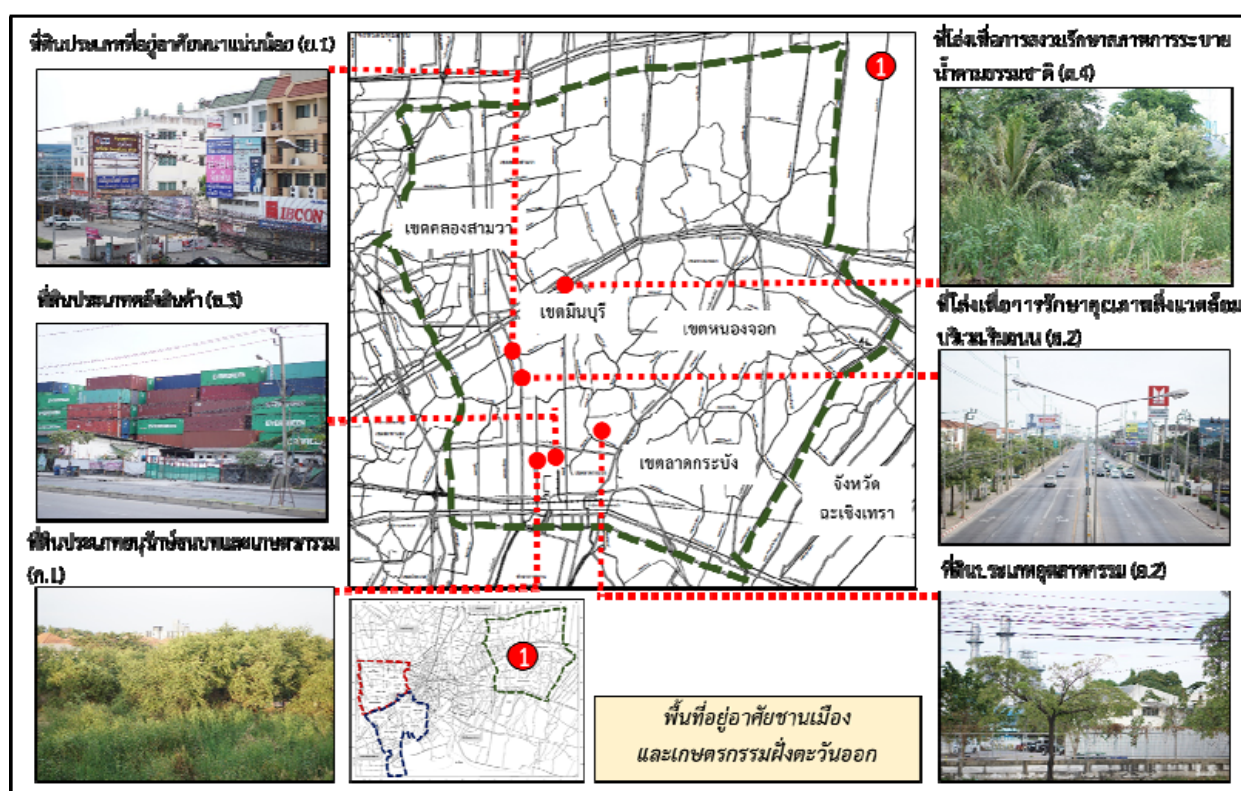
ในส่วนของการป้องกันน้ำท่วมและการระบายน้ำ พื้นที่อยู่อาศัยในเมืองและเกษตรกรรมเป็นที่ตั้งของถนนวงแหวนกาญจนาภิเษก (แนวคันป้องกันน้ำท่วมและผนังกันน้ำริมแม่น้ำ) คลองมหาสวัสดิ์และคลองอื่นๆ (แนวผันน้ำ) อีกทั้งมีการส่งเสริมให้จัดทำคันป้องกันน้ำท่วมโดยเฉพาะของแต่ละชุมชนภายในพื้นที่อยู่อาศัยในเมืองและเกษตรกรรม เพื่อป้องกันน้ำท่วมขังในพื้นที่ชนบทและเกษตรกรรมโดยรอบ

- การเพิ่มรายละเอียดข้อกำหนดอันเป็นประโยชน์ต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง

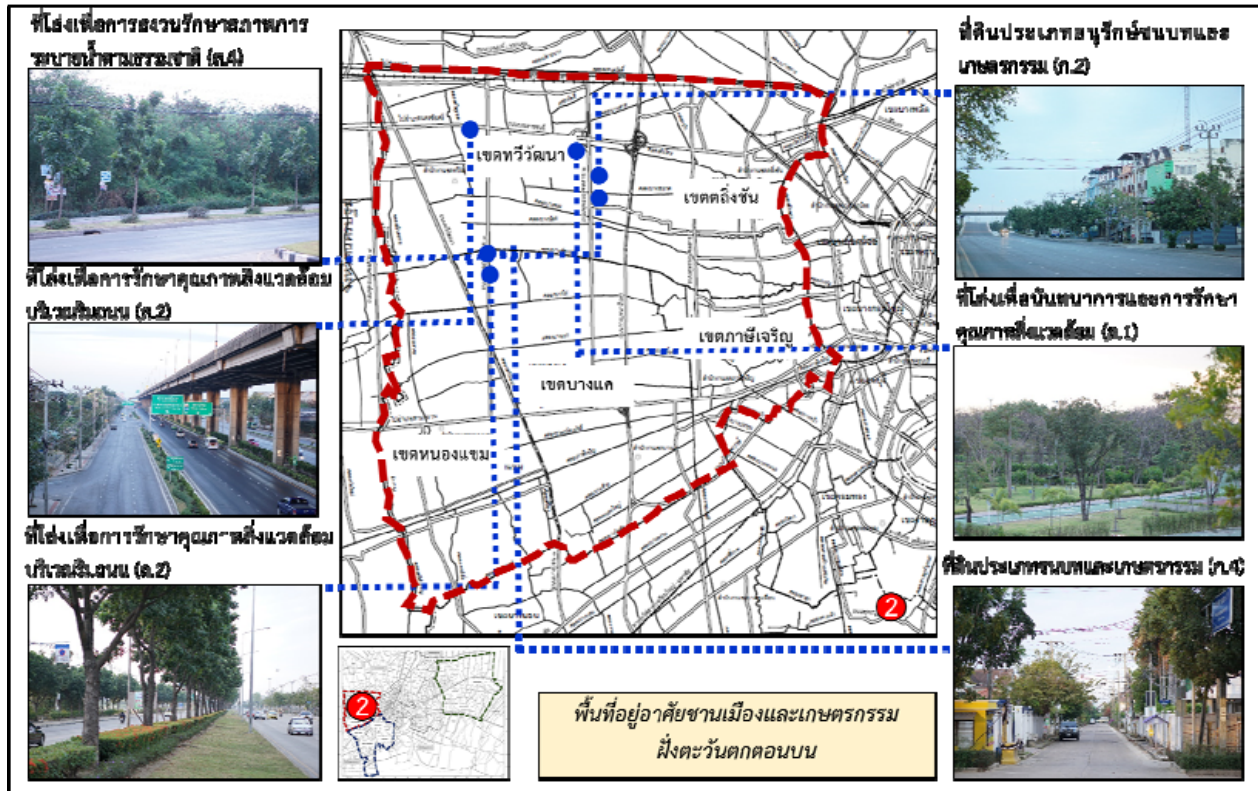
- การกำหนดพื้นที่น้ำซึมผ่านได้เพื่อการปลูกต้นไม้ (Biotope Area Factor, BAF) มีวัตถุประสงค์ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาอุทกภัย ตลอดจนเพิ่มพื้นที่สีเขียวเพื่อช่วยดูดซับก๊าซเรือนกระจก โดยค่า BAF จะต้องไม่น้อยกว่าร้อยละ 50 ของค่า OSR
- การกำหนดระยะห่างในการติดตั้งหรือก่อสร้างป้ายจากวัด โบราณสถาน ทางพิเศษหรือถนนสาธารณะ มีวัตถุประสงค์เพื่อความปลอดภัย สวยงาม เป็นระเบียบ โดยการห้ามติดตั้ง หรือก่อสร้างป้ายที่มีขนาดเกิน 1 ตารางเมตร หรือมีน้ำหนักรวมทั้งโครงสร้างเกิน 10 กิโลกรัม ในบริเวณที่มีระยะห่างจากวัด โบราณสถาน ทางพิเศษหรือถนนสาธารณะที่มีขนาดเขตทางตั้งแต่ 40 เมตร
- การเพิ่มอัตราส่วนพื้นที่อาคารรวมต่อพื้นที่ดิน (FAR Bonus) เพื่อสร้างแรงจูงใจให้กับเจ้าของที่ดินหรือผู้ประกอบการในกรณีที่เจ้าของที่ดิน หรือ ผู้ประกอบการมีการจัดพื้นที่ว่างเพื่อประโยชน์สาธารณะ การจัดให้มีพื้นที่สำหรับกักเก็บน้ำฝนหรือพื้นที่รับน้ำใน

อาคารหรือแปลงที่ดิน การก่อสร้างอาคารประหยัดพลังงาน การจัดให้มีที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อยหรือผู้ที่อยู่อาศัยเดิม โดยการได้รับ FAR Bonus สามารถเพิ่มขึ้นสูงสุดถึงร้อยละ 20

จากรายละเอียดข้างต้น จะเห็นได้ว่าผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร พ.ศ.2556 มีลักษณะการเป็นมาตรการทางผังเมืองทั้งในแบบเชิงลบ เชิงบวก และส่งเสริมหรือเหนี่ยวนำ นอกจากนี้ ยังมีรายละเอียดการดำเนินการหลายประการสอดคล้องกับแนวคิดการวางแผนเมืองเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมของ Miller, G. Tyler (2002) เช่น การกำหนดประเภทที่โล่งที่หลากหลายในพื้นที่อยู่อาศัยชานเมืองและเกษตรกรรมสอดคล้องกับแนวคิดการอนุรักษ์พื้นที่โล่งที่มีอยู่และการจัดหาพื้นที่โล่งให้มากขึ้น เป็นต้น (รูปที่ 3-รูปที่ 5)



ที่มา : จากการสำรวจภาคสนาม เดือน มีนาคม พ.ศ.2559 และการดัดแปลงแผนที่ท้ายกฎกระทรวงให้ใช้บังคับผังเมืองรวมฯ
รูปที่ 3 ตัวอย่างสภาพพื้นที่อยู่อาศัยชานเมืองและเกษตรกรรมฝั่งตะวันออก



ที่มา : จากการสำรวจภาคสนาม เดือน มีนาคม พ.ศ.2559 และการดัดแปลงแผนที่ทำยุทธกระทรวงให้ใช้บังคับผังเมืองรวมฯ

รูปที่ 4 ตัวอย่างสภาพพื้นที่อยู่อาศัยชานเมืองและเกษตรกรรมฝั่งตะวันตกตอนบน



ที่มา : จากการสำรวจภาคสนาม เดือน มีนาคม พ.ศ.2559 และการดัดแปลงแผนที่ทำยุทธกระทรวงให้ใช้บังคับผังเมืองรวมฯ

รูปที่ 5 ตัวอย่างสภาพพื้นที่อยู่อาศัยชานเมืองและเกษตรกรรมฝั่งตะวันตกตอนล่าง

นอกจากนี้ พื้นที่อยู่อาศัยในเมืองฯ ยังมีมาตรการทางผังเมืองที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อม นอกเหนือจากข้อกำหนดในกฎกระทรวงผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร โดยปรากฏ ในลักษณะเทศบัญญัติและข้อบัญญัติกรุงเทพมหานครอีกเป็นจำนวนมาก เช่น ข้อบัญญัติเรื่อง กำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง ใช้หรือเปลี่ยนแปลงใช้อาคารบางชนิดหรือบางประเภทในท้องที่เขตมีนบุรี แขวงคลองสิบ แขวงคูฝั่งเหนือ เขตหนองจอกและแขวงคลองสามประเวศ แขวงลำปลาทิว แขวงลาดกระบัง เขตลาดกระบัง พ.ศ.2525 ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อกำหนดพื้นที่รับน้ำตามโครงการป้องกันน้ำท่วมกรุงเทพมหานคร ข้อบัญญัติเรื่อง กำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง ใช้หรือเปลี่ยนแปลงใช้อาคารบางชนิดหรือบางประเภท ริมถนนวงแหวนรอบนอกกรุงเทพมหานครทั้งสองฟาก ในท้องที่แขวงบางแคเหนือ แขวงบางแค เขตภาษีเจริญ แขวงหลักสอง เขตหนองแขม และแขวงบางบอน แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน พ.ศ.2535 ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อป้องกันการเกิดปัญหาการจราจรและเพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยริมถนนสายหลักที่สำคัญ ข้อบัญญัติเรื่อง กำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง ใช้หรือเปลี่ยนแปลงใช้อาคารบางชนิดหรือบางประเภท ในท้องที่บางส่วนในแขวงแสมดำ แขวงท่าข้าม เขตบางขุนเทียน และแขวงทุ่งครุ เขตทุ่งครุ พ.ศ.2544 ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อสงวนพื้นที่เกษตรกรรมที่อุดมสมบูรณ์ใกล้เมือง เป็นต้น

2) ผลที่ได้จากการจัดทำแบบสอบถาม

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

เพศ : ผู้ตอบแบบสอบถามทั้ง 3 พื้นที่มีสัดส่วนเพศชายและหญิงที่ใกล้เคียงกัน (ประมาณร้อยละ 50) โดยพื้นที่ฯ ฝั่งตะวันออกและฝั่งตะวันตกตอนล่างผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ 58.65 และ 53.33 ตามลำดับ) ในขณะที่พื้นที่ฯ ฝั่งตะวันตกตอนบนผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย (ร้อยละ 56.00 ตามลำดับ)

อายุ : ผู้ตอบแบบสอบถามพื้นที่ฯ ฝั่งตะวันออกส่วนใหญ่มีอายุ 41-50 ปี (ร้อยละ 21.90) พื้นที่ฯ ฝั่งตะวันตกตอนบนส่วนใหญ่มีอายุ 20-30 ปี (ร้อยละ 29.00) และพื้นที่ฯ ฝั่งตะวันตกตอนล่างส่วนใหญ่มีอายุน้อยกว่า 20 ปี (ร้อยละ 24.76)

ระดับการศึกษา : ผู้ตอบแบบสอบถามของพื้นที่ฯ ฝั่งตะวันออกและพื้นที่ฯ ฝั่งตะวันตกตอนล่างส่วนใหญ่มีการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา/ อาชีวศึกษา (ร้อยละ 46.60 และ 50.49 ตามลำดับ) พื้นที่ฯ ฝั่งตะวันตกตอนบนส่วนใหญ่มีการศึกษาในระดับอนุปริญญา/ปริญญาตรี (ร้อยละ 42.27)

ระยะเวลาการอยู่อาศัย : ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ของทั้ง 3 พื้นที่ มีระยะเวลาการอยู่อาศัยในกรุงเทพมหานคร 12 ปีขึ้นไปทั้งสิ้น (ร้อยละ 50.00 35.00 และ 43.81 ตามลำดับ)

ข้อมูลความพึงพอใจของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผู้ตอบแบบสอบถามมีความพึงพอใจส่วนใหญ่ในการดำเนินการจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองในระดับปานกลาง อย่างไรก็ตาม กลุ่มตัวอย่างใน 3 พื้นที่ที่มีความพึงพอใจในระดับมากหรือมากที่สุดในการดำเนินการป้องกันน้ำท่วมและการบำบัดน้ำเสีย และมีความพึงพอใจระดับมากในเรื่องการอนุญาตให้ที่อยู่อาศัยเฉพาะบ้านเดี่ยวเกิดขึ้นในที่ดินประเภทอนุรักษ์ชนบทฯ นอกจากนี้ กลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ฯ ฝั่งตะวันออกไม่พึงพอใจในการอนุญาตให้มีสนามแข่งรถ สนามแข่งม้า และสนามยิงปืนในที่ดินประเภทชนบทและเกษตรกรรมที่มีวัตถุประสงค์เพื่อเกษตรกรรมและการสงวนรักษาสภาพทางธรรมชาติสูงถึงร้อยละ 18.27 (ตารางที่ 1)

ข้อมูลความต้องการของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผู้ตอบแบบสอบถามในพื้นที่ทั้ง 3 แห่งมีความต้องการการดำเนินการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยมาตรการทางผังเมืองส่วนใหญ่ในระดับปานกลางถึงมากที่สุด โดยผู้ตอบแบบสอบถามมีความต้องการระดับมากที่สุดตรงกันในเรื่องการกำหนดบทลงโทษที่เข้มงวดในการฝ่าฝืนและไม่ปฏิบัติตามมาตรการทางผังเมือง (ร้อยละ 34.95-55.77) และมีความต้องการระดับมากที่สุดตรงกันในเรื่อง การมีมาตรการขจัดขยะให้แก่ผู้ใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินได้ต่ำกว่าศักยภาพ (ร้อยละ 31.31-41.75) (ตารางที่ 2)

ตารางที่ 1 ความพึงพอใจของประชาชนที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยมาตรการทางผังเมือง

ความพึงพอใจของประชาชน	พื้นที่	ร้อยละ					
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด	ไม่พึงพอใจ
การกำหนดวัตถุประสงค์ผังเมืองรวมในการเป็นเมืองต้นแบบรักษาสภาพแวดล้อม	ฝั่ง ต.อ.	18.45	33.01	29.13	8.74	6.80	3.88
	ฝั่ง ต.ต. ตอนบน	20.00	24.00	44.00	8.00	3.00	1.00
	ฝั่ง ต.ต. ตอนล่าง	10.68	21.36	49.51	16.50	0.97	0.97
การกำหนดพื้นที่บริเวณชานเมืองกรุงเทพมหานครเป็นที่ดินประเภทอนุรักษ์ชนบทและเกษตรกรรม และที่ดินประเภทชนบทและเกษตรกรรม	ฝั่ง ต.อ.	23.30	28.16	37.86	4.85	3.88	1.94
	ฝั่ง ต.ต. ตอนบน	19.00	26.00	36.00	16.00	1.00	2.00
	ฝั่ง ต.ต. ตอนล่าง	16.35	27.88	26.92	25.00	2.88	0.96
การกำหนดความสูงของอาคารไม่เกิน 12 เมตรในที่ดินประเภทอนุรักษ์ชนบทและเกษตรกรรม และที่ดินประเภทชนบทและเกษตรกรรม	ฝั่ง ต.อ.	18.27	34.62	25.00	12.50	6.73	2.88
	ฝั่ง ต.ต. ตอนบน	16.00	25.00	42.00	13.00	2.00	2.00
	ฝั่ง ต.ต. ตอนล่าง	9.62	36.54	30.77	20.19	2.88	0.00
การยกเว้นโรงงานบางประเภทที่มีพื้นที่ไม่เกิน 500 ตารางเมตร และไม่เป็มลพิษต่อชุมชนให้ตั้งอยู่ในที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นปานกลางและที่อยู่อาศัยหนาแน่นมากได้	ฝั่ง ต.อ.	23.53	25.49	<u>30.39</u>	11.76	3.92	4.90
	ฝั่ง ต.ต. ตอนบน	19.00	30.00	<u>37.00</u>	10.00	3.00	1.00
	ฝั่ง ต.ต. ตอนล่าง	16.35	24.04	<u>34.62</u>	18.27	6.73	0.00
การห้ามมีการอยู่อาศัยประเภทอาคารอยู่อาศัยรวมที่มีพื้นที่อาคารรวมเกิน 2,000 เมตร ในที่ดินประเภทอุตสาหกรรม	ฝั่ง ต.อ.	18.27	27.88	<u>29.81</u>	14.42	4.81	4.81
	ฝั่ง ต.ต. ตอนบน	16.00	28.00	<u>34.00</u>	17.00	2.00	3.00
	ฝั่ง ต.ต. ตอนล่าง	15.53	30.10	<u>32.04</u>	17.48	3.88	0.97
การอนุญาตให้ที่อยู่อาศัยเฉพาะบ้านเดี่ยวเกิดขึ้นในที่ดินประเภทอนุรักษ์ชนบทและเกษตรกรรม	ฝั่ง ต.อ.	25.00	<u>26.92</u>	25.00	15.38	6.73	0.96
	ฝั่ง ต.ต. ตอนบน	17.00	<u>32.00</u>	32.00	16.00	2.00	1.00
	ฝั่ง ต.ต. ตอนล่าง	12.87	<u>32.67</u>	26.73	21.78	5.94	0.00
การห้ามมีสถานบริการในที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นน้อยและที่อยู่อาศัยหนาแน่นปานกลาง	ฝั่ง ต.อ.	<u>28.71</u>	23.76	24.75	13.86	6.93	1.98
	ฝั่ง ต.ต. ตอนบน	25.00	17.00	39.00	15.00	2.00	2.00
	ฝั่ง ต.ต. ตอนล่าง	21.78	24.75	31.68	12.87	8.91	0.00
การอนุญาตให้มีสนามแข่งรถ สนามแข่งม้าและสนามยิงปืนในที่ดินประเภทชนบทและเกษตรกรรมที่มีวัตถุประสงค์เพื่อเกษตรกรรมและการสว่นรักษาสุขภาพทางธรรมชาติ	ฝั่ง ต.อ.	10.58	7.69	<u>25.96</u>	22.12	15.38	<u>18.27</u>
	ฝั่ง ต.ต. ตอนบน	14.00	25.00	<u>31.00</u>	16.00	6.00	8.00
	ฝั่ง ต.ต. ตอนล่าง	11.54	23.08	<u>31.73</u>	17.31	12.50	3.85
การให้สิทธิพิเศษในการใช้พื้นที่อาคารเพิ่มขึ้น เมื่อมีการจัดพื้นที่สวนสาธารณะพื้นที่รับน้ำ และอาคารประหยัดพลังงาน	ฝั่ง ต.อ.	18.63	30.39	22.55	21.57	4.90	1.96
	ฝั่ง ต.ต. ตอนบน	20.00	35.00	27.00	16.00	1.00	1.00
	ฝั่ง ต.ต. ตอนล่าง	21.15	23.08	<u>37.50</u>	14.42	3.85	0.00
การกำหนดวัตถุประสงค์ของแผนผังที่โล่งที่คำนึงถึงการป้องกันและแก้ไขปัญหาอุทกภัย	ฝั่ง ต.อ.	25.00	34.62	21.15	13.46	3.85	1.92
	ฝั่ง ต.ต. ตอนบน	<u>35.00</u>	24.00	30.00	10.00	1.00	0.00
	ฝั่ง ต.ต. ตอนล่าง	24.51	21.57	33.33	14.71	5.88	0.00

การกำหนดที่โล่งเพื่อการสรงน รักษาสภาพการระบายน้ำตามธรรมชาติในบริเวณเขตคลองสามวา เขตมีนบุรีและเขตตลิ่งชัน	ฝั่ง ต.อ.	28.85	26.92	28.85	9.62	3.85	1.92
	ฝั่ง ต.ต. ตอนบน	31.00	25.00	33.00	10.00	1.00	0.00
	ฝั่ง ต.ต. ตอนล่าง	21.57	28.43	32.35	14.71	1.96	0.98
การกำหนดที่โล่งเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพแวดล้อมชายฝั่งทะเลบริเวณเขตบางขุนเทียน	ฝั่ง ต.อ.	25.24	31.07	30.10	6.80	5.83	0.97
	ฝั่ง ต.ต. ตอนบน	25.25	35.35	28.28	7.07	2.02	2.02
	ฝั่ง ต.ต. ตอนล่าง	33.01	32.04	25.24	9.71	0.00	0.00
การดำเนินโครงการปรับปรุง ขยายและขุดคลอง เพื่อการระบายน้ำและป้องกันน้ำท่วม	ฝั่ง ต.อ.	44.66	30.10	18.45	3.88	1.94	0.97
	ฝั่ง ต.ต. ตอนบน	35.35	35.35	24.24	3.03	2.02	0.00
	ฝั่ง ต.ต. ตอนล่าง	26.21	43.69	20.39	7.77	1.94	0.00
การดำเนินโครงการโรงบำบัดน้ำเสียและพื้นที่บริการโครงการบำบัดน้ำเสีย	ฝั่ง ต.อ.	36.89	31.07	23.30	4.85	2.91	0.97
	ฝั่ง ต.ต. ตอนบน	37.37	29.29	23.23	8.08	2.02	0.00
	ฝั่ง ต.ต. ตอนล่าง	30.69	34.65	20.79	8.91	3.96	0.99
การดำเนินโครงการก่อสร้างถนนสายหลัก ถนนสายรองและขยายและเชื่อมต่อถนนซอยเป็นจำนวนมาก	ฝั่ง ต.อ.	39.81	20.39	24.27	6.80	8.74	0.00
	ฝั่ง ต.ต. ตอนบน	23.23	31.31	35.35	7.07	2.02	1.01
	ฝั่ง ต.ต. ตอนล่าง	25.24	33.01	24.27	14.56	2.91	0.00

ตารางที่ 2 ความต้องการของประชาชนที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยมาตรการทางผังเมือง

ความต้องการของประชาชน	พื้นที่	ร้อยละ					
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด	ไม่ต้องการ
การให้สิทธิพิเศษเพิ่มขึ้น เมื่อมีการดำเนินการที่คำนึงถึงประโยชน์สาธารณะและสิ่งแวดล้อม	ฝั่ง ต.อ.	40.38	36.54	18.27	2.88	0.96	0.96
	ฝั่ง ต.ต. ตอนบน	36.36	27.27	33.33	3.03	0.00	0.00
	ฝั่ง ต.ต. ตอนล่าง	24.27	43.69	24.27	6.80	0.97	0.00
การเพิ่มโครงการพัฒนาพื้นที่เฉพาะที่สอดคล้องกับผังเมืองรวม	ฝั่ง ต.อ.	23.08	44.23	25.96	2.88	2.88	0.96
	ฝั่ง ต.ต. ตอนบน	21.43	32.65	35.71	9.18	1.02	0.00
	ฝั่ง ต.ต. ตอนล่าง	16.50	35.92	33.01	11.65	2.91	0.00
การจัดตั้งองค์กรท้องถิ่นขึ้นมาดูแลและจัดการแต่ละพื้นที่เฉพาะ	ฝั่ง ต.อ.	37.50	31.73	22.12	3.85	4.81	0.00
	ฝั่ง ต.ต. ตอนบน	25.25	37.37	19.19	15.15	2.02	1.01
	ฝั่ง ต.ต. ตอนล่าง	28.16	26.21	29.13	14.56	1.94	0.00
การระบุงกิจกรรมที่อนุญาตหรือไม่อนุญาตหรืออนุญาตโดยมีเงื่อนไขอย่างชัดเจนและเข้าใจง่าย	ฝั่ง ต.อ.	38.83	27.18	21.36	10.68	1.94	0.00
	ฝั่ง ต.ต. ตอนบน	32.32	28.28	26.26	12.12	1.01	0.00
	ฝั่ง ต.ต. ตอนล่าง	22.33	35.92	27.18	12.62	1.94	0.00
การใช้แผนผังและข้อกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินร่วมกับการควบคุมการจัดสรรที่ดิน	ฝั่ง ต.อ.	25.00	38.46	26.92	7.69	1.92	0.00
	ฝั่ง ต.ต. ตอนบน	24.24	32.32	28.28	13.13	1.01	1.01
	ฝั่ง ต.ต. ตอนล่าง	12.87	28.71	35.64	19.80	1.98	0.99
การใช้แผนผังและข้อกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินร่วมกับการควบคุมอาคาร	ฝั่ง ต.อ.	20.39	37.86	30.10	5.83	5.83	0.00
	ฝั่ง ต.ต. ตอนบน	15.31	37.76	37.76	7.14	1.02	1.02
	ฝั่ง ต.ต. ตอนล่าง	18.63	26.47	31.37	21.57	1.96	0.00
การใช้มาตรการทางผังเมืองร่วมกับมาตรการทางเศรษฐศาสตร์	ฝั่ง ต.อ.	23.08	27.88	30.77	11.54	5.77	0.96
	ฝั่ง ต.ต. ตอนบน	21.21	34.34	29.29	10.10	3.03	2.02
	ฝั่ง ต.ต. ตอนล่าง	16.83	28.71	32.67	17.82	3.96	0.00
การเพิ่มการประชาสัมพันธ์และสร้างความเข้าใจในผังเมืองแก่ประชาชน	ฝั่ง ต.อ.	56.73	21.15	13.46	4.81	3.85	0.00
	ฝั่ง ต.ต. ตอนบน	38.38	24.24	26.26	9.09	2.02	0.00
	ฝั่ง ต.ต. ตอนล่าง	33.01	33.98	20.39	8.74	3.88	0.00

การกำหนดบทลงโทษที่เข้มงวดในการฝ่าฝืนและไม่ปฏิบัติตามมาตรการทางผังเมือง	ผัง ต.อ.	55.77	20.19	13.46	7.69	2.88	0.00
	ผัง ต.ต. ตอนบน	41.41	23.23	23.23	11.11	1.01	0.00
	ผัง ต.ต. ตอนล่าง	34.95	25.24	26.21	7.77	5.83	0.00
การมีมาตรการชดเชยให้แก่ผู้ใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินได้ต่ำกว่าศักยภาพ	ผัง ต.อ.	31.07	41.75	14.56	9.71	2.91	0.00
	ผัง ต.ต. ตอนบน	27.27	31.31	26.26	13.13	1.01	1.01
	ผัง ต.ต. ตอนล่าง	25.24	33.98	27.18	8.74	4.85	0.00
การให้ผู้ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาเมืองร่วมรับภาระการลงทุนพัฒนากับภาครัฐ	ผัง ต.อ.	28.16	30.10	29.13	6.80	4.85	0.97
	ผัง ต.ต. ตอนบน	30.30	29.29	24.24	15.15	0.00	1.01
	ผัง ต.ต. ตอนล่าง	26.47	29.41	27.45	11.76	4.90	0.00

สรุปและอภิปรายผล

จากข้อมูลที่กำลังข้างต้น สามารถสรุปผลการวิจัยอันเป็นคำตอบในเรื่องข้อมูลความคิดเห็นของประชาชนที่สนับสนุนและเป็นประโยชน์ในขั้นตอนของการประเมินผลผังเมืองรวมได้ดังนี้

1) พื้นที่อยู่อาศัยในเมืองและเกษตรกรรมฝั่งตะวันออกและฝั่งตะวันตกเป็นพื้นที่สำคัญในการดำเนินการจัดการสิ่งแวดล้อมในเรื่องการระบายน้ำและป้องกันน้ำท่วม ดังจะเห็นได้จากการกำหนดประเภทที่โล่งเพื่อการสงวนรักษาสภาพการระบายน้ำตามธรรมชาติ (ล.4) ที่โล่งพักน้ำเพื่อป้องกันน้ำท่วม (ล.5) ที่ดินประเภทอนุรักษ์ชนบทและเกษตรกรรม (ก.1) เป็นต้นซึ่งการดำเนินการดังกล่าว สร้างความพึงพอใจให้กับประชาชนที่อยู่อาศัยในพื้นที่ ดังจะเห็นได้จากกลุ่มตัวอย่างใน 3 พื้นที่ที่มีความพึงพอใจส่วนใหญ่ในระดับมากถึงมากที่สุดในการดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันน้ำท่วม

2) ผู้ตอบแบบสอบถามในพื้นที่ทั้ง 3 แห่ง มีความต้องการระดับมากที่สุดตรงกันในเรื่องการกำหนดบทลงโทษที่เข้มงวดในการฝ่าฝืนและไม่ปฏิบัติตามมาตรการทางผังเมือง และมีความต้องการระดับมากที่สุดตรงกันในเรื่องการมีมาตรการชดเชยให้แก่ผู้ใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินได้ต่ำกว่าศักยภาพ ตลอดจนความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ฯ ฝั่งตะวันออกและฝั่งตะวันตกตอนบนที่ส่วนใหญ่ มีความต้องการระดับมากที่สุดในการเพิ่มการประชาสัมพันธ์และสร้างความเข้าใจในผังเมืองแก่ประชาชน สะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญของประชาชนต่อการนำมาตรการทางผังเมืองไปสู่การปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ

3) แม้การจัดทำมาตรการทางผังเมืองเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมมีลักษณะ เป็นกระบวนการวางแผน (Planning Process) ที่จำเป็นต้องมีการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลมากมายที่นอกเหนือจากข้อมูลความพึงพอใจและความต้องการของประชาชน อย่างไรก็ตาม ความคิดเห็นของประชาชนในเรื่องการอนุญาตให้มีสนามแข่งรถ สนามแข่งม้าและสนามยิงปืนในที่ดินประเภทชนบทและเกษตรกรรมเป็นประเด็นสำคัญที่ควรนำมาพิจารณาอย่างละเอียดในการจัดทำมาตรการทางผังเมือง เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างบริเวณพื้นที่ฯ ฝั่งตะวันออกมีความไม่พึงพอใจสูงถึงร้อยละ 18.27 และกลุ่มตัวอย่างบริเวณพื้นที่ฯ ฝั่ง ต.ต.ตอนบนมีความพึงพอใจระดับน้อยมากถึงร้อยละ 12.50

4) จากสัดส่วนร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามในเรื่องความต้องการ พบว่า ประเด็นการเพิ่มการประชาสัมพันธ์และสร้างความเข้าใจในผังเมืองแก่ประชาชนและการกำหนดบทลงโทษ ที่เข้มงวดในการฝ่าฝืนและไม่ปฏิบัติตามมาตรการทางผังเมืองเป็นเพียง 2 ประเด็นสำคัญที่มีผู้ตอบแบบสอบถามกว่าร้อยละ 50 มีความต้องการในระดับมากที่สุด จึงเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญและความคิดเห็นของประชาชนในพื้นที่อยู่อาศัยและเกษตรกรรมในประเด็นดังกล่าว

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

จากหลักการและแนวคิดของการบรรลุเป้าหมายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ที่จำเป็นต้องอาศัยมาตรการด้านนโยบาย มาตรการด้านกฎหมาย มาตรการด้านเทคโนโลยี มาตรการด้านการบริหารจัดการองค์กรและมาตรการด้านการศึกษา และการสร้างจริยธรรมทางสิ่งแวดล้อม (คณาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต,2547) ดังนั้นการศึกษาและวิจัยในรายละเอียดบทบาท แนวทางหรือความคิดเห็นของประชาชน ที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง โดยมาตรการต่างๆ ข้างต้นจะก่อให้เกิดงานวิจัยที่น่าสนใจ อันนำไปสู่ความมีประสิทธิภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองมากยิ่งขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้ เป็นส่วนหนึ่งของผลงานวิจัยเรื่อง “มาตรการทางผังเมืองกับการจัดการสิ่งแวดล้อมในกรุงเทพมหานคร” ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากเงินงบประมาณแผ่นดิน ประจำปีงบประมาณ 2558 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต จึงขอขอบคุณกองบริหารการวิจัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิตมา ณ โอกาสนี้

เอกสารอ้างอิง

- กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. (2559). *ประกาศสำนักทะเบียนกลาง เรื่อง จำนวนราษฎรทั่วราชอาณาจักร ตามหลักฐานการทะเบียนราษฎร ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2558*. เข้าถึงข้อมูลวันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ.2559. เว็บไซต์: http://stat.bora.dopa.go.th/stay/y_stat58.htm
- กรมโยธาธิการและผังเมือง. (ม.ป.ป.). *ผังเมือง เรืองนารู้*. เข้าถึงข้อมูลวันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ.2559. เว็บไซต์: <http://eservices.dpt.go.th/edocument/data/brochure/b17/b017.pdf>
- คณาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต. (2547). *ชีวิตกับสิ่งแวดล้อม*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.
- ชัยศรี ธาราสวัสดิ์พัฒน์. (2547). *การจัดการสิ่งแวดล้อมเบื้องต้น*. กรุงเทพฯ : บริษัท สำนักพิมพ์แม็ค จำกัด.
- นพนนท์ ตาปานนท์. (ม.ป.ป.). *การวางแผนภาคและเมือง (Urban and Regional Planning)*. เอกสารคำสอนวิชา 2503515, กรุงเทพฯ : ม.ป.ท.
- รัชวลี วรฤติ. (2548). *ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการ สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา*. กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒*. เข้าถึงข้อมูลวันที่ 28 กันยายน 2559, จากราชบัณฑิตยสถาน.เว็บไซต์: <http://msk-school.net/TRIED2542/keywords.html>
- วิลาวัณย์ ภมรสุวรรณ. (2551). *สิ่งแวดล้อมเมือง/ชุมชน*. เอกสารประกอบการสอนวิชา ผม.445, กรุงเทพฯ : ม.ป.ท.
- สมคิด บางโม. (2538). *องค์การและการจัดการ*. กรุงเทพฯ : วิทย์พัฒน์.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (ม.ป.ป.). *บัญชีประชาชาติ (NI, QGDP, GPP)*. เข้าถึงข้อมูลวันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ.2559. เว็บไซต์: <http://service.nso.go.th/nso/web/statseries/statseries15.html>
- สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร. (2556). *สรุปสาระสำคัญผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร พ.ศ.2556*. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท.
- American Planning Association. (2007). *Planning and Urban Design Standards Student Edition*. New Jersey: John Wiley and Son, Inc.
- Citymayors Statistics. (2011). *The largest cities in the world and their mayors, Cities ranked 1 to 150*. เข้าถึงข้อมูลวันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ.2559. เว็บไซต์: <http://www.citymayors.com/statistics/largest-cities-mayors-1.html>
- Miller, G. Tyler. (2002). *Living in The Environment: Principles, Connections, and Solutions*. 12th ed. The United States of America: Thomson Learning, Inc.

Sufficiency Economy as an Economic Governance Theory: A Theoretical Examination and Conceptualization

สุรศักดิ์ ไชยธนกิจ

ข้อเสนอแนวทางการพัฒนาธุรกิจที่ผ่านระยะยาวสำหรับชาวญี่ปุ่นสูงอายุในจังหวัดเชียงใหม่

อัญญพัศดา จันทร์ชลอ

4 ทศวรรษนโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศของไทยต่อจีนในมุมมองเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศ

เจษฎาพันธุ์ ทองศรีนุช

ญี่ปุ่นในศิลปกรรมไทยโบราณ ภาพสะท้อนการเรียนรู้โลกของสังคมไทยในสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์

วราภรณ์ วิชญรัฐ

แผนการเนเวียสกับการเปลี่ยนแปลงแนวทางจัดการศึกษาของมิชชันนารีอเมริกันเพรสไบทีเรียนในเชียงใหม่

วิทวัส ทวีพรกิจกุล

ความคิดเห็นประชาชนต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมกรุงเทพมหานคร โดยมาตรการทางผังเมือง

วรลักษณ์ คงอ้วน